الیہ یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعہ

ایزد پاک یکتا را ستایش و نیایش سزاست کہ گنجینۂ ہمین گفتار مردان خدا بل ہمین اسرار برگزیدگان کبریا و دُر شہوار بحر معرفت فرا رتی بندۂ سپہر حقیقت موسوم بہ

مقامات الصفیہ ۱۳۰۱

ساختۂ حضرت شاہ محمد کاظم قلندر علوی پرداختہ جناب شاہ [illegible]

باشارت منشی محمد عبد الحیّ عرشی

در مطبع جامع مجموعۂ وظائف حسن واقع لکھنو طبع شد

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد خدائی که از نوع البشر انبیا را برگزیده و اولیا را اتباع ایشان گردانید و پس از نعت
رسولی که بکمال محبوبیت بدرجهٔ خاتم النبوت رسید و در دنیا و عقبی هادی ضالان
و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بندهٔ درگاه باسطی تراب علی ولد حضرت
قدوة العارفین و الکاملین زبدة المحققین و الموحدین کالشیخ الاکبر ملقب بالغیب
بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الانور که این مختصریست
مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا
و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از ان در ابتدای حال حضرت قبلهگاهی و کعبه گاهی
موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول
کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی
تا آخر کتاب استخراج کرده این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والدی
مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد امید از خوانندگان و فائده یابندگان آنست که

اول جناب حضرت صاحب اقدس سرہ بفاتحہ یاد آرند بعدہ بنام مقتیر دست کہ حاضر اند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابوسلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابوتراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحیی معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابوحفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبدالرحمن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمر ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابوسعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابوعثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابومحمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابویعقوب نہرجوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابومحمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابوعبداللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابو الحسین بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو بکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
عبد اللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابو علی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابو الخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ
ابو الخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
عبد اللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
ابو بکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو محمد حریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ عبد اللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
ابو الحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابو سعید ابو الخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابو بکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
ابو عمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن الصباغ رحمۃ اللہ علیہ
ابو بکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابو بکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی سقفی رحمۃ اللہ علیہ
ابو جعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ اسحق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو عثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
ابو القاسم نصیر آبادی رحمۃ اللہ علیہ ابو العباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابو نصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
ابو القاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابو الفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابو علی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
ابو عبد اللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد الراسی رحمۃ اللہ علیہ ابو القاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
ابو الحسین شروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابو بکر بن عبد اللہ الطوسی نساج رح
حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبد الخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ علی رامتینی قدس اللہ سرہ خواجہ بہاؤ الدین نقشبند قدس اللہ سرہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ
مولانا عارف ریوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤ الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

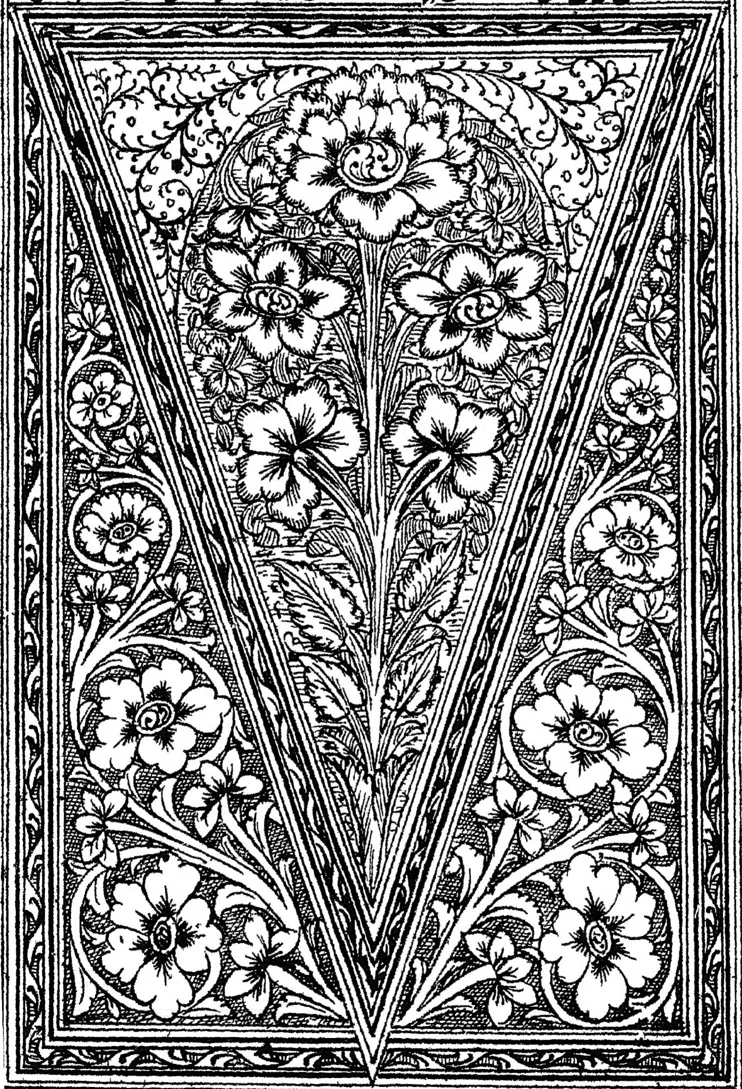
خواجہ عبداللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ مولانا سعدالدین کاشغری رح مولوی عبدالرحمٰن جامی قدس سرہٗ

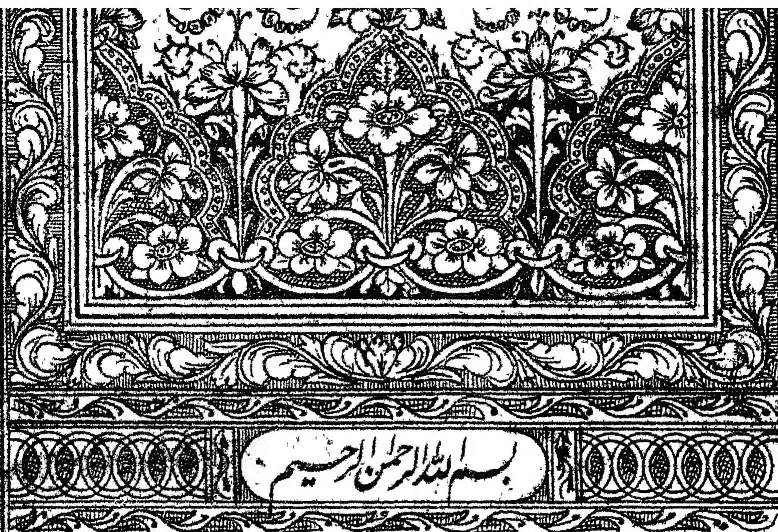
مولانا عبدالغفور قدس اللہ سرہ العزیز مولانا علاؤالدین آبیزی قدس سرہٗ مولانا شمس الدین محمد روحی رح

شیخ عمر باغستانی قدس اللہ سرہ العزیز شیخ خاوند طہور قدس اللہ سرہٗ خواجہ ابراہیم شاشی رحمۃ اللہ علیہ

حضرت شیخ عبیداللہ احرار رح عبیداللہ بلیانی رح ابو عبداللہ ازدعندی رح رکن الدین علاؤالدولہ سمنانی رح

مولانا جلال الدین رومی رح مولانا شمس تبریز رح مولانا سلطان الدین رح خواجہ شمس الدین محمد کوسوی رح

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوة علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین کلماتی چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود برداشتم شاید اگر توفیق موافق شود
و بریک سخن آن عمل دست دهد بسند است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت هر معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یختص برحمته من یشاء فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر که را خواهد و واسطه و علل از میان برداشته تا دانند که عطای محض است و گفت مومن
آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش و گفت
الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که نه الهام بود علامت راندگانست

وگفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق صفات الهی است نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را آنگاه مسلم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آنوقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمترین از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آنست
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بر نفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در و نیاید و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو نزدیکی طعام خوش خوردن دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خشوع در نماز آنست که اگر تیری در پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت نکنید
تا خود را اول پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر این کلمه بدل کند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابوسعید حیره را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت صحبت
منشین اگر همه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیران را اگرچه درجه مردان مرد داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای عزیز صبر من جمله جزع است و زهد من همه
میل ست گفت معنی این سخن بگو که اعتمادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق است بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
بآخرت این عین نصیب طلب است صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بردارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عملی کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از ان پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه تر است که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مردار خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که یک ذره خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات و سیات تو بتو نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود عین آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است هر که قناعت کرد بی نیاز شد و چون عزلت گرفت از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت مودت و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت پیوسته اهل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت کند و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه راضی دوم آنکه اعضای خویش نگاهدارد از هر چه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی باشد که خدا تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر داشتمی از هر چه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن بر دل و زبان از نفاق است و هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هر چه تواند بکند و هر چه بزبان آید بگوید و گفت که کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو الغفور اگر چه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال آن حساب بود و حرام آنرا عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان عکس و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرا ان نامهٔ حق میدانستند شب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هرچه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باشی و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هرچه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازیکه دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیک ترست یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از انکه مرا احمد گویند یا ذم از انکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم برنگ
نیکو و بطعم ناخوش گفت بپرهیز ازین سجاده یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فایده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوسترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه باوی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود یکی وصیت خواست گفت رضی باشی در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا آدمی سازد تا بر هی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد و سه بار ببوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بیش ازین
بتو نرسد گفتند ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت تر است از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامهٔ صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدایتعالی بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر افگند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر کرا با تو سر خوش نیست هرگز سرخوش مباد و هر کرا چشم
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در و غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی هست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و آنکه دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگری را
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی وگفتی از کراما کاتبین شرم میدارم که در هفته زیاد
از یکبار بمتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در دلم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان ست اگر ما توبه کنیم بتوبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جایی ساکن شوید
که کسی شمارا نه بیند وسنت اعظم از کسی قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید گفت هرکرا از تنهائی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود مگر آنچه او را بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیزی را زکوة هست و زکوة عقل اندوه طویل است و هر که از حقتعالی بترسد زبانش گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود چنانکه عجب است که در بهشت بگرید عجب تر آنکه در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بیحساب بمن دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و گفت هر که با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کرش گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که خدای را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بر ستوری لعنت کند ستور گوید آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی تر است لعنت بر وی باد و گفت دو خصلت دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شرم هم گرفت از بس که بامیر رفتیم و در سه روز یکبار بپیش امیر رفتیم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جوید خواری جوید و بشر حافی پرسید که زهد بهتر است یا رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد می آیی که هستی سخن بمن نمایی و من بتو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت چند دل داری گفتم یک گفت در یکدل دو دوستی در گنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را بیند ختم و بحق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان آنست که در نعمت
بر وی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نظر و هیچ چیز
سخت تر مرا از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه ازو بترسی و گفت
سلام با بنا بر دنیا مکنید و گفت هرگاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذو النون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حقتعالی عزیز نکند بنده را بعزی عزیز تر از انکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از انکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق عداوت داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفت عارفان ازو پرسیدند گفت عارف بنده بود بی علم و بی یقین و تحیر
و بی مشاهده و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول ست تا او ماند
و مشغول خدا بس و علامت دل بیمار چهار چیز ست یکی از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود و
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم ست توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود
و هر عضوی را توبه ست توبه دل نیت کردن ست بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نا رفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با دهشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
نفست و بیرون آمدن از حیلت و قوت خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن قلب
در تلخی قضا و ترک اختیار است پیش قضا و سه علامت اخلاص ست یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود دوم رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بنگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب ست از شهود حق
و از سخن حق و آنرا که حق حاضر ست بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان ست
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدا تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صابت تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گرداند ورا از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یکی وصیت خواست گفت هیچکس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود بپیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را پاس می گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا خدا بس و الا
طلب کسی کن که او را می شناسد و گفت اول درجه عارف تحیرست بعده افتقار بعده اتصال بعده تحیر
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت مردیست که
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بنفس و گفت دورتر از خدا کسی است که
ظاهر اشارت او بخدا بیشتر بود گفتند اندوه کرا بیشتر گفت بدترین مرد را بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از و پرسیدند که مرد را درین راه چه بهتر گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جهاد زندگان که بجهد روند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کاسه سر یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون نعره بزد و بوسه داد
و گفت سر صوفی میماند که در حق محو شده نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود نه چشم دارد که
جمال لایزال بیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیة در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می نهادم و بآتش مجاهده میتافتم و بر سندان مذمت

می نهادم و به پتک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و پنج سال آئینه خود بودم بانواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و اعتماد طاعات زناری دیدم پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه باز گشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شرکش آن بود که بغیر حق التفات
کردمی و سی سال خدا را می طلبیدم نگه کردم او طالب بود و من مطلوب و ده سال
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا میبرد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال و عجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقامها بر من عرضه میکردند گفتم از اینهمه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم چیزی از معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ترا دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و بهیچ سر فرو میار که بهرچه فرود آئی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها براه او رفتم
تا بقدم دل براه او نرفتم راه ندادند و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواه و
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هرچه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

او هیکردم چون خاموش شدم نگریستم حجاب من همین ذکر بود و گفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گریه و قومی بسماع و رقص و آنها که
متصدیان راه اند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت مرید را
حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم گردد شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق درو بود و گفت توبه از معصیت
یکی ست و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت و گفت یک ذره حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر توانید بسر قاعده فنا اول باز روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه این همه صلاح وزر و
وبال ست و گفت گناه چنان زیان ندارد که بحرمتی کردن برادر مسلمان و گفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس ست و علامت شناختن حق گریختن از خلق ست و
خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون باز گردند صورتها
بر ایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد وی را بزیارت راه ندهند و گفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه شد
با همه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعبارت نیاید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گفتن آن کاری پندارد و حجاب است
که کسی او را شناسد و دوست ندارد و معرفت بی محبت قدری ندارد و کمترین چیزی که بر عارف
واجب ست آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان از دوستی او ترک کند

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و میکائیل قدم از عدم در زاویه دل عارف نهد او در جنب وجود معرفت حق ایشان را موجود نپندارد و خبر ندارد و اگر دارد مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی را که بار معرفت نتوانستند کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاشکی خلق بشناخت خود توانستندی که معرفت خود ایشان را در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که آدم و زمین و آسمان جز حق نبینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد سه خصلت دهد سخاوتی چون سخاوت دریا و شفقتی چون شفقت آفتاب و تواضعی چون تواضع زمین و هر کرا برگزیند فرعونی بر وگمارد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگوی و مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدا دیدن بکار خود و هر که بحق عارف است جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق است و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و گفت اگر همه بیدولتی ها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود و هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند و از صفای کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبث النفس بیند او را هیچ حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و مشاهده حجاب پس کی خواهی یافت چیزی که میخواهی و گفت نفس صفتی است که زود جز بباطل و معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و محبت

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک جز در دو چیز نبود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زهد را
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از تو تا حدیست که اگر بنده را جاوید علیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم از آن گفتند مرد کی بکمال می رسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بردارد پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و گنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود در بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدا کی رسد گفت ای
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نا متکبر آنست که در همه
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بدتر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از آن دارم که گویند چرا کردی یعنی هرچه کنم در دوستی و شرکست و شرک بدتر

از گناه مگر طاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یارب زیادت نمی خواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخر سخن پیداست
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدایرا
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوة الله علیهم گفت اینهمه منم گفتند خدایرا بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینند همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای حق است و نادیدن قضای
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و اینهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و اینهم از کافریست و ایمن بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعده حق از کافریست و گفت گریه ده جزوست نه ازان ریاست و یکی
از بهر خداست و آن یک جزو را اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردنست بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوش آید ازانکه گویند بدمردی بدانکه هنوز مرتدی پرسیدند از یقین گفت
آنست که هرچه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را پیش ازانکه یکحرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گزیدم در کسب چگونی گفت

از خدا بترس که هیچ ترسکار را ندیدم که بسبب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت راه خدا چهار چیز است یکے امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنان است که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جز گریختن از خلق و یکے خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله است داؤد
طائی رحمة الله علیه یکے پیش او بود و در وی مینگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامے بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیرے بآخرت گوی یعنی از هر دو بگذر تا بحق برسی
یکبار فضیل پیش او رفت زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدن
و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خوے بد که خدا
بدان ناراضی است و مراقبه علم دل است در قرب حقتعالی و خوف آنست که یک حرکت
نکنی که گمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر ش نزد خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی عزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
هر گاه که فتور عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و درویشی را
گفت کن لله و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلمان دارانی

رحمة الله علیه یحیی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه در دو جهان
هیچ چیز نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که از
خوف جدا شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردن است و گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه ایست نه بخشد کسی را الا که دوست دارد و گفت بر تو باد بر جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی به تو رسد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطره با خلاص دست داد و گفت راضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خود بیت هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هرچه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاهداشت زبان است و مغز عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیا است و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت و در آخرت ثمره حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر بنده دهنده خواهی در اختلاف روز و شب نگر و گفت
هر که به نکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی به دنیا آورده و گفت حقیقت
عارف را که بر بستر خفته باشد بهتری کتنا به که بیدار ایستاده و نماز و گفت نزد هیچ
چیزی که بدان ... که خدا ... است که از دنیا
و آخرت ... بمعرفت بخاموشی نزدیکتر است که سخن
گفتن ... و شکر ... است و نعمت و صبر است و بلاها ... آنگاه رحمة الله علیه
فرمود هر که درین مذهب آید او را سه عقبه باید بریدن موت الابیض و آن گرسنگی است

و موت الاسود و آن احتمال است و موت الاحمر و آن مرقع داشتن است و گفت هر که مقدار یک سبع از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرض نکند دین خود سبلاست
نگاه نتواند داشت و گفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر است و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی و شهوت سه قسم است در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاه دار و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت و گفت در چهار موضع نفس را باز جوی در عمل صالح بے ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بهمنیت و در نگاه داشتن بی بخل و گفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمته الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و آولش چنان بود که روزے
در بستر بیدار کرده بود و لپشت بدیوار نهاده و گفت سلونی عما شئتم و پیش ازین
انها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود و تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذو النون مصری بود و گفت ابلیس را دیدم
گفتم بر توچه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان و نیز روزے
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت انگشت بدندان
گرفتی و گفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش با شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و سیر همه فیها سیر خوردن است و هر که گرسنگی کشد شیطان

کرد او تکبر و بفرمان خدای تعالی. گفت اخلاص تبرا کردن هست از ماسوی الله. و گفت
جز مخلص از آفت ریا آگاه نشود. و گفت هر که خدای را بپرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار. و گفت حرام است بر دلی که در وی چیزی بود که خدای بدان راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد. و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود. و گفت
هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد. و گفت اصول شش چیز است تمسک
به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق. و گفت اول این کار
توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل برکندن و از ذمایم بمحامد نقل کردن.
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظ‌تر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیکتر از افتقار
بخدا. و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود. و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار است و بیزار
بودن است از حول و قوت خود. و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی. و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود. و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر اینهم نکنید حاجت خواهید.
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست. و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت
هست و اول مقام آنست که بنده را یقین بهم رسد در سری و جملهٔ جوارح وی بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را بنشان او بشناسند و صادق آن نیست

که خدا بر وی فرشته برگمارد که چون وقت نماز آید بنده را برگمارد و نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم ست خلق را اعتماد و بدان بدل
و اعتراف بزبان و وفا بالفعل صوفی آنست که صافی بود از کدورت و پر شود از فکر
و در قرب خدا منقطع شود از البشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن ست و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری و اگر چیزی بود و یا نه بود ساکن بود و گفت همه چیز را روی و قفاست
مگر توکل را همه روی ست بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دیده و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلندتر ست از خوف که حیا
خاصانرا بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن ست بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن بادای
امر ست و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا تقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج ست از خدای تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
لما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت ست و گفت زهد در چهار چیز ست یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق ست چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت نفس از سه صفت

حالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سر ماست یکی ازان بر فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندر آنها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیان را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان ثواب رسد
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من دریام
حرکت نکنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر و بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرمودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خوردنی و بیخوابی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد با که باشی اکنون با او
باش گفتند بزیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر فعلی که
رود آنرا نزد ایشان تاویلی ست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالے علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بی خلاف

دوم ستایش بنجوض سوم عطای بی سوال وگفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلیکه
او را بکار نیاید وگفت علامت اولیا سه چیز ست اندیشهٔ ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود وگفت چون حق بنده را چیزی
خواهد در عمل بگشاید و در سخن ببندد و نیز بگشاید در عمل و ببندد در کسل وگفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سر ست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت وگفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی نگاهداشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقایق وگفتن بدقایق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلایق وگفت هر که عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت
من را ماهی مید انم بجد آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیبت نبود که کسی از تو خواهد وگفت
چشم فرو خوابانید اگر همه از پری ماده باشد گفت زبان از مدح نگاهدارید چنانکه
از ذم گفتند که بچه چیز دست یابیم بطاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد وگفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال ست که استغفار میکنم از یک شکر گفتن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دوکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم وگفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران وگفت هر که خواهد سلامت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او و گو از خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول است مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که در آن جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که سبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانی که درختان بسیار باشند و بر هر درختی مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که السَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا وَلِیَّ اللّٰهِ و اگر نترسد که آن مکر و استدراج
بر وی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی است
بی عمل و گفت ادب ترجمان دل است و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیری عاجزتر بود و گفت
حیا و انس بر در دل آیند اگر در آن دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه باز گردند و گفت
در دلی که چیزی دیگر بود هیچ چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مرد در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و دقائق قرآن و عمل
کند بدان و صابرتر آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان است و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران است و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان که عورت پوشیده شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و عیش عارف خوش آید که او بخود مشغول است و گفت کارهای زهاد همه بدوست گرفتم هرچه خواستم از و یافتم و گفت هرکه بباید در چشم خلق آنچه درو نبود بیفتد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق از اندک صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج آنها بکشی بی کینه و مکافات و گفت از هیچ برادر بریده مشو بگمان و شک دوست از صحبت او باز مدار و گفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر ازین پیش میگفتی با تو صحبت نداشتمی فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و اهم بکم خوردن فرمودند و گفت هر دل که از وی علم و حکمت و سخن مشایخ بازگیری بمیرد و گفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا چگونه است گفت هر جا که روآری خدا آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده و آهن تافته بیرون آورد و بر دست نهاد و گفت صدق این است و گفت هرکه مداومت کند بذکر دل آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه و اجتهاد صدق و زهد برخیزد و از صدق توکل برخیزد و از استقامت معرفت برخیزد و بعده لذت

انس بود بعد حیا بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج و در جملهٔ این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند و گفت هر که عاقل تر بود بخدا عارف تر بود و هر که بخدا عارف
تر بود زود بمنزل رسد و گفت رجا قوت خائفان ست و فاضل تر گریستن بر فوت آن نیست
که نه در موافقت بوده باشد و گفت هر که بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حق
نور فقر و زهد از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور
بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراهت داشته اند که از ذکر حق باز می مانده و گفت دوستی خدا دوستی
طاعت اوست و هیچ دلیل نیست بر شناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را هیچ چیزی بشناسد تا نیکویی او را یاد کند او مشرک ست در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی بخدا آنست که خلق او بیشترست گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم نبود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با نچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جویهاست هر گاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هرگاه که
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خوابی نیست
گران تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی ست و در تحقیق بندگی آزادی

تمام است یکے ازو سوال کرد که کدام عمل فاضلتر است گفت نگاهداشتن اسرار و التفات ناکردن بغیر الله ابو تراب نخشبی رحمة الله علیه گفت هیچ نمیدانم مریدرا مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد بارادہ نیافت الا از سفرهای باطل و گفت حق تعالے فرمود در باشید از کبایر و کبایر نیست الا ادعای بی حقیقت و دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ ثم قال الله تعالی اِنَّ الشَّیٰطِیْنَ لَیُوْحُوْنَ اِلٰٓی اَوْلِیٰٓئِهِمْ لِیُجَادِلُوْکُمْ و گفت هرگز هیچ کس بصفا خدا یتعالے نرسد اگر یک ذره دنیارا در دل او مقداری باشد و چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از انکه عمل کند و اگر اخلاص بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت که عمل کند و گفت شما سه چیزرا دوست میدارید و آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب مکنید که نیابید این در بهشت است و گفت توکل آنست که خود را در دریای عبودیت افگنی و دل در خدمت بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را هیچ تیره نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت هیچ چیز نافع تر نیست از عبادات از اصلاح خواطر و هرگز اندیشه درست شد بعد ازان هرچه بر وی رود از افعال و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه فرمود دور باش از صحبت سه قوم یکے علمای غافل دوم قراء مداهن سوم متصوف جاهل و گفت سه خصلت از صفت اولیاست اعتماد بر خدا در همه چیز و بی نیاز بودن ازو در همه چیز و رجوع کردن بدو در همه چیز و گفت هر که اعتبار نگیرد بمعاینه مستغنی نگردد از نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانهاست چون باعمال شایسته

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزد بود که او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس ست که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و حیای بنده ندم ست و حیای خدا
کرم ست و تارک گناه برای شرم خدا که خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس
و ترس نفس و گفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نکرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا و بدهد از نفس خویش خدای تعالی
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان ست زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خُم شیطان ست آ
هر که از و مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت و حسرت و گفت
دینار و درم کژدم ست دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی
و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا جاهل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم نهار عضو است پر از شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و باتش
گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور ست و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خداوند از و
بسر چیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خدا است و گفتند بر مرید چه
سخت تر گفت همنشینی با اضداد گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انسش تو بخلق بود
چون برون آئی برود و اگر بخدا بود همه جا برابر بود و دشت و کوه و بیابان و گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدر حقائق رضا
بنماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه دوستی به از هفتاد ساله

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه نشنید پشیمان
شود و گفتند بچه شناسم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که کدام
ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه همت نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود و از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دوم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی او شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا بااین سخن چه کار و علامت خوشخوی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاهدارد و از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود و روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هر چه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید باو رسید ید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
است و گفت قومیکه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از مهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بقدر
یافت خلق است و یافت بقدر شناخت بود و شناخت بقدر محبت بود پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدایرا
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و در نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هر چند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلونی دیگر می آید و گفت اگر خدای را بینیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکنند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگردانند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل مله
ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را هر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هر چند تواند
خاموش باشد اگرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا در خواهد
تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هر چه ترست بگوئی و ملازم
باشی چیزیرا که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد رود
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم آنکه انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج ست و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقر ست و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل ست انچه از خیر و شر ست در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
حیلت فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش ست با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود مغرور ست و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از شر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت ست و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض ست و بس و تصوف همه اوست و گفت عمل که شایسته بود آنرا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدا را نا شناسد و نه ببیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن دهند روزی
در بغداد در خدمت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و انچه کرده باشی بخود نسبت ننهی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف نا طلبیدن

جنید گفت در عمل آویدای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن را ست نیاید جنید
چون این بشنید گفت برخیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص آدم وذریه
او در جوانمردی حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ گفت ہر کہ محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید کہ زشتہا را نزدیک
ایشان عذرہا بود ونیکی را بس خطرے نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی وہر کہ در سیرت ہای سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست کہ خود را طفیلی بینی و گفت بندہ است آنچہ بتو میرساند بآسانی بی رنج
اما رنج در طلب زیادہ است و گفت ہر کہ پندارد کہ نفس او بہتر ست از نفس فرعون
او کبر می آشکارا کردہ است و گفت ملامت ترک سلامت ست واگر مستی را
می بینی کہ می خسپد ویرا ملامت مکنی نباید کہ ہمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راہ آن بر خلق دشوار ست و بغلق آما طرفے بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفتہ کہ مرجیان ملامت کنند
ودر خوف چندان سلوک کردہ کہ قدریان واو ہمیشہ نشانہ ملامت باشد
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بد خوئی را نشناسم الا در بخل وہر کہ
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست کہ کسے را بخود محتاج نہ بینی نہ در جہان
ونہ در آنجہان وہر گاہ کہ فقیر تواضع را ترک کرد ہمہ خیرات را ترک کردہ واصل
ہمہ دردہا بسیار خوردن ست و آفت دین بسیار گفتن ست و گفت اگر توانی کہ
کار خود بخدا باز گذاری بہتر از انکہ بحیلہ وتدبیر مشغول شوی وگفت جزع نکند در مصیبت
مگر کسی کہ خدا را متہم داشتہ بود منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ ہارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهلترین که بود گفت عالمترین خلق مطیع ترینا
بود و جاهلترین امین عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا نحوه عارف بود و یا نحق
آنکه نحوه عارف بود شغلش مجاهده وریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش
عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
وزبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالے
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در ونگر عداوه نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتے رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسے نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو
مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایت بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که امین تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکے
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه
بر وی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزئین وریا و گفت طاعت بجهل زیانکار تر هست از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در روی زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل هست که

سی وشش کس از اصحاب وی جمع شدند وسفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره میکرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند
پارها همی برجای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالے علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من ست چشم وزبان ودل وهوا چشم جائے منگر که نشاید وبزبان چیزے
مگو که خدا تعالی بخلاف آن ام اندر دل نگاهدار از خیانت وکبر بر مسلمان وهوا
نگاهدار در سر وهیچ مگو واگر این چهار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکرست چون بانفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند وشهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتے بیقرار کننده ویا شوقے
بی آرام دهنده گفت اندوه ملکن هرچیز یکه فردا ترا مضرتی بود وشادمباش
الا بچیزی که فردا ترا شاد کند ونافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد واندوه دائم کند وفکرت را لازم تو گرداند در لقب عمر با جنید
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکرامت نگفتی اصحاب
چه کردندی وآن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدا را بچه
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوند نیست که شبهه او
نتواند بود هیچ صورتی واو را نتوان یافت بهیچ حسّی واو را قیاس نتوان کرد
بهیچ خلقی که او نزدیک ست در دوری خویش ودور است در نزدیکی خویش
وبالای همه چیزهاست ونتوان گفت که تحت او چیزیست واو نیست چون
چیزی نیست از چیزی ونیست در چیزے ونیست بچیزے سبحان الله آن

خدا یکه او چنین است چنین نیست هیچ چیز از خبر او و اگر کسے شرح این سخن دهد
مجلدها بر آید فهم من فهم وگفت اگر من هزار سال نیم از اعمال یکذرّه کم نکنم
مگر که مرا باز دارند. وگفت روزگار چنان گذشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
وگفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سه دام مے اندازند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان هر سه
دامها گفت چون قدرت معاینه کرد صاحب آن نفس بکراهت تواند زد چون
عظمت معاینه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معاینه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد وگفت نفس که باضطرار از مرد بر آید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خدا ست بسوزد وگفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبت ها و بلند ترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید وگفت میان بنده و خدا چهار دریا ست تا قطع نکند بحق نرسد یکے دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن ست و یکے ابلیس و کشتی او
بغض و یکے هوا و کشتی او مخالفت وگفت در میان هواجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس بچیزے الحاح کند و تو منع کنی وا و معاودت میکند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافے
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند وگفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

وادم مشاهده گم نکرد در زلت گفت طاعت علامت ثبیت بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارت حی وهد برانکه در آنکار که رفته است درحق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان ببصیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس انهست
که بمراد نفس قیام نکند وگفت غافل بودن از خدا سخت تر ست از انکه در
آتش شدن وگفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود وگفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد وهر که نفس را بشناسد عبودیت بر وی
آسان شود وهر که گوید الله بمشاهده در وغ زن است وهر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود وهر که خواهد تا دین او بسلامت ماند وتن او آسوده ودل او بعافیت
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت ست وخردمند آنست که تنهائی
اختیار کند وهر که علم او بیقین نرسیده است ویقین بخوف وخوف بعمل وعمل بورع
وورع باخلاص واخلاص بمشاهده او از هالکانست واگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود واگر سیری یک دانه خرما کند زیان دارد ومرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان وگفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افگند
واز قرایان باز دارد ونشاید که مریدان چیزی آموزند مگر انچه در نماز بکار آید
وفاتحه وقل هو الله تمام ست وهر مرید که زن کند وعلم نویسد از و هیچ نیاید وهر که
میان خود وخدا تعالی توبره پر طعام نهاده است از و مناجات هرگز نیاید
وخواطر چهار ست یکی خاطر ست از حق که بنده را دعوت کند بحق وخاطر ست از نفس که دعوت کند
با رائش نفس وتنعم بدنیا وخاطر ست از شیطان که دعوت کند بحقد وحسد وعداوت وخاطر ست
از ملک که رغبت وقوت بخشد بطاعت وعبادت حق وگفت بلا چراغ عارفانست وبیدار کننده مریدان

وہلاک کنندہ غافلان و گفت ہمت اشارت ہست از خدا و ارادت اشارت
فرشتہ و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شہوت اشارت
نفس و لہو اشارت کفر و حق تعالی ہرگز صاحب ہمت را عقوبت نکند اگرچہ معصیت
رود برے و گفت ہر کرا ہمت ہست او بینا است و ہر کرا ارادت ہست نابینا است
و گفت اجتماع چہار ہزار پیر طریقت ہست کہ نہایت ریاضت این ہست ہر گاہ
دل خود طلبی ملازم حق بینی و ہر کہ در موافقت بحقیقت رسیدہ باشد
ازان ترسد کہ حظ از خدا فوت شود بچیزی دیگر و مقامات بہ شواہد ہست
ہر کرا مشاہدہ احوال ہست او رفیق ہست و ہر کرا مشاہدہ صفاتست او اسیرست
کہ رنج انجا رسد کہ خودی بر جا بود در شبانہ روزی ہزار بار بیاید مرد چون
فانی شد و شہود حق تعالے حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت ہست بمشاہدہ و اول چیزے کہ ظاہر شود
از احوال اہل احوال خالص شدن افعال ایشان بود ہر کرا سر خالص شود ہیچ فعل او
صافی نبود و صوفی چون زمین باشد کہ ہمہ پلیدی برے و افگندہ ہمہ نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفا ہست ہر کہ گزیدہ شود از ماسوی صوفی ہست و صوفی آنست
کہ دل او چون دل ابراہیم سلامت یافتہ بود از دوستی دنیا و بجا آرندہ فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوہ او چون اندوہ داؤد و فقر او
چون فقر عیسیٰ و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسیٰ در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام و گفت تصوف نسبت آنست
کہ ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زندہ کند و گفت تصوف آن بود کہ با خدا باشی

بیعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آن است که در درجات
بگردد چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت نیست مگر خدا را یعنی هر که پندارد که عارف است ممکور است [مکر کرده شده ۱۲]
و معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و
معروف اوست و گفت علم آن است که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر است
و علم با ثبات غدر است و آنچه موجود است داخل نگردد غدر است و گفت توحید خدای را
شمرده داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگرچه سیل در دریا باشد اما نه دریا
باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر درمیان
دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت
محبت افراط میل است بی نیل و گفت بمحبت خدای نتوانی رسید تا جان در راه
او سخاوت نکنی و انس یافتن بوعدها و اعتماد کردن بران خلل است در سخاوت و
اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یابند و هرچه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق
است و وجد هلاک و وجد زننده کشنده همه است و مشاهده میراننده همه و مشاهده
اقامت ربوبیت است و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نبینی و مراقبه
آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت
مراقبه انتظار غائب است و حیا خجالت است از حضور مشاهده و گفت وقت
چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را ولیبا

صحبت تر از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق و افتقار بخدای در نهان و آشکار او نیکی اقتدا برسول خدای تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گذارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر حاجتی است و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و با خدا ایستاده باشد بحفظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغله آن
و حقیقت صدق آنست که راست گوی در هر کاری که از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچکس نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر بازداشتن نفس را با خدا بی جزع و فرو خوردن تلخی ها و روی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طعام است یعنی طعام در میان نه بیند و توکل آنست که خدا را باشی
چنانکه پیش ازین نبودی و خدای را بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود و اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعده
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکشی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که بیقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل کنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

و الفت - و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکخوی به از آنکه با قرّاء بدخوی و حیا دیدن آلاء اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین هر دو حال حالتی زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیزیست که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیار ست و نیز آنکه بلا را نعمت شمری و گفت فقر دریای بلاست و فقر خالی شدن دل ست از اشکال و خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی گیری بغیر شوق و گفت صوم نصفی از طریق ست و توبه را سه معنی است اوّل ندامت دوم عزم بر ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر ست در ذکر و ذکر در مشاهده مذکور و امین بودن مرید را از مکر کبایر بود و وصل را کفر و تصوف صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچه اولی تر است الله را و نصیحت کردن جمله امّت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشان ندانند الّا خداوند تعالی را پرسیدند از همه زشتی ها صوفی را چه زشت تر گفت بخل و سوال کردند از توحید گفت آنکه نا چیز نگردد در رسوم و ناپدید شود در روی علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد لغبا و نقص گرد او را و نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلّت و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عزّ و قدرت هر که این جدا تواند کرد با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین ست گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را و گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجه است تفکر یست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکر یست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکر یست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکر یست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون اینهمه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حالیست که مراقب انتظار میکند
آنچه از و توقع او است ترسد لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا یست از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست که بطوع و رغبت با ایشان دهی آنچه طلب بند و بار آن بر ایشان
ننهی که طاقت ندارند و سخن نگوی که ندانند و علت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیز ترین خلق کیست گفت درویشی ست راضی و صحبت با کسے
دارید که هیچ کی که با تو کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گرسیتن ست
گفت گرسیتن بر گرسیتن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود گفت دنیا را ترک گیری راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند بگوی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه عام ست و خاص تر سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل ست از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل ست از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمر بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که بپرهیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدا که
تفکر در خدای معصیت ست و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که در آن وقت اولی تر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و آسانی ابو سعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود فراموش کند نفس خود را و ما سوی الله
را اگر او را گویند از کجائی و چه خواهی او را خوبتر از آن نبود که گوید الله و این
عبارت ترجمه این سخن اوست که گفت اِنَّ عَبْدًا رَجَعَ اِلَى اللّٰهِ وَتَعَلَّقَ بِاللّٰهِ وَسَكَنَ

فِی قُرْبِ اللّٰهِ وَ قَدْ نَسِیَ نَفْسَهُ وَ مَا سِوَی اللّٰهِ فَانْ قُلْتَ لَهُ مِنْ اَیْنَ اَنْتَ وَ اَیَّ شَیْءٍ تُرِیْدُ
لَمْ یَکُنْ لَهُ جَوَابٌ غَیْرُ اللّٰهِ و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که اَلْوَفَاءُ بِالْعُهُودِ گفتند صَدَقْتَ و شبی
رسول اللّٰه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا بر گرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفتم آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه ایست که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به بد دلی با خدای معامله مکن و روزی در بادیه بودم گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عصمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من بدو نزدیکم و متقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع بگذارم
تا از ما قوت و صبر بخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کناره دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیده مجمره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او چنانست که در وی نگرم گفتم از رسیدگانست چون در مجمره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسیم دوات از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو راست راه خواص و راه عوام ترا از راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود را علت وصول بحق می نهی مجمره را آلت حجاب می شمری ابوسعید گوید ای عجب آنکه در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی محسن و گفت دشمنی فقرا بعضی بابعضی از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام نگیرند و روا ندارد که ایشان را بهیچکار راحتی بود الا بدو و گفت هر کرا دوست دارد در ذکر بروی گشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در فتوت بر وی گشاده کند پس در سرای فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند بوی او و در حفظ خدای افتد و گفت اول مقام اهل معرفت تحیر است با فتقار پس سرور است باتصال پس فناست بانتها پس بقاست بانتظار نرسد هیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام نرسید گویم رسید اما در خور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او خود را در تمنای بیغایت اندازد و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی و بقا بقای بنده باشد در حضور الهی و فنا متلاشی شدن هست بحق و بقا حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است با خدایتعالی و اول توحید فانی شدن است از همه چیز و دل مردان بخدای باز گشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد مستغنی گردد از همه چیز و بدو محتاج گردد در همه چیز و حقیقت قرب آنست که بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسد طعم وصال چشید گریه زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم آنست که او را هیچ همت نبود جز خدا تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدا تعالی و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطر شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگز ازش حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در آنچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره مشوید بصفای عبودیت که منقطع است از نفس و ساکن است با خدا تعالی برسید ندکه چو نست که حق توانگران بدرویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند و گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که بر گیرد ترا ابو الحسن نوری رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است نه رسوم اگر علوم بودی بتعلیم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیبهای نفس است برای نصیب حق و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی موالی ابوعثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا- و ذل و عزت و گفت عزیزترین سه چیزاست عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی ست و بسنده کردن بعلم خدای تعالی و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در چهار چیزست در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست دلی فارغش پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل اوست و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صابر آنکه خو کرده بود بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی و اخلاص و اصل تواضع سه چیزست از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه و قصد کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضاست و الرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی که نباید که مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت حقیر داشتن خلق بیماریست صعب که هرگز دوا نه پذیرد و اصل عداوت سه است طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان روند به ایشان بود و ایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت است با حق تعالی و نسیان رویت خلق است بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضریست
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضریست شاهد وعده دایم در رغبت بود
و حاضریست شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و آنگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و برعکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی است بر سه
خصلت تعلق ساختن به فقر و افتقار و متحقق شدن به بذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شود کل در کل و توحید محو آثار بشریت است و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن متعرضات است و انس هم آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ماسوی الله و از نفس تو نیز و انس سر در دل است بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن است بخدای از غیر خدای و محبت وفاست با
وصال و خدمت است با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاهدارد سر خود را از گوشه دارد نفس خود را و بگذارد فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت است و شکر آنکه آنچه توانایی بود در آن بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب است در حضرت علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام است و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا است و آثار او از دل ستردن و خائف آنست که از غیر خدا نترسد

و رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
و رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
هر دو سرای بعوض چشم ندارد و ابو عبدالله خفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی گرد ترّهات
صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطار رحمة الله علیه فرمود بهترین
عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هرچه نگفته اند نگوی و
هرچه نکرده اند مکن و گفت مرد را که جوید در میدان علم جوید یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از دین او گسسته کن و گفت دعوی کردن
در خدا و اشارت کردن بجز او سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و
گفت نفسهای خود را در راه هواهای نفس صرف مکن بعد ازان هرچه خواه آن کن و افضل
طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات و گفت اگر کسی بیست سال قدم
در نفاق زند و درین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر از آنکه
شصت سال عبادت باخلاص کند و ازان نجات نفس خود طلبد و هرکه خود را
به ادب سنّت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت
هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها در اخلاق و گفت صحیح ترین عقلها
عقلی است که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از وی عجب خیزد و
بهترین گناه آنست که پس ازان توبه در آید و آرام گرفتن باسباب مغرور
شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از محوّل احوال بود و گفت هرکه
اول مدخل او همت بود بخدای رسد و هرکه ارادت شود بآخرت رسد و هرکرا

که آرزوی بود بدنیا رسد و هرچه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود و بعضی
را دنیا سرای بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزّی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن براحت
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی ست بنده ماسور بملازمت ادب است هر که عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوة بنا فوق خوردن
و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدا
انصاف در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوة
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر کرا از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت در سر
و صفات آن نفس زند آن سر حرام گردد و بر وی هرگز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا نبود و نیز
همت آنست که هیچ از عوارض آنرا باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدل است و زندگی مشتاق
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب همت
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود و اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گوییم باطنش همه توحید گرفته یکذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم و نشانی یابم

وزندلی صاحب تعظیم نفس چنان بود که با نفس از کار شده بود و نفسی مانده و زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس آن بود که اگر دران هیئت نفس زنده هلاک شود چنانچه لی مع الله وقت و گفت علم چهارست علم معرفت و علم عبادت و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف ست تا نشان ارادت نماند همه اندوه بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجاب ست میان قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبت ست و حیا چون ازین هر دو دور نماند ازهیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت ست نه اشراق ربوبیت و توکل حسن التجاست بخدا تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت فاقه در تو پدید آید هیچ بازگیری و از حقیقت سکون بسیرون نیائی و معرفت را سه رکن بود حیا و هیبت و آنس و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهرست و باطنی ظاهری نگاه داشت حد ماست و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای انکار و انتهای چه بود گفت ابتدا اش معرفت و انتهائیش توحید و گفت ادب ایستادن ست بر مراقبت با هرچه نیکو داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند پنهان و آشکارا گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت زیراکه شوق ازو خیزد با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلند تر گردد بعضے گفتند بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوٰة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه و موازنه بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بنجوی خویش یکبار یاهی

و رازگرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادبست یکی گفت عزلتی خواهم گرفت
گفت بسکه خواهی پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبد الله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که ازو هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بروی بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهدست و هر که بر فرایض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود باسانی
ازو بر تواند داشت و هر که تقوی کلی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیریست مجرد از اسباب و خائف آنکه از غمها ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حقست بیرون از هر چه
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعتست و متابعت رسول و ضعیف ترین
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر برضای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و راضی آنکه سوال نکند

و متابعت کردن ورد عا از شروط رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بر آنچه
خدا یتعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت ست میرسد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیاده طلبی ست و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت غایت تواضع آنکه هر کرا بینی
چنان دانی که از تو بهترست و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی و رفق کنی
با کسی که فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و اگر ذلیل بینی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هر چار جوع بخدا کنی و بر تونگران تکبر کنی و هر چه
رسد شکر کنی و گفت محو نکند شهوات را از دل مگر خوفیکه مرد را برانگیزد و بی اختیار
کند و شوقیکه مرد را بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل ست در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض ست که بلقمه حرام هیچ طاعت نورزند
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که تونگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کار یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف ترین آنست که
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی درین هر سه ازین هر سه بریده شود یکی پرسید که عارف تاسف خورد
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بروی تاسف رود و گفتند بکدام چشم
نگر و گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق گرفته است
نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آن ست که

تعلیم داد آدم را از اسماء و تفرقه آنکه از آن دل پراگنده شد گفتند طریق

نجدای چیست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و دائم بذکر بودن

و استعمال علم کردن و گفت اہل توکل اوقاتی دارند در غلبات اگر در آن وقت

بر آتش روند خبر نیابند و آتش بحضرت نرساند و از تیرہای تارک ایشان را

مجروح گرداند الم نیابند و نیز بود که اگر نیشه نگزد و تیر بشند و بیاند که حرکت از جا بروند

سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد

انس گیرد چنانچه جاہل بفقد و از نقد چنان وحشت بود که جاہل را از فقر و تصوف

آنست که ہیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و

عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را ببلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی اللہ

علیہ وسلم قُرِنَتِ الْمَحَبَّۃُ مَعَ الْمِحْنَۃِ کَیْ لَا یَدَّعِیْھَا کُلُّ سِفْلَۃٍ یعنی محبت را بمحنت

قرین کردند تا ہر سفلہ و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود

ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ تعالی علیہ گفت ہر که گمان برد که فعل او را

از آتش نجات دہد یا به بہشت رساند خود را در خطر انداخته است و ہر که اعتماد

بر فضل دارد او را به بہشت رساند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است

از مسبب الاسباب پرسیدند بچه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی

آنچه خدایتعالی دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت درست کردن معاملات

بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بروی و اخلاص در وی و مخلص چون دل بحق دہد

سکوت باشد و چون بخلق دہد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف

حالتیست که غائب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی و می برد تا بخدای و از آنجا

بیرون گرداند تا خدای را بانداو نصیب شود و گفت این غنیمتی است که جدا او
با هزل آمیخته بگردانید و گفت عزیزترین نسبتی فقرا را آن بود که با فقرا نشینند
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود و این فقیر یقین دان که از علتی خالی نیست کسی
از وی وصیت خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و مرا به کسی گذارید
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه بادیها و مفازها
خود بخانه او رود و زیارت کند چرا قدمی بر هوای خود ننهد تا بدو رسد و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود و بعد ازین معاملت ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد و نیز در وی نگرد او مرتد طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود از بلاها
و غایب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست داشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل و از فتوت پرسیدند گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که مانند او

هیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بر وی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدای تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یحیی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاه دارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که پیش
عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعت ها در دلش راه یابد و سینه منشرح گردد
و نفس او بفضای توحید در آید و بدان شاد شود و لاجرم ترک عزلتی گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشرح دهد تا او را بسبب آن گرامی دارند و اعزاز
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و همچو شیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند
نفس که بفضای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکارتر شد از آنکه اول بود و
هرگز در قید نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود سازد
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یکدام اگر بروی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل است بعضی را ثلث

نبوت دهند و بعضی را نصفی و بعضی را زیادت از نصف تا بجایی رسند که در مجذوبی
افتند که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود و او خاتم الانبیاء بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیاء بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد و علم میثاق و علم حروف
این اصول حکمت است این علم بر بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی نبود گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی ولیکن آن خوف خطرات بود و دور نبود که حق تعالی
دوست ندارد که عیش خوش را بر ایشان تیره گرداند و مشغول بذکر خیان
بود که از و سوال نتوان کرد و این مقام بزرگ تر از آن است پرسیدند از تقوی
و جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد او را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای ترسد در وی
بگریزد اصل مسلمانی دو چیز است یکی دید سبب دوم خوف قطعیت گفت
به هیچ گم کرده غم نباید خورد که هر گم کرده نیست و هر کرا همت دینی باشد همه کارهای
دنیاوی ببرکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد و هر که بسنده کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
و هر که بسنده کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که باوصاف عبودیت
جاهل بود باوصاف ربوبیت جاهل تر بود گفت میخواهی که بقای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کارها کبر از کسی لائق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی که علم او بی جهل
بود بسنده است مرد را این عیب که شاد میکند او را آنچه زیانکار اوست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که راهگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشده مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت تشنگی برگیر و دو پا خود
بشکن و کاردی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او لنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست دهد اول نشان حکمت
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز میخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن بمؤمنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدای تعالی و حلم با خلق خدای و هر که به نفس خود عاشق شد

کبر و حسد و خواری و مذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد هوا بروی چیره گردد و
قوت گیرد آنگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان تر شود آنگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیز را همیشه با تو اند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهرچه وی کند پسندکار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی انس حق طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدا کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کس بود که
آب بر وی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنف فرمایی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بر وی غالب بود دل بداو را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خداست
و صبر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خبر

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر کرا درست شد معرفت خدای هیبت و خشیت
بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت ست و نگاهداشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبد الله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گوی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گوی و حکایت از غیرے کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چند آنکه
از ان گزیر نیست و لابد بود احتیاج ست گفت آدمی عاشق ست بر شقاوت خود
و گفت ما با دب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزے از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع ست از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطراریست
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهراً اما باطناً باوصاف ربوبیت برآورده
و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن ست
در جمله کارها بخدا بحس اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر ست
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوة در آید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف آنست
که از هیچ چیز عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند که

در یافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیک تر است او بحقیقت دور تر است
و گفت حرام است کسی را که او را بهیچ اند و میداند بهیچ دیگر آرام گیرد و گفت شتافتن
بحرمت و طاعت او علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میجوایم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است و نمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیک است از آنکه گمانهاست اما دور است در حقائق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن مزین گفت من گفتم او را بگو لا اله الا الله تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزت آنکه میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن محاسن خود گرفت و گفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کنم وا خجلتاه و بگریستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان عمل بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر و
عجز خود نه بیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه فرمود دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاه است دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

جای گاه نفاق است و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که وحشتی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بروی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد از شب یادش
نیاید و چون شب در آید بامدادش یاد نباشد احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کسی بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هر گاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هر گاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبد الله بروحی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طلب است نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران بسبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا عبد الله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات ست بمراقبات وگفت هر که دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن ست بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
او را نه اسم بود و نه رسم وگفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداہنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذرّه نیکی او فاضل ترست از عبادت مجتهدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان غفلت ست
و اعتماد ایشان بر ظن وتهمت و بنزدیک ایشان چنان ست که کردار ایشان
بر حقیقت ست و سخن شان بر اسرار مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید ست
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح ست بسبب وعده دیدن و زیادتی محبّت از بسیاری
ذکر بود بسبب منّت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منورست
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار وگفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنّت در افعال و محبّت اہل صلاح
و با برادران نیکوخوئی و در راه خلق چیزے بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
وگفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاہده حق تعالے باقی بود و حق تعالے
متولی احوال او بود او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه وگمان نیکو نتیجه آے
غایت معرفت بود وگمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بد بخت کسی ست که

معاصی ظاهر گرداند که بیکے و فراموش گرداند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر نجبداؔ آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا بنده را سے عبودیت ست و صبر در وے و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرا سے وراحت در خانه ابو بکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اہل دنیا معصیت و گفت تصوف ہمه خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست که طاعت او نزدیک خیانت بود
که ازان استغفار باید کرد و تصوف صفوة است و مشاہده و زاہد آن ست
که ہیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی برانچه گذشته و دوم عزم برآنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن ہر فریضه که میان او و خداے باشد چہارم اداے مظالم خلق پنجم
گدازانیدن ہر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت ست و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت ہفتاد و دو باب ست و ہفتاد و یک در حیاست از خدا تعالی و خدا تعالی
ہرگز بندگان را زبان بد عا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار نجبدؔ اے درست شود عنایت درست شود و گفت
از حکم حلم مرید سه چیز ست یکے خواب در وقت غلبه و خورش در وقت فاقه
و سخن در وقت ضرورت عبد الله حفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دہد و ہیبت او بر دل افتد و ترا بزبان
فعل پند دہد نہ بزبان گفتار و پندار و گفت تصوف چیست در تحت مجاری
اقتدار و فراگرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است بدو او از و رضا ی بدو در تدبیر
بود و رضا از و در انچہ قضا کند و ارادت رنج دایم است و ترک راحت و وصل
آنست کہ بمحبوب اتصال پدید آید از جملہ چیزہا و غیبت افتد از جملہ چیزہا
جز خدا یتعالی و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس ست بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت طلب ناکردن آ
آنرا کہ در دست تو نیست و زہد راحت یافتن ست از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید کہ ہمہ کارہای خود
بخدا گذارد و در بلاہا صبر کند و گفت درویشی کہ سہ روز گرسنہ بود بعد ازان سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجہ ابو محمد حریری رحمۃ اللہ علیہ گفت ہرکہ
کوشش بحدیث نفس دارد در حکم شہوات اسیر گردد و خدا یتعالی ہمہ فائدہ بر دل وی
حرام کند و ہرکہ از سخن حق مزہ نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معائنہ شدن اضطرار و صبر آنست کہ فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در ہر دو حال و سکون نفس ست در بلا و اخلاص ثمرہ یقین ست و ریا ثمرہ شکر
و کمال شکر در مشاہدہ عجز است از شکر و غفلت بیرون شدن ست از میان رحمت
و سزا نگاہداشتن اگر بر تو رحمت بکند و گفت محاربہ عاصیان با خطرات ست و
محاربہ ابدال با فکرت و محاربہ زہاد با شہوات و محاربہ تائبان با زلات و محاربہ
مریدان با لذات و ہرکہ با خدا بسند کرد سرش با صلاح باشد و مرجع عارفان

بخدا ای در بدایت بود و مرجع عام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود پنجاه سال ست که هیچ مذهبی نه گرفته ام اما از هر مذهبی انچه دشوارترست
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کارے گفت در مقام
توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
ست هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم ست یکی قدم از دنیا برگیرد دویم از عقبے اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر ست بالله و معرفت عبارت ست
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بروے وحی فرستد و سرّ او
گنگ کرداند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از انکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولی تر
از خود بخوردن چیزی نخورد و اخلاص تصفیه عمل ست از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و حیل و حق ازین جمله مستغنی است
وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ گفت بصائر بینندگان و تن معارفان و نور
علماے ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و انچه در میان ست از حدوث
ست اما این بجهه وا اند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهائی ست که او را الیقین خوانند هژده هزار عالم در حلق او چون ذرّه ایست
در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلائی او باشیم چون سلطانیکه دائم طالب
ولایت باشند و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد
سابق ست و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس ست و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه این همه با او بود و گفتند اینبار نگوئی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگوئید که او گم شده است بلکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلندتر کدام ست گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والدی از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده ازان که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی کدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که راه ادب آسان گیرد خلل و سنت ها آسان گیرد و هر که خلل در سنت ها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشد که هر که بایستاد مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس ست

و گفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل و گفت زهد ایمنی بود از خدا تعالی
با دوستی و درویشی بصدق دل و گفت هر کرا قدر نزدیک خلق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند دار وی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن و گفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود و گفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر است
از و تواضع کنی و گفت رجا اصلی ست که از وی خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن شود و گفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد دوام مراقبه بود در نهان و آشکار شخصی از و وصیت خواست گفت
خدا را نگاهدار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تر اند روزی جوانی پیش او آمد و بگریست که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از و هیچ نیاید و گفت هر که علم در جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایستهٔ آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
و گفت اگر دنیا را بگردهٔ نان بمن فروشند نه خورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان بر که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان سیم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او کرد باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شرفیترین تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نه بینی و گفت پیش ازین مردمان دوای بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوای نیست پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت طمع بندی است بر گردن و بندی است در پای ببند از تا برهی ابو الحسن خرقانی رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد و سخاوت نکند مردگان ازو بهر حال بهتراند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نسیت شود و گفت هر که دعوی علم کند باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابو الحسن را دو اندیشه است هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش معروف بود یکی آواز پرهیزگاران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز اندوهگنان پنجم دوکرسیتن زبان خاموش که بوقت رسیتن سخن لایعنی نگویند ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که کاهل نماز شود و ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
برلب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال ست که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او بر خلاف شرع نه گفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و سفر
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر باندوه پیش من آئی شادت کنم و اگر با نیاز آئی تونگرت کنم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینا اند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را باخلاص نمیدیدم تا وقتیکه بغیر و دیگر را سیدیم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش ست و پای من
تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم و تنهائی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق از موافق
خود با حق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال ست تا روان
خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق میدانند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم
و بیک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم از زمین در آید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه در وی
اندیشه بدگذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت آندکی تعظیم بهتر است

اند بسیاری عبادت و علم و زهد و گفت ملائکه سه جا از اولیاء الله منت دارند
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی ست
دست از کار باز نداشتم و تا عجز خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لائق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که
نه بزندگانی خویش از وی بهره بود و نه بحال مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین هر دو
و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو نمی طلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از وی
مطلب گفت بنده را تا بحق راه است اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی از رحم مادر زاید که
آن کس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عز و جل چیزی دیگر
باشد اگر چه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دلت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سیوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمی که بر دنیا حریص بود و زاهدی که از علم برهنه بود
و صوفی که بجهل بود و گفت اگر بنائی را بازنی در خانه کنی سلامت بماند و اگر

آن برنا را با مرائی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید که وی در شش صد درجه سخن گوید و گفت از کارهای بزرگترین ذکر خدای تعالی است و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله جوانمردان خدای تعالی است که اینما تولوا فثم وجه الله پرسیدند از وی که خدا را کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل گذر دارد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد چون ذکر خدای عز و جل کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتابش حاجت نیست و شبی است که با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس راه بردی حاصل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود و گفت هر کس که غائب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و نگوید و گفتارش نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوای نبود و می خورد و مزه طعامش نبود نه حرکتش بود و نه سکون نه شادیش بود و نه اندوه و گفت مهر بر زبان نه تا نگوئی سخنی جز خدا و مهر بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهر بر لب و دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه که بهشت برد نزدیک است اما راهی که بخدا می برد دور است و گفت میباید که

در روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعد ازین موت نبود و چون هستی خویش با وی بود او هستی خویش بتو دهد و گفت هر که تنها نشیند با خدای تعالی علامتش آن بود که او خدا و ند خویش را دوست میدارد و هر که در میان خلق نشیند با خدای او را خوش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست میدارد و گفت خدای عز و جل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان و گفت با خدا و ند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهر ما نیز رود و چون در سفر آشنائی یابد قوی دل میگردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند هیچ چیز بهتر از دل تارک و زبان راست نیست و گفت هر که درینجهان از خدا و رسول و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان و مرقعداران بسیار اند اما از انجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت کسی باید که چشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی دران دل نظر نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب ترست از آنکه شمشیر بر رو خورد هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو بجز او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوارانند و لمی خورند و بسیار بیدار باشند و نخسپند و گفت درینجهان میا تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت او آب چشم خویش خون بینی و دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی سوم آنکه در بیداری شبهای ورا از استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدا را چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نیفتد یعنی فراموش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان دانند که خدای عز و جل
او را امید اند و این چنان که کس را خود نبینیم دوم آن است که تو باشی و آن نباشد
و سوم آنکه تو نباشی تا همه او باشد و گفت سخن مگویید تا شنونده آن خدا را نه بینید
و سخن را شنوید که تا گوینده آن خدا را نه بینید و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آن است که حق را یاد کنند و بسزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عز و جل
دیدن و فنا بود و خدای را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر که اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر که را با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آن است که در هفت آسمان
و زمین هیچکس با وی یکتار موی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آن است که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آن است که بخویشتن گوید که الله سوم آن است که از وی گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو بیازارند سوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و مرده اند از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت بهر طرف نگری الله است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست
و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو و از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوان دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسے اہل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود و آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت ہزار مراد این جہان را ترک باید کرد تا بیکی مراد
آنجہان برسی و ہزار درم شراب زہر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی دو دون مرگ ست و مشاہده دو دان مرگ و فنا و بقا ر دون مرگ ست
و پاکی دو دن مرگ ست چون حق پدید آید جز حق ہیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرآیان
میگویند که خدا را بدلیل باید شناخت غلط ست که خدا را بخدا باید دانست و
بمخلوق او را نتوان دانست وگفت ہر که عاشق شد خداے را یافت و ہر که
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت غایتش آن بود که نکوئی که او
با شیطان دیگر کرده است اگر با دی بکند بنازد واگر بقدر دریا ما شراب در
حلق او ریزند ہنوز تشنه لب باشد و ز دوئی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت
ہر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و ہر چه از دید از خلق کنی ریا ست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشم دارم یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بربندد و پرسیدند
که دعوت بدتر است یا گناه گفت دعوت خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنم تا بیدار باشم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس زنگ سیاه زنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من وی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزو ما ترسانیده ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمده قسم داد که بحق شیر من بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
او باش خرقانی سر پسرش را بریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین وکیلی که من نهاده ام آنرا اکرم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با او کار آسان نیست شما میگوئید بخور و گفت هفتاد سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدمی برحسب آرزو نرفته ام و گفت

اگر اجلم در رسد و از ینجهان بروم تا چهار صد درم وارم که در قیامت خصمان من آن قوم باشند و دست تر دارم از انکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و من حاجت او برآورم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه و غم که از لقمه زقوم خوردنم بیم رسید از خدا میگویم که آلهی من از آن تو این لقمه زقوم بخورم اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با و فسرده مانده بودم تا در دامن بندگانت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که من ترا باشم گفت ی گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو اند که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو باختیار کس کاری نیکنی هر چه بخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل پرخون مرا بشکافتندی و باخلق بنمودندی تا خلائق دانستی که با خدای عز و جل بت پرستی راست نیاید و گفت تو می از دو بند خیزد است گفت چهار چیز نگاهدار تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق و گفت نماز را نگاهدارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر کشتی سلامت باشد بار نیز سلامت باشد و گفت در کار خود دراسته حصه کنید زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که سر دگویید و از ان خدا یتعالی را خواهد بهتر از ان ست که قرآن بهفت قراه خواند و از ان خدای را نخواهد و گفت

اگر ہمہ دنیا شوریدہ شود و آن بر تو بزبان آید ہیچ غم نباشد برابر آنکہ تکبیر اول
از تو فوت شود بجماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر اللہ تا
اندیشہ کہ در دل گذشتہ باشد بر خیزد و گفت ہر کہ روز جمعہ دوازدہ رکعت بشش
سلام گذارد میان ظہر و عصر و دو رکعت صلوٰۃ الحاجت بخواند در ہر رکعت بعد
فاتحہ آیت الکرسی و شہد اللہ و قل اللّٰہم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناہ
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نہادہ بگوید کلمہ توحید یک بار و بعد سر از سجدہ
بر داشتہ حاجت خواہد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
دادای حق بندگی باید خواند در ہر رکعت بعد فاتحہ آیت الکرسی و قل اللّٰہم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامۃ خصمان از وی راضی
شوند اگر بہ نیت ادای حق بندگی خواہد ادا کردہ باشد و گفت در شب پنجشنبہ
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در ہر رکعت بعد فاتحہ
انا انزلناہ و انا اعطیناک الکوثر و قل یا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب ہست کہ گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خواندہ باشد و گفت چون
در نماز شوی سر بخالق باید داشت تا از عہدہ این بیرون آئی و گفت در سرای
دنیا نیز خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از انکہ در بہشت زیر درخت
و مرا از وی خبر نباشد و گفت خلیدہ ام و خود ناپدید و گویندہ ام و خود ناپدید
و شنوندہ ام و خود ناپدید و گفت اگر خدا تعالی روز قیامت ہمہ خلق را از مشرق
تا مغرب برای من بخشد از بزرگی ہمت خود کہ با خدا دارم باز ننگرم و گفت ہر شب کہ
در آید آرام نمیکنم تا در نماز شام عشا الی صبح روز کہ با خدا است نمیکنم و گفت انچہ در دل

بس ست اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام گفت و
همه چیز را نهایت دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای عزوجل از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی
گویند هفت روز شده بود که شیخ مع اصحاب چیزی نخورده بود ناگاه شخصے در
خانقاه بسته آمد با جنس طعام که نیاز صوفیان آورده ام شیخ روی باصحاب
کرده گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد من زهره ندارم
تا دم صوفیت زنم اصحاب همه دم درکشیدند آنکس واپس برد و گفت زینهار بخود
دعوه مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوے تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود و گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابوسعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا هیزده چیز را
بر خود لازم کردیم و هیزده هزار عالم را بدان از خود دور میکردیم اول روزه بردوام
و دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم قانع بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
نکردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم نهم گدای نکردیم تا چه از حلال بما میرسید دهم خود را با و تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستم دوازدهم هرگز بعضیر ورتی ببازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردم چهاردهم در بینایی کوری در
شنوایی کر و در گویایی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما را دامید داشتم

پانزدهم هر نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر نهی
می بود از آن اجتناب میکردیم اگر امر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودم
که در جنگ اُحد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای
نماز گذارد ما نیز بحکم متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهار صد رکعت
نماز گذاردم و هر چه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمرخوارگی داشته باشد
آن را نصیحت کنید برفق و درشتی مکنید و اگر درمی از سیم و یا زر با وی یابید آن را
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آن چیز شوم است و صحبت او مذموم و گفت هر کس باید
که بجهد یابد خطا است و اگر بجهد داند نیز خطا است و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق و رفق و دوست و بهشت نباشد خویشتن
و پیوند توی و تو هم نباشد بلکه یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان باید که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال است و پامال است خود مانده است دست از وی باید داشت
که بلای خود و از آن خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است بایست
ما آنست که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدانست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوییم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم و رحمن افتاده است

مارا مشکل ست که با جبار و قهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدا را می جستم گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال ست تا ابوسعید را می جویم و نمی یابم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست و درویش نیست ست گفت از پیری گفتم که سخنی بگو گفت هرچه از حق تعالی هرچه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هرچه یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هرچه گفته ام کرده ام گفت وقت نزدیک من شرک ست زیرا که وقت و واقت و موقوت سه چیز باشند و بر این سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مثل فانی گردانیده نبود کسی معنی یحبهم و یحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی جز وی کسی ست که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم اوست و معشوق هم اوست روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله اینکس در کار باطل خود چنان غرق ست که پروای حق تعالی نمیدارد و شما بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمردی

چیست گفت آنکه دوزخ کسی را در پیش چشم وی نیاری و گفت هر که با حق
غافل تر از خود جاهل تر و گفت هر کجا عارف و معرفت بود از حق محجوب بود و گفت
چون تو نباشی همه او باشد و گفت قاعده بندگی بر نیستی است تا ذرهٔ اثبات
در صفات تو میماند حجاب میماند که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده و گفت پادشاهان بنده نفروشند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی و گفت هر جا که پنداشت است
نیست دوزخ است و هر جا که تو نیستی بهشت است و گفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی و گفت وحشتها از نفس است اگر او را نکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدا تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم و گفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هر جا که خواهی برو و گفت هر که
حق را شناسد بوفای عهد لازم بود که آرام گیرد باوی و اعتماد کند بروی و گفت علم را
بسیاری روایت است عالم آنست که متابعت علم کند و اقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد و گفت هر که اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
ازوی دفع کند و اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بروی رساند
تا بحدی که حیات و موت بروی دشوار شود و در عاقبت پشیمان گردد و گفت هر که
چنان زید که دنیا بروی گرید آخرت بروی خندان بود و گفت هر که ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر کرا توکل در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات پدر محی الاموات ست و گفت صبر ثبات ست بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت محو ارادت ست و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت دارو ی دل پنج چیز ست قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب با تضرع کردن تا وقت صبح و با نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه گفت چهل سال خدمت عبد الله مغربی کردم درین عرصه از ماکولات خلق چیزی نخورده ام و درین چهل سال مویم نبالید و ناخنم دراز نشد و جامه شوخگین نشد و درین عرصه زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال ست که بشهوت نخویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال ست که نفس لقمه گوشت بریان میخواست و من نمیدادمش یکروز ضعفی غالب شد و کارد باستخوان رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که برای خدا ازین گوشت بریان لقمهٔ برای من بخواه برخاستم و بربوی گوشت رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم که یکی را داغ می کنند و او فریاد میکند و از و بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها بستان و بخور نفس بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را باخلاص کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان و اقران فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشایخ کند و مبتلا گردد بدعاوی کاذب او

فضیحت کرد وبدان دعویها وگفت هرکه خواهد که مبطل گردد وباطل شود گو دست در رخصت زن وگفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد وگفت سفله آنست که از خدا نترسد وگفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش بر عطا ستاننده وگفت شرف در تواضع است وعزت در تقوی وآرام در قناعت وگفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد ورغبت دنیا ازو کم شود وگفت توکل سریست میان خدا وبنده پس واجبست که جز خدا کسے مطلع نشود بر سر وے گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبی است کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار وفراموش مکن واگر نتوانی مرگ را فراموش مکن خواجه ابو بکر طمستانی رحمة الله علیه گفت صحبت کنید با خدای عز وجل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او شما را بخدا رساند واندر دو جهان رستگار باشید وگفت هرکه مصاحبت کند با علم چاره نبود ورا در مشاهده امر ونهی وگفت علم ترا بریده گرداند از جهل پس جهد در آن کن که بریده نگرداند ترا از خدا وگفت وصل بی فصل است چون فصل بیاید وصل نماند وگفت هرکه صدق دارد وگفتار میان خویش وخدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از خلق وگفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق هست پس گفت راه خداست وبران راهی نیست وگفت مجالست کن با خدا بسیار وبا خلق اندک وگفت مرد چنان باید که حرکات وسکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتے بود که در آن مضطر باشد وجز این هیچ حرکت وسکون معتبر نبود وگفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید از فضول باز ماند و گفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است اگرچه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش نفرت بود و طالب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه در شود و گفت من چه کنم که جمله کون دشمن من است و گفت بر تو باد که مغرور نشوی بمکر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت همت که همت مقدمه جملهٔ اشیا است و مدار جملهٔ اشیا با اوست خواجه ابو حمزه بغدادی رحمة الله علیه گفت خدا را آشکارا دیدم فرمود متابعت وسواس مکن و بلای خلق بکش و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر اگر آنکه صدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود از همهٔ آفتها بری است شکمی تهی با دل قانع و درویشی دایم با زهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دایم و گفت چون تو از و سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه بمن فاقه رسیدی با خود گفتمی که این فاقه بتو از که رسید پس با و اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که بر خلاف این بود خواجه ابو عمر نجیب رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت تا آنکه همه کارهای خویش جز دعوی نداند و گفت حالیکه نتیجهٔ علم نباشد اگرچه عظیم و خطیر باشد ضرر آن بر خداوندش زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضای نفس اوست و گفت هر که دیدار ادترا مهذب نگرداند بیقین بدان که او مهذب نیست و گفت بیشتر دعوه ها که تولد کند از فساد ابتدا بود و چه هر کرا در ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید وگفت هرکه قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بروی ترک دنیا و اهل دنیا وگفت هرکه راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هرکه کژ شد هیچکس با او راست نشود وگفت هرکرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص وگفت هرکه خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت وگفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
وگفت تصوف صبر کردن ست در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از و دعای خواست گفت برو بگوی خدا شو تا بدعای
ممشادت احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس اوست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس بسته یکی اند از بتان و بیزاری از ین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هرچه از و ظاهر شود از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود وگفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاه داشتن حرمت برادران و از سنا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاه داشتن وگفت هرگز نزد پیری نشدم الّا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی وگفت هرکه نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع باند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل اصلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس وی و بر خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارهای خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بهره عارفان
نرسد تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع
بیند در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گرداند و گفت طریق
حق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافته اند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن برضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانندش و دست داشتن از چیزی که بکارش نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هر چه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند
خدا درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی قیمت مرد
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در شیوخ
که جمله صدیقان دل گم کنند چون باز یابم خواجه ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن بشاهد بر غایب گفت استدلال چگونه بود بصفت
کسی که او را مثل نبود و برآنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت از اتهام

علیہم الارض بما رحبت وضاقت علیہم انفسہم یعنی زمین با لبسط و فراخی خود تنگ ست بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ ست کہ جہانی می طلبند بیرون از ہردو عالم وگفت اہل محبت در آتش شوقی کہ بمحبوب دارند تنعم میکنند بیشتر و خوشتر از تنعم اہل بہشت وگفت دوست داشتن خویشتن راہلاک کردن ست مر خویشتن را وگفت احوال چون برق بود چون بایستاد حدیث نفس شود کہ ہرچہ نفس را دران مدخل بود کدورت تمنی تصفیہ آنرا تباہ کند وگفت تمنی اہل از فساد طبیعت ست خواجہ ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ گفت ہرگز تا ابوبکر بالغ شد روز بروی گواہی ندہد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکہ از حرکت ذرہا کہ بسبب آفتاب در روزنخانہ پیدا میشود و دل مشوش نمی شود و ہمچنین اگر کونین و ما فیہا در حرکت آید یک ذرہ در دل مرد موحد تفرقہ نیاید روزی بر جہودان گذشت گفت اینہمہ معذوراند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد کہ این چہ گفتے گفت آنجا کہ قضای تست معذور نیستند جائیکہ قضای اوست معذوراند وگفت در راہ حق خلق ست اما در راہ خلق حق نیست ہر کہ روی در خود دارد پشت وی بردین بود ہر کہ روی در دین دارد پشت وی بر خود است ہر جا کہ توئی تست حظ تست و خلاف راہ است و ہر جا کہ ناکامی ست بجان دین آنجاست و ہر کہ بخود زندہ است مردہ است و ہر کہ بحق زندہ است نہ زندہ است و مرگ نہ مرگ کالبد است عدم نہ عدم کالبد ست آنجا کہ وجود است جان نامحرم ست تا کار بکالبد چہ رسد وگفت حق توحید وجود ہیچکس نپذیرد کسی را زہرہ آن نیست کہ قدم بصحرای وجود نہد چنانکہ مشائخ گفتہ اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اکبر ذنبی معرفتی ایاه هر که با وجود خود
خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی میدهد و هر که با وجود او خطبه وجود خود
خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با
هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را و یرا او را ندید و هر که او را دید
خود را ندید و از خودش باز دنیا دید آنکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید بشناختم مخذول و مطرود بود و جهدی
بود در وجود وجودی بود در عدم نه موجود بود در حقیقت نه معدوم بود در حقیقت
بوجهی معدوم و بر وجهی موجود عبارت محرم راه توحید ست و دانست محرم راه
توحید نه خیال توهم و ظن همه گرد حدوث دارد و توحید در عالم قدس خویش پاک ست
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل ست اما دل نیست که دل معنی آن ست
که جز در آدم و فرزندان او شان نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بندد و راه بر تو باشد زبان دل را میباید که ترا بخویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن ست که
معبود یکه در پیراهن اوست آن را قهر کند و جهد در قهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوی
درین راه شرک ست تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده بیند که بر زبان
چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در وی او در سخن نماند
و از ان سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که بخداوند تعالی

خلوتی دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال است تا در بند آنم
که یک نفس خدایرا بدانم و حصا کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تابودمی که
مرا نشناختندی و گفتی خویشتن را می بنیم و چنان میدانم که جهودانم و گفت بچهار
بلا مبتلا شده ام و آن اینان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت تر از آنکه مرا درد آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نباشم
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت بود و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ
نکرده بودمی خدمت خدایتعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آنچه پرسند کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز و جل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی ببیند بهتر است از آنکه در پندار نشسته
علم و بد معاملگی ببیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق داقرار راست
گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زینت تر تو اخلاق

آنست که با تقدیر در آویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زائل شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص بکرم اند بصفات ربوبیت گفت چون ربوبیت بر سرائر فرود آید جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون نظر کنی بخدا تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت و شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت حفظ اوقات است گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هر که خدا را پرستد برای خدا او بخدا جاهل است یعنی خدای نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که خدای را بیش کند یعنی من عرف الله کل لسانه و گفت از تعظیم فرمان خداوند بود که باز نگری بکونین و حیرت از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخداست بلک بقای دلها بخداست بلک غیب از خدا بخداست و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از غرض در دل او اثری بود و نشواهد را خطر بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا است در استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه صفتها رحمت است مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد برخیزد از حرکت وسکون خویش و
گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد بیین از گناه وگفت توبه نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان وآشکارا وگفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رمقی
نبودی از اعراض کردنش بر دیگری تکبر نکردی وگفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید وگفت هر که خدا را بشناخت گنگ گشت وگفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود وگفت هر چند توانید
رضا را اکار فرمائید چنان نباشید که رضا شما را اکار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون بر رضا لذت یافت از شهود حق باز ماند وگفت بلذت طاعت
وحلاوت او غره نشوی که زهر قاتل ست وگفت شاد بودن بکرامات
از غرور وجهل ست ولذت یافتن باخصال از غفلت گفت نباشید از ان قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریف تر است از عمل بحرکات جوارح وگفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید وگفت هر که بشناخت او را غایب شد و هر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقة خوف وقت مرگ ظاهر شود وگفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود و باخدا مشغول
وگفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند وکس را خصومت با وی نباشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی ما بدان تمام بود وبی آن همه نکوئیها
زشت بود استقامت ست گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پدید آید

کدام طعام مشتهی تر گفت لقمهٔ که در ذکر خدای عز و جل بدست یقین برگیری
از مائدهٔ معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی باخدا و در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدای تعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس داری اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمر بیست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه پنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و انس بامشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مرید کی تمام شود گفت انگاه که حال او در سفر و حضر و شاهد و غائب
یکرنگ بود ابوالعباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنویه بود
و هر که بدو ایمان نکند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید بیحاصل بود و هر که این
اشارت کند که از نزدیک است دور بود گفتند تصوف چیست گفت چنان باشی
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست خبر تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت متصوف صوفی نبود تا و قتیکه
جملهٔ خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود دید و سری با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن ست در حضرت الله بغیم و گفت حب دهشتی است در لذتی
وحیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن ست بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی ست که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گدازنده دلهاست
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک وے
صورت بندد هرگز بوی توحید نشمیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را غذاب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت هم آنکه تاب نشه نیارد و باز پرسیدند
گفت عارف آن ست که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با اویم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوے نبود
و ترسنده را اقرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آنست
که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردائی پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظی نه بیند

و سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد
و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین
حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبارد و بزبان نام دوست
میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است
و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که
خدایتعالی بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بیواسطه و حق الیقین آنست
که بدان راه نیست و گفت همت خدایراست و انچه دون آنست همت نیست
و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت شود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی
نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست
که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتمی
آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را
طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدایتعالی بیواسطه سخت است و گفت صابر
از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت
زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال
کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری
دیگری از زهد پرسید گفت انچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از ان
میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس
زهد تو در چه خواهد بود دیگری از ان سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت

آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست

گفت بیرون افگندن از گوشه دهن حرام را گفتند انس چیست گفت

آنکه ترا از خویشتن وحشت بود گفتند انس بذکر کی بود گفت چون انس بحد کمال رسد

گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت

کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت بر چهار خصلت

ارادت تست در ارادت او و رفع اختیار تست در اختیار وی و ترک آرزو

جاه تست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است

و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خداوند

و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آن است

که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلندترین

منازل رجا حیاست گفت غیرت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت

بر وقت است که ضایع گرداند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سخت تر

از خوف مگر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی منعم را بینی و گفت نفسی که بجوا

مولی بر آورد بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر کیمیاعت

که بخسپید در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک نفس

سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود و مخلوق از حق نبود

چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق را خلف بود

و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعبودیت چه رسد از حسن دامغانی گفت ای پسر تو باد باشد و دائم با لله
بباش و دست بدار از ما سوی الله گفتند آسوده تر کی باشی گفت آنگاه که او را
یا هیچ ذاکر نه بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا ایچ نترسیدمی از غیر خدای و گفت
عمریست تا انتظار میکنم که نفسی بر آورم که پنهان بود از دلم و دلم نداند نیافته‌ام و گفت
اگر همه دنیا لقمه گردد و در دهان شیر خواره نهند مرا بروی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بجهودی دهم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را داند گفتند وقت مرگ او را که بگو لا اله الا الله
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو کلمه گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابو علی ثقفی رحمة الله علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جمله طائفه صحبت دارد بجایگاه مردان نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مؤدبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که
راستش نگردانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه ادبش نداده باشند و هر که
ادب از آمری یا ناهی زمانی فرا نگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه گشوده باشد در هیچ معامله اقتدا بوی نشاید گفت هر که با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فواید ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او
صحیح بود بر جاده سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی
اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه کنید برای خدای مگر آنکه

صواب بود و نه هیچ صواب را اینجا بیارید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
ننمایند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل ست از جهل و نور چشم ست از ظلمت گفت اُف
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و اُف از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بر چیزی که چون رو بدو نهند همه
مشغول بود و چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشند همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را برفتراک منافقی بند دیا
مرائی خواجه ابو جعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس ست
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طربی در آن بود و اگر بود طربی نبود و توکل استقامت ست بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان ست و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس ست و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس نیابد از انکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق هیبت از آنکه علائق راه برایشان بریده گردانند و گفت هر که جهد نکند در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح هر که رسد لازم گیرد او مطالبت نفس بصدق در جمله کار و هر که روح معرفت بدو رسد بشناسد موارد مصالح کارها و هر که روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجه ابو علی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صاف باشد بصفا و بچشاند نفس را طعم جفا و بیندازد دنیا را پس قفا و سلوک کند طریق مصطفی صلی الله علیه وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربست بعد از کدورت بعد و گفت تصوف معتکف بودن ست بر در دوست و آستانه بالین کردن اگرچه می راندت و گفت تصوف عطای احرار است و گفت خوف و رجا دو بازوی مرغ اند چون هر دو بایستند مرغ بایستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص شود و چون هر دو بماند مرد در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست که با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جمله خود را بمحبوب بخشی و ترا هیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند و ما دون او را اخورد و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید گفت استقامت دل ست باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند که جمله بذوات خویش از و فانی میشوند و یا چگونه اشیا از و غائب شوند که جمله از و وصفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد و نه از و

غائب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود اسم عبودیت از ما ساقط
شود و نیز بنده نمانیم و گفت چنانکه خدای تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آنرا نه بیند و نداند و گفت هرکرا در راه توحید نظر افتد با نهاد خود و آن
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد ازین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع اسرار و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود و گفت آنکه باز نگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد لکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هرچه در نفس فساد پدید آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود و یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را وعظی است که وعظ دل حیاست فاضلترین گنج مومن
حیاست از وی پرسیدند از وجد و سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هر که نظر کند بموصوف

ظفر یابد گفت قبض اول اسباب سست فنا را و بسط اول اسباب ست بقا را و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها همنشینی نا اهلان ست
خواجه ابو الحسن حصیری رحمة اللہ علیہ یکی پرسید از و که چه مذهب داری گفت
مذهب ابو حنیفه داشتم انگاه بمذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذاهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه دل در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحر گاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل ما هر عنان
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزتی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیة خواند من کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز ست رفع حدث و ثبات قدم و هجر وطن و سفار قت اخوان
و نسیان هر چه آموختی و انچه ندانی و گفت تا به تیغ انکار هر چه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساخت دل را از هر چه معلول و معلوم ست خالی نگردانی ینابیع
حکمت از قعر دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را کتبد و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر ست از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر ست از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که هر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد وگفت صوفی آنست که
که او را موجود دنیا بیند بعد از عدم خویش و معدوم نه بیند بعد از وجود خویش وگفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست وصفات او حجاب اوست یعنی من عرف
نفسه فقد عرف ربه وگفت تصوف صفای دل هست از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غایب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که جز حق نه بیند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدا برای من پوشم وگفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت از و وگفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان وگفت
برادر را فرا پیش گیر تا خدا ترا فرا پیش دارد وگفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد وگفت تصوف کاری سخت هست گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای برهنگی و خواری باید کشید اگر سر اینهمه داری بطریقت
درآئی واگرنه بکار خود مشغول باش وگفت ای ضعیف تر بترس از قوی وگفت
پرهیزید از آنکه فریفته شوید بدان که مرغان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت هست خواجه ابو عثمان سیاری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود وگفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
هست وگفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در ذل و تا شکر نکند بر عز
وگفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و سیکه آہست غایب کند
و چون نظر بخشم کند بر وحالتے پدید آید از وحشت کہ ہرکه بود از و بگریزد و گفت سخنے
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دوی حق نگذرد و بعضے
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتداے همه از توحید برخاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد که گفت کُنْتُ لَهٗ بَصَرًا وَّسَمْعًا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیراکه در مشاهده حق فنا است که اندروی
لذت نیست پرسیدند مرید بچه ریاضت کند گفت بصبر کردن برامرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو وارد شود و کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هرکه دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خزیدن درها و آواز باد او را سماع درنیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هرکه خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیز ہا خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه اراده تنها خالی بود مگر رضاے حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد و برا هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هرکه از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدا تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند وگفت هر که دست بطعام توانگران دراز کند بشره وشهوت هرگز فلاح نیابد ودرین عذر نیست کسے را مگر آنکه مضطر باشد وگفت هر که با جوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد وپرسیدند منقطعان را بچه منقطع شدند گفت ازانکه در نوافل وفرائض خلل آوردند پرسیدند از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه بر خود مید اری ودر آنچه او را بود طمع نکنی وجفای او برداری وانصاف او دهی واز وانصاف طلب نکنی وتبع او باشی واو را تبع خویش نداری وهرچه ازو بتو رسد بزرگ وبسیار شمری واز هرچه از تو باو رسد حقیر واندک دانی وگفت فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است ومراقبت ونگاهداشت کارها بعلم وگفت اعتکاف حفظ جوارح است درتحت اوامر وگفت عبودیت اتباع امر ست بر مشاهدۂ آمر وگفت شکر شناختن عجز خود ست از کمال شکر نعمت وگفت تصوف قطع علائق ست ورفض خلائق واتصال بحقائق وگفت علامت شوق ودست داشتن مرگ ست درحالت راحت وگفت غیرت صفات مریدان است واہل حقائق را نبود وگفت عارف از انوار علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند وگفت مرد ربانی طعام بچهل روز خورد ومرد صمدانی بهشتاد روز وگفت هر کرا ایمان بود با ولیا او را با ولیا وگفت مشهور ومفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیر آبادی رحمة الله علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق وگفت هر که نسبت خویش با حق درست کرد اند هرگز اثر نکند در و منازعت طبعی و

وسوسهٔ شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا که فساد ابتدا باشد که بانتها سرایت کند و گفت هر که در عطا راغب بود او را مقداری نبود و آنکه در در معطی راغب بود عزیزتر است و گفت موافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر ست و هر کرا موافقت حق یک لحظه با یک خطره دست دهد هیچ حال بعد از ان مخالفت بر وی نرود و گفت حق غیورست و از غیرت اوست که بدو راه نیست مگر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند از و میکنند که بر و دلیل نیست جز او و گفت بمتابعت سنت معرفت توان یافت و بادای فرائض قرب توان یافت و بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر کرا ادب نفس نبود بادب دل نتواند رسید و هر کرا ادب روح نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید و هر کرا ادب دل نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس بر بساط حق نخواهد رسید و گفت کار التیا دن ست بر کتاب و سنت و دست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و خلق را معذور داشتن و بر اوراد مداومت کردن و در رخصت نانشستن و تاویل نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصیر آباد و نیشاپور رشوریده آورد ند و بر شبلی انداختند تا سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و من درمیان نه بخدا میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که خود را سزای آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت پرهیز یدن از ما سوی الله گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گردانند و گفت راحت ظرفی ست

بود از حجاب وگفت هر چیز را قوتی ست قوت روح سماع ست وگفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل وگفت دنیا زندان ست چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو وگفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عز و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت فراغی از فتوت ست و آن گشتن از هر دو عالم ست و هر چه در آنست
وگفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از وی که اشارت
کند بدو وگفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث درگرفت و از ده سال علی الدوام سر بگریبان فرو برده در علم
بمن نمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوی من بر نمی آید وگفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک وگفت آخر درویشی اول صوفی ست وگفت تصوف پنهان داشتن
احوال ست و جان بذل کردن برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی ست در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند وگفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب ست و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد و نگاه داشتن وقت و گریستن بخاطر پراگنده و نیکوکرداری در محل طلب و وقت حضور و ترک اهل فقر و ادب در مقام قربت

خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید نصیب نیست و آن یکی گفت که اگر کسی ترا پرسد که خدا را بشناسی بگوی که شناسم که آن شرک است و نگوئی که نشناسم آن کفر است و لیکن بگوی که خدا بفضل خود شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت و اندامهای تو پاک یک از تو بستانند و با خویشتن گیرد نیستی تو بتو نماید تا هستی او و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود و گفت هر کسی آزادی طلبد و من از وی بندگی خواهم که بنده او در بند او و بسلامت ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هنر ما و شما آنست که شما مرا ما می گوئید و ما مرا او میگوئیم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را به بینید و ما او را به بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آئینه تو اند چنانکه تو ایشان را می بینی و آنچه در آئینه خاطر مشاهده کنی همان معنی است که حقیقت احوال است

و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که همه شب نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی است مرا آن بایستی است که من نباشم

و گفت طاعت و معاصی دو چیز است که چون خود باشم مایه همه معاصی در خود بیابم

وچون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را بندگانند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت بمطیعان تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند ومیگویند که ما را خود اینقدر بس ست که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم وگفت خنک آن بنده که او را یاد نموده اند وگفت جوانمردان رحمت خلق اند نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا بخلق نگرند و گفت صحبت نیکان و بقعه هاے گرامی خلق را بخدا نزدیک نکنند و آنکه بنده را بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دار د برای خویش وگفت دنیا مردار وگنده است وگنده تر از وے آنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن ناجوانمردی ومنع کردن ناجوانمردی ست وگفت هرچند خلق از خالق نزدیک تر است حاجز تر است وگفت دعوة صد و بست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است ولیکن صفت خلق ست چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بودی وگفت خدا را خدای جوید و خدا را خدا یابد و خدا را خدا داند و اگر خدای یک ذره بخیرت نزدیک بودی که بشری خدائی را نشناسیتی گفت من با اهل سعادت برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس کشته خداوند من ست جوانمردی نبود کشته خداوند خویش را بسنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند به بینید که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکنند وگفت هرکه مرا ندیده است ندیده است و هرکه
مرا بیند از من بصفت خویش بیند وگفت یک سجده که برآرد از من هستی خویش
ونیستی من گر اسمے تراست برمن از هرچه آفریده آفریند وگفت من
من فخر آدمم و قرة العین مصطفے پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم چشم روشن بود که
این از امت من هست و آدم علیہ السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من هست
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اهل بهشت به بهشت فرد آیند
و اهل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
اورا جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابو الفضل حسن رحمة اللہ علیہ
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
وحسن اقتدا کردن برسول علیہ السلام و این آنست که نفس را در و هیچ نصیب و راحت
نیست خواجه ابو علی دقاق قدس سرہ گفت چنان باش که مرده سه روزه
گفت هرکه جان خود را جاروب درِ خانهٔ معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هرکرا انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هرکه خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بار بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشند وگفت هرکه صحبت به پیری بکند و انگاه بدل اعراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت
هرکه صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت معصیت من

امروز بیشتر از مصیبت اہل دوزخ خواہد بود فردا از بہر آنکہ اہل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواہد شد و ما را امروز نقد وقت مشاہدہ و خدمت حق فوت میشود پس تو فرق کن
میان این دو مصیبت و گفت ہر کہ ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و ہر کہ
ترک شبہات کند بہ بہشت رسد و ہر کہ ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت ہر چیزی
کہ از سر خویش اختیار کند بدان نفس مطالبہ کند و اگر غائب ست و اختیار کند شنید بیوند
و گفت اگر عقوبت کند اظہار قدرت بود و اگر بیامرزد و اظہار رحمت بود و نزد یک
کریمان اظہار رحمت بیش بود از اظہار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت اہانت
حق ست نزدیک خداوندان بدایت و ہمت امانت حق ست نزدیک ارباب
نہایت و بارادت طاقت مجاہدہ توان داشت و بہمت گران بار مشاہدہ و مکاشفہ
توان کشید ہمت بندہ را چون کیمیا ست طالب مال را ہمت بیقراری و بی آرامی
ست کہ ہرگز ساکن نشود نہ در دنیا نہ در آخرت و گفت ابتلا بر دو نوع ست
یکی ابتلای ظواہر ست و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفان راست
و گفت اگر بعد از مجاہدہ فتوری پدید آید از خلاف ابتدا بود و اگر بعد از مشاہدہ
حجابی ظاہر شود از بی ادبی ست کہ بر بساط قرب کردہ باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بودہ باشد یا از ملاحظہ و گفت ہر کسی نیلوفری کند مرد آنست کہ داند
خورد و گفت نفس مفلسی ست اگر یک خدمت قیام نماید از و بسیار شمرد کہ از مفلس
اندک بسیار بود و ہر چہ از و بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است
و تاخیر تو از توبہ جفا ست پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواہی باشی
از جملہ ابدال بر تو باد بہ تبدیل احوال و گفت ہر کہ بر جان خویش میلرزد طریق ہدا

بروی بسته است گفت جهد تو بال ست و جهد درویشان سجان گفت صحبت
کردن با اژدها آسان تر از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن است
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیزی
بکسی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود و گفت از کون درپیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
مادام که در راه فکرت بود چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت
بلاهی اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است و گفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک و گفت بیشتر خلق در کار بندگی
نفس اند و این ذلی است که هرگز در وعده نخواهد بود و شقاوتی است که هرگز
در و سعادت نخواهد بود و گفت هر که را قوتی معلوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال بندد که واکل شدیم یا کل نتوانیم شد این
غلطی عظیم است از آنکه وقتیکه این حالت بر ایشان درآید که خود را کل دیده باشند
اگر خواهند که بر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد و پس بیش از یکی نبود که باقی نمانیست کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و بر دیگری مگو
که آنچه او خواهد او گویند کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوشد
آنچه ایشان خورند می خورد لیکن از ایشان جدا می باشد و گفت وقت آنست که

تو ہیچ کجا آی وقت شادی باشد یا اندوه گفت دنیا چہار قسم ست شیاطین و نفس
و کفار و ہوا پس ہوا از ہمہ صعب تر است و گفت سخت ترین عقوبت اہل دوزخ
اندر گفتار آن ست کہ نمی دانند عذاب کنندہ را اگر بدانستی آسان شدے وگفت
زنان مصر چنان بودند کہ اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان بہ آسمان
رسیدی اما آنچہ از یوسف بر ایشان ظاہر شد جملہ دستہا برید ند و از ان شعورے
نیا فتند و گفت نبوت چیست گفت حرکت کردن را یے دیگرے چنانکہ پیغمبر را
باشد کہ امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص ست و
گفت فقر عطای حق ست ہر کہ بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
وہر کہ نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود کہ بہانہ نسازی خویش را
و گفت اندوہگینی بہای راہ خدا را چندان بسر د کہ بی اندوہی بسالی گفت
بدیدار نشنید و اشتیاق نشنید و گفت خدای میگوید کہ بندہ من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق ست کہ تو ویرا دوست داری گفت ہر کہ سوال کند از
محبت دور افتادہ است و گفت توبہ مکنی از بیم دوزخ یا امید بہشت باری
توبہ برای آن کن تا خدایت دوست دارد کہ اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام ست و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبرمن علیہ السلام و گفت توکل سہ درجہ ست
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعدہ او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وے
بسندہ کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دہد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

باوسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاهداشتن ست از دیدار خلقان و صدق پرهیز کردن ست از مطالبهٔ نفس و مخلص را ریا نبود و صادق را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت رضا آنست که بلا بد اند و نه بنید و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت هیبت داشتن ست از خدا هر کرا معرفتش بود هیبت بیش بود و گفت هر که خدا را بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزیکه خبر از آن ندارد و گفت بیعرفتی ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را اغوا کنم و اخلال دهم و سوگند خورد برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب حق بعد است از غیر حق و انس بوی وحشت ست از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و گفت اول مقام بنده علم ست بخدا و نهایتش معرفت ست بخدا و فائدهٔ آن مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر تهدید و عید و انواع عقاب و آزاد آنست که او را از کریم چیزی کشف کنند تا بسنده شود او را از امر و نهی و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را شناخت بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت وحقیقت بشناخت در روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت است
و دوام بودن بر آن و هر که موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخت گرداند
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید
در خوف در جا بماند گفت عقل را دلالت ست و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت ست و گفت توحید نظر کردن ست در اشیا بعین عدمیت
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد باد تا همه هزلها جد بینی
و وقت هزل مباد اکه همه جد ها هزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت ست و در
خالق هلاکت ست و گفت هر که توحید ندارد شفاعت او نکنند و صاحب توحید
روزی لامحاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است بخشم دار
مرا رحمت بمیقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خدا و ند عالم چه آید
جز عطا گفت مراد از امانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود الحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نا یافت حق خوردن و گفت
عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اول فناست و بسط اول بقاست و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر بقبض
منازعت مکن با توانگران و ای غنی الله به بسط منت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکلی هست نه مکتسب و مکتسبی نه متوکل و مکتسبی
و بظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضای تمام آن است که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف تا هیچ مرد نیست که

سر شیر نشینند و همه کس از وی بترسند و او بر پشت شیر از همه کس بیشتر بترسد
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف را پدری چند بفروختند
غریب آن بود که مدبری دنیا بآخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد و دعا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع توانگران در ویشان را زیان نیست و تواضع
درویشان با توانگران جنایت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپد مه
ابو عبد الله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از ان نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که ادای
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خوئی است با کسی که وی را دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسیکه دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبد الله خراز مرا سه چیز

نصیحت کردیکی حرص برادای فرائض تمامتر جهد وطاقت و دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو وحق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده دیگر مثل خود در اسباب
خویش گفت اندوه های که اسباب آن مجهول باشد عقوبت های گناهان است
گفت صوفی نبود تا بمرتبه نرسد که بر ندارد وی را زمین و سایه ندهد وی را آسمان
یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد. وی را نزد خلق و با نهمه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود چون پوشیده گردد محب هلاک شود از شیخ ابو القاسم نصرآبادی
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خلق
بقبول یا رد آن و گفت اوّل برکت از در آمدن در تصوف آنست که راست کو داند
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین هروالی الفقیه
قدس سرّه پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات ست
و کفایت ساختن بهمت برای حق و گفت خلق بلاست در نیاید بر کسی مگر آنکه
او را خراب کند گفت صوفیان باورادات بباشند نه با وراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال درگذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل رساند خدای خواری را بوی بحق و موضع و
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را زندگانی گیرد خوشحال و گفت آفت مردم نفس است

نگردم یعنی خلطه گفت فقیر و ارباب فنا پادشاهان دنیا و آخرت اند که بافعل و راحت اند ابو عبد الله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا از نهاد تو بسوزد نه آنکه آتشهای آن علت ما را برافروزد و گفت در هر کار باشی چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد از آن کار ترا بکار دیگر نباید شد و در آنکار همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصاً بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاهداشت شرع گفت که اصل عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه دریاد تو غیر حق را گنجایی نبود ابو بکر بن عبد الله الطوسی النساج رحمة الله علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را بچه توان دید گفت بدیدهٔ صدق در آئینهٔ طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیدهٔ دل بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جانان افروخته نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نگاشته ننگارند و گفت توکل آنست که منع و عطا جز از خدای تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب اسیر و بیچارهٔ ویست هر چه بیند از قالب بیند و قالب از آن بیخبر با چنین تمام علم را

با قیوم عالم چنین فعل ست که قیوم عالم هست نیست نما ست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام و وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
با وی هم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود متقوم از وی بر سبیل عاریت بود
هو معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت اینست و این نیز
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را بجویند و نمی یابند
گفت اگر باوی در هوا صافی از زمین برخیزد و بر صورة مناره مستطیل
برخویشتن می پیچد هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوائے است که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز مسخری و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبد الخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مراد حق که همه عمر بر مراد نفس خود رفته ام خواجه فرمود که این سخن بیجاست
بنده را باختیار چه کار هر کجا گوید برو برویم و هر کجا گوید باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود : هر رونده که بسر حد فنای نفس رسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بر وی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد وی را خشم نبود غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد و همچنین صفت آنکس را مسلّم است که روی براه حق
دارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنّت رسول صلی الله علیه وسلّم
بدست چپ گیرد و در میان این دو روشنائی راه سلوک کند خواهی که
شود دل تو چون آئینه ده چیز بیرون کن از درون سینه حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت بخل و حسد و کبر و ریا و کینه وصایای آنحضرت که بپسر خویش را
کرده بودند وصیّت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنّت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیز کنی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طلب شهرت مکن که شهرت آفت است و بمنصبی مقید مشو و ایم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمحکمهٔ قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسب
و از خلق بگریز همچنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و بتن و جان و با توانگران و عاصیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده و قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارای که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و سرمایه تو فقه و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه تعالی
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق بقضای مسبوقانه کی برخیزد
فرمود پیش از صبح و تنفس فرمود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند اما راهی از این نزدیکتر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و خدمتی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است او را نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش * این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان * چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وَلَا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّٰهِ اشارت این مقام است و می‌فرمودند نفسهای خود را تهمت نهید
که هر که بعتاب حق تعالی نفس خود را بندی ساخته باشد و مکر و کید او را دانسته نزد او
این عمل سهل است که از روندگان این راه بسیار بوده‌اند که گناه دیگری را بر خود نهاده‌اند
و می‌فرمودند در معنی قوله تعالی یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا آمِنُوْا بِاللّٰهِ اشارت بآنست که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبعی می‌باید کرد و اثبات معبود حقیقی می‌باید کرد و می‌فرمودند
نفی وجود نزد ما اقرب طریق است لکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمیشود و می‌فرمودند تعلق بماسوا روندهٔ این راه را حجابی است بزرگ **بیت**
تعلق حجاب است و بیحاصلی چو پیوندها بگسلی واصلی و می‌فرمودند طریقهٔ ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و می‌فرمودند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن وی بغیر شرکست و این شرک از اهل عموم معفوّ است و از اهل خصوص
مغفور نیست و می‌فرمودند که طریقهٔ ما عروة وثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و می‌فرمودند
که طالب باید که در زمانیکه بدوستی از دوستان حق صحبت دارد واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اَصَبْتَ فَالْزَمْ صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و می‌فرمودند لَا اِلٰهَ نفی اله طبیعت است اِلَّا اللّٰهُ اثبات
معبود بحق جل جلاله مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ خود را در مقام فَاتَّبِعُوْنِیْ در آوردن است
پس مقصود از ذکر آنست که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقة کلمه آنست که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و می‌فرمودند که بسر توحید نتوان رسید

اما بتر معرفت رسیدن دشوار است خواجه محمد پارسا قدس اللہ سرہ بیکی از اصحاب خود نوشت مکتوب خاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاہری و باطنی شما میباشد و علی الدوام به نسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت الٰہی بیجو و سید الطائفہ جنید قدس سرہ فرمودہ است شعر اِن بَدَتْ عَیْنٌ مِنَ الْکَرَمِ ،، اُلْحِقَتْ اَلاَّحِقِیْنَ بِالسَّابِقِیْنَ ،، وبا اینہمہ اصل معتبر ست نزد کبرای دین آنکہ کوشش را مگذار و تجسس را چشم میدار و حضرت خواجہ ما را قدس سرہ سوال کردند کہ طی الفقیر بچہ توان یافت فرمودند بتشرع و دیگر بعد الحا فظۃ علی الامر الاوسط فی الطعام لا فوق السبع ولا الجوع المفرط در تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال لمزاج کوشیدن علی الخصوص احیائی بین العشائین و قبل از صبح بحیث لا یطلع علیہ احد بتوجہ در خود یافتن و نفی خواطر علی الخصوص خاطر تمنی بہ نسبت حال ماضی و استقبال نیک موثر ست فی رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب مع اللہ سبحانہ و اذا نطق اللسان سکت القلب والصمت علی قسمین صمت باللسان و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانہ و لم یصمت قلبہ خف وزرہ و من صمت لسانہ و قلبہ ظہر لہ سرہ و تجلی لہ ربہ عز و جل و من لم یصمت بلسانہ و لا بقلبہ کان مملکۃ الشیطان و سخرۃ لہ اعاذنا اللہ سبحانہ من ذلک و من صمت بقلبہ و لم یصمت بلسانہ فھو ناطق بلسان الحکمۃ ساکت عن فضول الکلام رزقنا اللہ تعالی ذلک بفضلہ و کرمہ تمت و ہم فرمودہ اند کہ حجاب میان بندہ و حق سبحانہ تقدس تاین انفاس صور کونیہ است در دل و این انفاس بسبب صحبتہای پراگندہ و سیرہا و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیادہ میشود و در دل خانہ میکنند بمحنت و مشقت

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعه کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
شتّی آن نفوس در حرکت و تموّج می آید و ازانجمله موجبات بُعد و غفلت از حق است
و طالب را نفی کردن واجب است پس باید که از هرچه خیال را می افزاید بواجبی
اجتناب نماید تا دل صاف توجه بجناب حق سبحانه کند سنّت الٰهی برین جاری شده است
که بی محنت و مشقّت و ترک لذات و شهوات جسمی آنچنین دست نمیدهد راحتی که
میچشند در آخرت است و سه روزی درین سرای فانی رنج کشیدن و دیگر ابدالابدین
آسوده‌ی اینعالم را هیچ نسبتی با آن عالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاش
دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد به بارگاه بزرگ رسد
باید و چنین موافقت نماید چشم فرو خوردن و آداب نگاه داشتن و نیز در رساله محبوبیه گفت
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق بعدد هر ذرّه
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی اما هیچ راه نزدیک تر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون همگی باشد
اندر جریان تصرف حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و ارادت و نیز گفت چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت مَن قَنَعَ شَبِعَ
و از انجیل مَنِ اعْتَزَلَ سَلِمَ و از زبور مَن صَمَتَ نَجَا و از قرآن مَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ
فَهُوَ حَسْبُهُ و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه از خیر و چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است در دوزخ نقد است و هر که
در مطالعه تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن هر عضوی

بکاری مشغول ست دل بچه مشغول ست اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا آله نیست باک درین محل از سبب بمسبب رفتن ست و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری میخواهید که بار شما کشد این بغایت دشوار
است اگر یاری میخواهید که شما بار او کشید همه جهان یار شماست خوجه
علاؤالدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی ست بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هرچه مانع
راه یابد قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیرست و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول ست و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم ست
تاکی وجود او رضای او باید طلبید فرمود مدد روحانیت مرشد طالب را بقدر
سعی طالب ست و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را بیند وندانند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع مابه حدیث النفس گردد پس باید
که در آن حال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب ست
و مقتضای محبت اوست و در بند آن نشود تا انگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و میفرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گردانند چنانچه
در تواضع باخلق باید که هرچند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق انگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بیند و الا ضعت بودند تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد و فنا بود و چون نیستی او
بروی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مدد او
خود را خالی کند از هر مانعی که از صحبت مرشد بود و پس قابل فیض آلهی گردد که بحقیقت
قصور در فیض آلهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید که
همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و بیقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را همگی فدای وی گرداند فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً حضور و غیبت سعی نماید و بمحض عنایت
آلهی محل نظر وی را در یابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید فنا
او را بر و تعین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
به نسبت حال او سخن باید گفت در رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب میباید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است هر نوع اختیار که از خود بهتر نزد یک بتفویض

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آئینه بهتر ست از اختیار وی
برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت به نسبت احوال
باطنی در کسب همین تفویض باشد و فرمود که سابقه عنایت ازلی را میباید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی علة وطلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را آگاه باید داشت و اند که حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود و از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باو نگذارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پیدا آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب ست
بحلیت درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه
از دیاد عقل معاد ست و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با این طائفه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی
بوده بآن صورت و خیال که آئینه روح مطلق ست متوجه نقطه قلبی شوند و خود را بآن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد و بی‌شعوری ازین عالم کم‌تر گردد
واین را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی و نسبت بمرتبه رسد که اصلا بوجه و غیر شعور

نماند آنرا فنا گویند پس اگر خواطر تشویش دهند باحضار خیال حضرت مرشد امیدست

که هند مع گردد واگرنه سلہ نوبت نفس را بقوت برکشد همچنانکه از دماغ چیزی میرانند

بعدہ بطریق مشغول شوند واگر همچنان خواطر باز عود کنند باید که بعد از تخلیه بطریق

مذکور سلہ بار گوید اَستَغفِرُ اللّٰهَ مِن جَمِیعِ مَا کَرِهَ اللّٰهُ قَولاً وَفِعلاً وَحَاضِراً وَنَاظِراً

وَسَامِعاً وَلَا حَولَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ودل را بازبان موافق دارند بذکر با فعال

بدل مشغول باشند که در دفع وساوس اصلی کلی وارد پس در زرسخ این نسبت

باید کرد بنوعیکه هیچ وقت غافل نشود دائماً حاضر بوده گوشه چشم دل برین

نسبت دارد تا آن زمان که این نسبت ملکه شود و هرگاه خواهد که بهمین

مشغول شود بتضرع تمام درحضرت جامعه خود این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ

کُن وِجهَتِی فِی کُلِّ جِهَةٍ وَمَقصَدِی فِی کُلِّ قَصدٍ وَ غَایَتِی فِی کُلِّ

حَالٍ خواجه عبید اللّٰہ احرار رحمة اللّٰہ علیه

فرمود طریق توجه طائفه علائیه و پرورش نسبت باطن ایشان

چنانست که هرگاه که خواهند که بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس

که این نسبت از و یافته اند در خیال آورند تا آن زمان که اثر حرارت

وکیفیت معهوده ایشان پیدا شود بعد ازان آن خیال را نفی نکنند بلکه

آنرا نگاه دارند بچشم وگوش وهمه قوی بآن خیال متوجه بقلب شوند که عبارتست

از حقیقت جامعه انسان که مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آنست اگرچه

آن از حلول و اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه

لحم صنوبری هست پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود بچشم فکر و خیال و همه

قوی را بر آن باید گماشت و حاضر آن بودن و در دل نشستن و ما اشک نداریم
که در نجالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکرے که درآید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن بیخودی مشغول نا شدن و در آن محل تجلی در گریختن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود التجا بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آن زمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که متشخص
متوجه آن را نفی بکند و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه بکند بدین طریق که لا موجود
اِلَّا اللّٰه تصور کند و آن وساوس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون نسبت جمیع وجود
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضے از ظهورات حق ست و شک نیست که باین تامل دور مے شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آن زمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر بآنکه ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه در دل بگوید حضوری نیابد
بجهر چند نوبت بگوید و اللّٰه را مد بدهد و بدل فهمد و بعد آن بقدرے مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون ببیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که خصیت
و بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین ست ه بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درینصورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را ابراهی حق نفی نتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند
پس اگر فکر حق صرف باشد چه نفی کنی باید که زیادت شود زیرا که حق منفی کسی
منفی نشود از الازل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
هست که سرحد وادی حیرت هست و مقام تجلی انوار ذات هست و در آن مقام
انوار ات وجود نمیماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجایی رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود داند بد انچه سه جزو در دنیست جمله نیک و بد
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود بلکه گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگرچه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ٭ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ٭ هرچند صمت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق الکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن تعارف را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غضبے واقع شود یا قصورے دست دہد که کدورتی قوی طاری شود و سر رشته نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلے برآرد اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدہد والّا به آب گرم و جامه پاک پوشد و در جائے خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و خود را خالی سازد و بعد ازان بہمان طریقه متوجه شود و در ظاہر پیش حضرت جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظہر مجموع ذات و صفات حق ہست نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعد الدین کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که مانبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد و اکنون ما نیز نیستیم و خدا است بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواہد بود باکه مصاحب اکنون نیز با و مصاحب باشید و از ہر چه بر سر گور شما بازخواہد ماند دل منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر ہری گفته است قدس سرہ درویشی خاکیست بیخته و آبی برآن ریخته نه کف پا را ازان دردے و نه پشت پا را گردی نه حقیقت درویشی ہست بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن است روزی بر در سرائے او جمعی از اصحاب نشسته بودند دو تن از ایشان مباحثه نمودند یکے گفت ذکر گفتن افضل ہست دیگری گفت تلاوت کردن افضل ہست درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث درمیان بود عرض کردند فرمود با خدا بودن از ہمه افضل ہست و میفرمودند ہر که بخدا حاضر ہست در بہشت نقد است و ہر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزے

از گران جانان زما و مجلس حضرت ما در آمد عصائے بدست و ردائی بر کتف افگنده و شانه دان و مسواکی و تسبیحی از ان در آویخته مرا از دیدن آن تنفر آمد بسیار هر چند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفر اند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفر اند از اهل آخرت میگفتند که روزی حضرت مولانای ما سکوت بسیار کردند بعد از ان سر بر آوردند فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بعین ست و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند که والله دو دست دست شما گرفته در طلب خود ما میگردانند پس این دو بیت خواندند بیت آنکه نی نام بدست ست مرا زو نه نشان ٭ دست بگرفته مرا در عقب خویش کشان ٭ او ست دست من و پا نیز هر جا که روم ٭ پای کوبان زپی اش هر دم و دست فشان ٭ فرمودند هر کاری را که فرض کنید شغل بحق سبحانه از ان آسان ترست زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد از ان می یابند و حق را سبحانه اول می یابند بعد از ان می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال ٭ و فرمود کسی که یکی را دوست میدارد میخواهد که همه کس او را دوست دارد اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را مخفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که دیر امنگری نباشد نمیداند که چه حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه معتقد و طالب او شوند هر وجهیکه هست و هر وصفیکه میسر میشود وصفت آن محبوب میکند تا باشد که طالب او شوند فرمود که هرگاه که موی بر تن تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن موی باید رفت و نقل ست که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالهای می نوشته میخواست که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ٭ بر گل نظری فگندم از بیخبری ٭ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ٭ پس فرمود اگر گشتت بروی و از گشت خطی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر حظی نداری چرا میروی در رساله نامینویسی فرمود
یک فی دهزار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هر چه غیر حق است آنرا نفی
میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی هست که آن حدیث النفس
را بآن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود و بالک اگر کسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد همچنین که بسبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگوید
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن در آید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگر چه اینمعنی حالا

شما را معلوم نشود لیکن دایم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید
پای دراز نکنید و در خلا جای شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر
و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید
انمعنی شما را بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی
آراسته دارید آدب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید
و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف
صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است اهم ادب دل را از خطور اغیار
نگاهداشتن است چه خیر و چه شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی
و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است انجا که فرموده
مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ
شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت
رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید
حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است
چرا که در حال قرب عبارت نمی گنجد وقتیکه قرب را بعبارت در آورند بعد میشود
قرب نه آنست که بگوئی با او نزدیک شدم یا از و عبارتی توان کرد قرب آنست
که تو در وی گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی
و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب
سخن میگوید آن بزرگ وی را گفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا که مائیم قرب
قرب بعد بعد است قرب عبارت از نا بودن تست آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی که میگذرد واقف میباید بود حق سبحانه حاضر وناظر ست باید که
از حق سبحانه شرم دارد واز غفلت نورز د حق سبحانه تشنیع وسرزنش کرده است
که ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه در درون یک آدمی دو دل نیست
که یکی را بدنیا مشغول دارد ویکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل ست
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند واگر متوجه بحق سبحانه تعالے
گردد از دل او روزنه بسوی حق کشاده گردد واز ان روزنه آفتاب فیض الٰهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا بمغرب هر ذره که ست از نور
او بهره میباید و نور او بر همه میتابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود از ان نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر ست حضور او بمثابه آن روزن ست از ان رهگذر نور فیض
وجود لیه ی خواهد رسید واگر غافل ست آن نور از وی در خواهد گذشت
بیت دوست بهر لحظه در تو نظر میکند حیف چو تو از وی غافلی از تو گذر میکند حیف
فرمود که طاعت موجب وصول بجنت ست وادب واطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشائخ قدس سرهم بر آنند که در ابتدا میباید که باطن خود را صافی گرداند
بتصفیه وتزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد والا هر چه از اعمال صالحه
بجا می آرد آب در چاهی زیاده میکند هر چه گیرد علتی علت شود حیف
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تا رشته پیوند کردن بیاموزد
کارهای دیگر خود هنوز کجاست طالب میباید که بجد وجهد تمام سعی کنند تا دفع
خواطر او استاد شود ودانند که چگونه نفی میباید کرد ودر ابتدا باید که بهیچ چیز
مشغول نشود مگر بنفی خواطر آنها که رسائل مطالعه میکنند وسخنان از اشیا

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاریهاست راه
حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی ست نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش بادشاه
در بغداد نشسته باشد و در حضور بادشاه دایم تواند بود و بادشاه مکتوبی بشام
فرستاده باشد از آن مکتوب غایبان حظی میگیرند لغایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور بادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد روی بشام نهد و فرمود هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا و فرمود
که پرهیز به از دارو هر که پر خورد انواع بیماری ها در وی پیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پر خوردن گرفت باز دارو می خورد
صحت یافت همچنین چند کرت اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
که ویرا بتمامی از گناه باز نیاورد در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگرست
از نیجهت ست که اهل الله پرهیز کلی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق سبحانه
مشغول گشته تا ناگاه بمرض غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بر وی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد و تعجب در وی نگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
و در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم **بیت**
دانی که مرا یار چه گفتست امروز جز ما بکسی در منگر دیده بدوز فرمود که
دایم بیاد حق سبحانه باشید تا غایتی که از خود غایب شوید حق سبحانه از همه

لطیف ترست هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر وجولاہہ وموزہ دوز
از آنکس که خس حمام میکشد لطیف تراند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف تر است که تحمل آن ندارد که جولاہگی وموزہ دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف تر اند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از ہمہ لطیف تر اند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
برکوح روند خوشش نمی آید که ازان باز آیند و اگر بسجو در روند خوشش نمی آید
که سر از سجود بردارند این طائفه از ہمہ لطیف تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از انجهت
که درجات وکمالات ایشان از درجات وکمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی ہست که دایم در قرب حضرت حق اند وحضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکے از مقربان خود تفویض
مینماید و او بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب مے کند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب ہست و برگزیده و مرتبه و درجه وے عالی و ہر آئینه اگر
قابلیت وی بیشتر بودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جہت قرب ودوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در شنک

واز ذکر سود در معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند بیت

ای دیده عجایب بنگر این عجب است این نه معشوق بر عاشق بی وی نه وی با وی نه

که اگر کسی سنی سال بر دارکند معنی بی وی نه و با وی نه را در نیابد پس چگونه

قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سعی کند و بجد مشغول شود حق سبحانه

او را اچندان ادراک و یقین کرامت فرماید که همین معنی دریابد که حق سبحانه بی وی

نبوده است واو غفلت نموده اهل الله را الیقینی حاصل میشود که هیچ نوع

گمان وتردد نمیماند در بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کسے را در بود وجود خود شکی

نیست هر چند جامه ها در بر دارد و جسم بپوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش

نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت

عربی و فارسی شود و مجرد از جهات آن زبان بمقام شجره رسد و طالب را همه وقت

رسد که از وی بر تواند خورد قوله توتی اکلها کل حین ذکر چون حبه است که شجره

معرفت از وی میروید کما قال سبحانه مثل کلمة طیبة کشجرة طیبة همچنانکه شجره

از حبه سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف وصوت۔ عربی و فارسی و

شکل ولون وکیف وکم و مجرد از جمیع جهات است از مضمون کلمه ظاهر میشود

و فرمودی که در ذکر دل راحت میدهد بلکه مفهوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکه

دل از مفهوم ذکر متاثر شده خود بحرکت آید آنزمان کار بوی باز گزارد و در رساله

خود نوشته اند که ذکر از قلب گفته شود نه از معده یعنی میباید که اثر حرارت ذکر

بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده وغیره کرد منقطع نشود و وقوف

قلبی هم آنکه هر بار که الا الله میگوید دل خود را بخدا حاضر میدارد همچنین طاق

طاق گفته میرود تا آن زمان که بیک نفس بست و یک مرتبه برسد هرگاه باینجا رسید محل نتیجه است به بیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود بشریت است یعنی این تعلقها که اورا بود بچیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است به بیحاصلی عمل او یعنی نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضاے بمجاری قدر و وسیله است برای نیل درجات معرفت مولوی عبد الرحمن جامی قدس سره روزی بتقریبے فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست که آبا و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهرے است که در ذات انسان مهیا شده چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می پندارند عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسے بر شمارند اول بدیهائیکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود وجه آن بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود بهمه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود و لقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر در ان میباید کرد که موجد ایشان کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ عالی همتے و پرهیزگارے بگدائی بدر خانه هیچکس نخواهد آمد از کجاست که در ان ژنده و لباس مجهول صاحب دولتے نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بسیر بایان میکنند و روزے از کسے پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای می ردا هست

عافیت پیچیده ام و در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست
که پای در کر پاسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی
آن زمان خواه در کنجے نشینی و خواه در میان مردم باشی و فرمود که علامت
جوانمردی آنست که دایم کسے محزون و اندوهناک بود در کارخانه الٰہی فارغ
نشستن خوب نیست کسی که دردی حزنی و اندوهی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی که حزنی و اندوہی دارد از وی بوی جمعیت و حضور مے آید نسبت
خواجگان ما قدس سرہم در صورت حزن و اندوه ظاہر میشود و فرمود ه
محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببے و جہتے معلوم نباشد و این
در میان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتے پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بہترین انواع محبت ہست نه آنکه ہرگاه که لطفے بیند
دوست دارد و ہرگاه که عنفی بیند بے میل شود شخصے پیش ایشان گفت که
فلان درویش ذکر جہر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت
ہمان ذکر ریای او را کفایت ہست از ہمان ذکر ریاے او نورے پیدا شود که ہمه
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته اند ذکر جہر را خاصیتی ست
که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس بتعقل مفهوم ذکر متحقق گشت او را بتخیل تخییل
لفظ آن متاثر میشود ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع رابعاً
قوت متخیله بار دیگر و ہمچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکتے دوریه بر وفق حرکت
دوریه وجودیه و در طلب تحقیق آن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صعودی
که صورت آن حرکت معنوی ہست در حصول آن تحقیق ہست و روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است أنا جَلِیسُ مَنْ ذَکَرَنِی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود در جهر که چند کار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود و این ملاحظه نیست چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگوئید فرمودند آنکار که یکدیگر را ز ما نی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه اولیاء الله مقتبس از مشکواة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا سخنان ایشان با دب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخور داری یابد روزی فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جائی ندیده ام که مظهر علی الحقیقت صورت منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود از حال ظاهر و او صاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و در فتارسش قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که معنی این آنست که جسمانی را بروحانی برند و روحانی را بجسمانی آرند شخصی تفصیل این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که روحانی را بجسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطۂ قبر نیست چه روح مجرد
او را تمام فروگذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و از آن حیثیت او را بجاز جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در بهوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود و بغایت
لطیف که نسبت بآن تعلقی او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی از وی ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مستبطن بوده باشد هر که
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آئینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یوجر ابن آدم فی نفقته کلها الا شیئا وضعها فی الماء
والطین پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطات
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر معنی آن بخاطر میرسد که
مراد بآب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد بیابد مگر آن نفقه که همت
و نیت وی در آن متجاوز از عالم اجسام نبود خاص از بهر فوائد و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و نفس اجیر هیچ عمل وی را دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

مگر آنکہ ملکہ حضور و آگاہی حاصل کردہ باشد آنچہ در نفس آخر دستگیری میکند
ہمین است جوانی غنیمت است چندروز بر خود ریاضتی میباید کشید و بہ کنجکے
میباید نشست و ملکہ حاصل میباید کرد کہ خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود کہ بعضی مردم چیزہای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکہ
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود کسیکہ خمر خوردہ از دائرۂ اسلام بیرون رفتہ
یا وی و سبعی گشتہ کہ خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکہ بنگ خوردہ خری یا
گاوی شدہ کہ غیر شہوت راندن و چیزے خوردن ہیچ نمیداند و این محل را حضور
و کیفیت نام کردہ ہیچ کیفیتی خوشتر از ہوشیاری نیست کہ از حال خود آگاہ بود
کسی کہ حضور و کیفیت از بنجیر بہا پیدا میکند آن کیفیت ہم در غور سر و ریش و سبیت
و ہمدرین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاہر است و بسی مردم نیک مبتلای این
چیزہا اند و فرمود کہ پیری آخرت جوانی است بہر وجہیکہ در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرۂ ایشان ظاہر میشود روزی بوالفضولی کہ دم در زہد و تقوے
میزد بمجلس ایشان آمدہ بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان بیاورید تا ابتدا بہ نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
کہ نان نمک وار دپس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید کہ نان
بیکدست شکست تا بکس تعرض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروہ است
ایشان فرمودند کہ وقت طعام خوردن در دست طعام مردم نگریستن از ان مکروہ
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند پر گفتن مکروہ تر است دیگر تا آخر مجلس

درندہ ۱۲ — واو عطف ۱۲

خاموش بود در دی کسی از ایشان التماس نمود که در تعلیمی فرمائید که بتقیۀ العمر بدان
مشغول باشم فرمود که کسی از حضرت مخدومم مولانا سعد الدین کاشغری قدس سره
همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب
صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف
قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی
ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ٭ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ٭ خواهی
بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینه تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبید الغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در پیش او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابو الجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی
از ایشان است و ابو الجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را با هم می‌سود و فرزندان
از ان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است بهر دو رکن
خفیف است لاجرم در ایشان سخافتی است و خفتی تخصیص که روح با آن منضم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی
آدم و غیرهم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک می‌شوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل زود دیگر میزنند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بهیچ طرف

از زمین و بسیار تنگ اند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بمانند و اینها کارها و حرکت ها کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان منصرف گردد و ایشان بتوانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که تعلیم حبس ایشان برین وجه تشریف الله است که بآن مرا ملهم گردانیده و فرموده اند که در میان جن علم و دانش کم بوده و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت قاصر بود خصوصا در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و هوایی اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که میباشد بعضی از مضاربة و محاربة ایشان است در میان گردباد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان ایشان آشوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ و وی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقتیکه حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند و مستحق تعذیب در جهنم ایشان را بزمهریر عقوبت کنند چون از آتش چندان متاثر نمیشوند و اگرچه از آتش دوزخ میباید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش عنصری گرمتر و سوزانتر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند در خاطر کسی افگند
تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند
و گاه گاه شیطان معنوی کار ما کند که شیطان صوری نتواند کرد مثال شیطان
صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث
واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند ویرا از
ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و ویرا بر آن داشت
که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد
تا مردم به آن عمل کنند تا ویرا در آن اجر بود و ازان حدیث غافل ماند که هر که
دروغ بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر هم شیخ
قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را آواز بلند در دلی
القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را با آن منضم ساخت
تا او را تالی گویند و او را بریا و سمعه باطل گردانید مثل این امور بسیار است صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه
نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری و رحمت عام است ادراک او که
علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی و رحمت خاص است در شرح
لمعات فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنابر اصطلاحی و مراد ازین ادراک
بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرکه را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود
حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا دریابد اول وجود را دریافته است
بعد از ان آنچیز را پس وجود بمثابه نور است که اول وی مدرک شود یا درک
بصر انگاه اشیاء محسوسه و چون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثر است از آثار وجود و لوازم آن بر وجه اضطرار و این تاثر انقیاد
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد و اگر نه متاثر
شده و قبول وجود خارجی و لوازم آن کرده و نفس این انقیاد و تذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال و این ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه و سائر موجودات و ملقب است بنفس
الرحمن و این ادراک را علم گفت بنابر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد انیمعنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است و منقاد و مستسلم او بحسب واقع و بحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالے و قبول او امر و نواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن و حال ارادت او موافق واقع گردد و این ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه و سیر و سلوک و رحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ جدا این بمقام تطبیق وی قدرت
می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری و چه باعتبار عبادت اختیاری و اکابر
گفته اند که سرّ در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود با آن عبادت
اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد و تذلل حاصل است و ارادت مطابق و

بحال واقع و در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر دران مشهور بوده که
بعضی سوال کرده اند که بمقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد پس چیست که کفر متناهی را عذاب نامتناهی هست امام غزالی قدس سره
فرموده اند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
انمعنی فوق دریافت ناقصه ست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشاه جاودانی
خواهد بود در حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل ست عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح
و ادراک وی امور حقیه ست و صفت جهل آخر مرتفع میشود در چند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی مخادیم جمع کرده اند مذکور می بود و بخدمت مولوی استادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن شستم
رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده ست در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل ست که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور شد نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسله امور این عالم بر انتظام خود بماند و انتهی

بشرع شریف راہ نیابد و درآنصورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب رضای حق سبحانہ و خوشنودی رسول وی ہست صلی اللہ علیہ وسلم و درضمن آن جنگ و آشوب نیز فائدہ صورتاً و معناً مندرج ہست واہمال و اہمال درآن جز الحاد و زندقہ ہیچ نیست رشحہ در شرح این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ بدیدۂ قضا و قدر نظر مے باید کرد و ہمہ کس را تمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ نشود میفرمودند کہ یعنی تمثیل آن چیزے بامر تکوینی حاصل شدہ باشد و این اضافت ہست باونی ملابست و امر تکوینی امر بیواسطہ را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحہ در معنی این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ ارادہ وجہ باقی مستمر ہست میفرمودند یعنی ارادہ حصۂ وجودی کہ موجود را حاصل ہست و آئینۂ وجود مطلق اوست مسخر ہمان حصہ است باینمعنی کہ سالک بران حصہ غالب میتواند شد و ویرا آئینۂ جمال مطلق میتوان گردانید و فرمودند کہ معنی دیگر ہم بخاطر می آید کہ از ارادہ وجہ باقی توجہ بوجہ خاص گیرند و چون نتیجہ این توجہ افنای غیریت و اثبات حق سبحانہ تعالیٰ پس آنجا کہ حق سبحانہ مثبت بود ہمہ اشیا مسخر باشد و درانحال حق سبحانہ از باطن این ارادت مسخر اشیا بود رشحہ در معنی این سخن کہ حضرت ایشان فرمودہ اند کہ در فتوحات مذکور ہست کہ سر ظہور عالم معلوم نمیشود الا بمجاہدات کثیرہ و ریاضات عظیمہ یصحبہا الہمم میفرمودند کہ از یصحبہا الہمم مراد آنست کہ مرمی قصد و ہمت او ذات حق سبحانہ باشد و تاہمت موجود نشود و صاحب این ہمت مجاہدات کثیرہ و ریاضات عظیمہ بخود نگیرد سر ظہور عالم کہ از جملہ اسرار غامضہ ہست بروی منکشف نشود مجرد

این همت بی اتحاد مجاهده و ریاضت یا مجرد مجاهده و ریاضت بی تحصیل این همت
هیچ فائده و نتیجه ندهد رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضے
عارفان را قدرت آن داده اند که هرچه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی هست مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهادی بلکه اگر در حضرت مثال متوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقاے
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی هست با آن
موجود شهادی در حضرت مثال یا حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره
چندگاه بر اسپی سفید سوار میشدند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیت هر صورتی بنسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی هست که در صور اشیا
بر ایشان منکشف میشود مثلاً موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوان
مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضے از مولفات خود نوشته که رأیت
ربّی علی صورۃ الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضے

از مصنفات خود نوشته و در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات
صوری می بینند و آن با ثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات
نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که
با ثار نسبت دارد و حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات
و معادن و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکے از موالید ثلثه تجلی کند و قتیکه
تجلی ازان مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد
ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنین تا که هرگاه
تجلی کند از معادن و قتیکه به نباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق
معادن هست تجلی کند چه وی اقرب معادن هست بمرتبه نباتات که در و نشاء از نمو است
و هرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخل تجلی کند که افق نباتات هست
و اقرب نباتات هست بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در وی بود که اگر سرش
از تنه بر دارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص اوست که تا شاخی از درخت نر بر درخت
ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات هست تا نر بماده نه پیوندد ماده
بار نگیرد و هرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلی کند که
افق حیوان هست و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت
دیگر فوق افق انسان نباشد در تجلیات صوری غایتست آنکه نهایت هر تجلی صوری
در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود و سالک
را منزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر وی تجلی کند هم بصورت او چنانکه سالک
دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

محاط خود یابد و معنی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی
فی الدارین غیری و امثال آن همه ازین تجلی رو نماید و بیشتر اهل کشف را که قدم
لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جراتها نموده اند و حکما را مزلة القدم
در تجلی معنوی بوده که روی از متابعت انبیا علیه السلام گردانیده اند و بمدرکات
معنوی خود مغرور گشته در بادیه ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود
آمده در حال صحو ازان توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشان را از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور داده به تجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام
رهانیده و بشارت ایشان را نعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک
فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی با شیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقتی ست که این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطه این ضمیمه مبدء آثار شده
پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزی میکنند که مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شئی بوی و اختلاف ست حکما و صوفیه را
که آن وجود یکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله
و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین برآنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه تعالی
که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی ست بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیہ محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلے از حکماے و متکلمین برآنند کہ آن وجودے کہ
مبدء آثار شدہ ہم وجود حق ست سبحانہ کہ عین حقیقت وجود ست لاغیر پس ہمہ
ممکنات موجود بوجود واجب اند یعنی ذات را با اشیاء علاقہ معیتی واقع ست
کہ آن معیت مجہول الکیفیت ست وہیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیا و
حکما بر سر آن معیت وحقیقت وی نبرد غایتش آنکہ جمعی از افراد انسان
مطلع شدہ اند بر سر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکہ مشابہ این علاقہ است
کہ بقدر مناسبتی دارد نہ آنکہ فی الواقع چنان باشد نسبت عارض ست بمعروض
فقیری بعد از وفات ایشان بچند روز شبی ایشان را بخواب دیدہ پرسید کہ مخدوم ما
چون بدار آخرت نقل کردند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی باشیا کہ حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کردہ اند و غلو نمودہ اند شما را چہ معلوم شدہ
فرمودند کہ چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئلہ پرسیدم فرمودند کہ سخن ہمانست کہ نوشتہ ایم باز آن فقیر پرسید کہ آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاہر جمیلہ میباشد فرمودند کہ چہ میگوئی
کہ مذاق عاشقی آنست کہ اینجا ہست زیرا کہ حسن عالم اجسام کہ از ترکیب اجزاء
مختلفہ حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطہ ضدیتہ آن اجزاء باہم دیگر
و بدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نمیماند اما حسن ہاے این عالم
کہ از جمیع بسایط حاصل شدہ قابل فنا و زوال نیست و ہرگز تغیر و تبدل نمے پذیرد
چہ میان اجزاء آن ضدیتہ و مخالفتہ نیست لاجرم اینجا ہمہ عشق و عاشقی قرار است

غایتش آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه وانسی که روح را
به بدن میباشد و وسله روزی تشویشی بجوهر روح راه میابد اما چون صاف وپاک
میشود باز همچنان بر سر مذاق و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده آید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
ما دون نیستند با فشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است واهی
که عوام گویند واصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
وکبرای اہل است را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
واگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن وحدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آنفقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ وتصفیه هوای
دماغ است و چون دماغ تنقیه میباید هر آئینه متعلق القوه دماغی میشود و آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات وظهور انمعنی مخصوص نسبت
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
وتصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد مه مولانا
علاؤ الدین آبنیری قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از ان گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک خود گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله پیش از شروع در سیر الی الله

چون لا اله الا الله گوید باید که لا معبود الا الله اندیشد و از سیر لا اله الا الله
چون الا الله گوید باید که لا مقصود الا الله اندیشد و تا سیر الی الله منتهی نشود
و قدم در سیر فی الله ننهد لا موجود الا الله اندیشیدن نه نیست و میفرمودند که هر طالبی که
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین اوست بعضی سنتها بر حضرت
صلے الله علیه وسلم فرض بود و فتهجد به نافلة لک اشارت باین ست
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیر ست و همه سعادتهای ظاهری
و باطنی بر آن موقوف میفرمودند که این فهم یعنی حصول نسبت نه بکار میشود
نه بیکار بکار نمی شود اگر نا قابل ست و بیکار نمی شود اگر قابل ست و میفرمودند
که هر طالبی مبتدی که کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست که با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند که این کار که آدمی را
افتاده است هیچ موجودی را نیفتاده است از طاعات رسمی و عبادات عادتی
ما هیچکاره نشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند که درین طریق باید که هیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نه دنیا نه آخرت نه نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست
که او را برای شناخت خود آفریده اند و اگر نه برای بهشت آفریده اند یا برای
دوزخ میفرمودند هر که درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع هر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند ۞ و این سخن
شیخ محی الدین عربی است گفته اند هر که در تحت فلک قمر ماند ماندن این سخن را

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از غرور خلاص ناشده می میرند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که سجدهٔ ایمان آورده او رخنه در فلک انداخته
که عاقبت از آن رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود بلکه صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود و میفرمودند چون نکرهای بمرد رسد اگر بنده خود است او را تفاوت
کند و اگر بنده خداست تفاوت نکند بیت اگر از در دشمنی گشته سیر نام دو دامه
لاف وحدت زده سر مکش از آزار کس نه نفع و ضرت گر تفاوت می کند نه تنگری
باشی که او ثبت میکند و میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس سرهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرندی و
شیخ عطار تائید این قول میکند آنجا که میفرماید شعر هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافرست اما نهان است اگر آن غافلی پیوسته بودی در اسلام
بر وی بسته بودی و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید پورانی علیه الرحمة می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی یا بنا کن خانه درخورد پیل یا مکن نشین با یار ازرق پیرهن
یا بکش بر خانمان انگشت نیل و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را سخ تر اند دیگران را بجود میکشند چه حکم غالب را است تا همچو پایه تر از دکه هر کدام گران تر است دیگری را از جا بر میکند و بجود میکشد پس همت چنان باید که اگر همه عالم با این کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشد و رنگ خود دهد انتهی کلام مه راقم این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی مویداین سخن بخط مبارک حضرت ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که افتد جز خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر انچه در ایشان از پادشاه است نه بینند و ندانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند اِذَا تَمَّ فَقْرُہُمْ فَلَا ہُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند بلکه حضور و آگاهی موجب فنا و بی شعوری است درین مقام نعره زدن بمنزله آنست که کسیکه نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند و دود میبر آرد ع کف مکن و بسر مرو سر مکشای دیگ را نیک بجوش و صبر کن زانکه همی تر انست ع زاول که مرا عشق نگارم بربوده همسایه بشب زناله من نغنوده کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزوده چون آتش همه گرفت کم گردد دوده میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی الکاسب حبیب الله گفته مراد کسب رضا است معنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند معنی را که رضا باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که بنده متحقق گردد بقضای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

خلق را بجذب آن از آن طرف دری بر روی خواص گشاده شود و ایشان را حیرتی
معلوم گردد که دانند و ببینند که همه خلق رو در آن درآورند روزی این حدیث خواندند
که أَفْضَلُ إِیمَانِ الْمَرْءِ أَنْ یَعْلَمَ أَنَّ اللهَ مَعَهُ حَیْثُ کَانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک دارد معیت یار با تست هر کجا هستی ٭ جای دیگر چه خواهی ای
اوباش ٭ با تو در زیر یک گلیم است او ٭ پس برای حریف خود را باش ٭
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال بحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم و صفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابو الوفای
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل ٭ پس منکر باطل نشود
جز جاهل ٭ در کل وجود که جز حق بینید ٭ باشد ز حقیقت الحقائق غافل ٭
و فرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آوردم و شبی در آوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده ما کسی بود بغایت شریر
و بدنفس که بشرارت نفس او کسی نمیدانستم و همه اهل دیه از وی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و در آن محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است ع لَا تُنْکِرِ الْبَاطِلَ فِی طَوْرِهِ
فَاِنَّهُ مِنْ بَعْضِ ظُهُورَاتِهِ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابو مدین مغربی است و بعض
ابیات دیگر هم هست بیت وَاَعْطِهِ مِنْکَ بِمِقْدَارِهِ ٭ حَتّی یُوَفِّی حَقَّ اِثْبَاتِهِ

فالحق قد یظہر فی صورۃ منکر الجہال فی ذاتہ و میفرمودند کہ اگر میان آنکس کہ
لقمہ حلوا در دہان تو می نہد و میان آنکس کہ سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند کہ روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم کہ در دعوات ماثورہ آمدہ است اللّٰہم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوا نیست پس این دعا چہ معنی دارد فرمودند کہ کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات کہ صفات و افعال است یعنی ما را
بشہود ذاتی از تجلیات اسمائے و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند کہ
حسین بن منصور کہ انا الحق گفت حقیقتہ خود را میگفت و فرعون کہ انا ربکم میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند کہ شبی امری غلبہ کردہ بود کہ روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
کلوخ می مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند ہر ذرہ از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب کہ حسن او را می افزاید شعر ہر کرا ذرہ وجود بودے ہمین ہر ذرہ
در سجود بودے مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سرہ میفرمودند
کہ از حافظ کاشغری کہ ملازمت مجلس خواجہ محمد پارسا بسیار کردہ بود شنیدم کہ
گفت روزے در مبادی احوال پیش حضرت خواجہ نشستہ بودم ایشان سکوت کردہ بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجہ سخنی فرمائید کہ از آن فائدہ گیرم
و بہرہ برم فرمودند کہ ہر کہ از خاموشی بہرہ نمی یابد از سخن ما نیز بہرہ نخواہد یافت
و ہم از حافظ مسطور نقل کردند کہ گفت روزی حضرت خواجہ این بیت خواندند
بیت بہر صفت کہ میسر شود بکن جہدے کہ خویش را بسر کوی آن نگار کشی چہ

ولفظ کشتی را بفتح کاف خوانند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویش را اسیر کوی
آن نگار کشتی ولفظ کشتی را این بار بضم کاف خوانند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صید بچنگش افتاد خوش والا قرار گرفت و ما میگوییم بلکه همای صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار
که در تاخیر آفتهاست جانسوز به فردا افگنی امروز کارت نه زکند بهای طبل
حیله آموز قیاس امروز گیر از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت بر من خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یادگیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز دیر اشتقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا محبتی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس ما بباطن بر وعت اض کردیم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری
و نیاز توجه براست می طلبد اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که قبلهٔ سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسما و صفات خلاص باشد و این نهایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرمودند که سی سال باشد که قدرة بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل
گردانم هرگز قادر نیستم بعد از ان این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که
فراموش نیستی نفسی ؏ اگر چه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ؎ روزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از ان این بیت
خواندند بیت قصاب ده اگر چه که ما را به کشت زار ؎ ما هیچ پیچیم در ده و ما هم بر کناره ایم
و میفرمودند که مثل من مرغابی است که بر روی بحر است اگر میخواهد سر آب فرو میبرد
اگر میخواهد بر روی بحر سیر و در ین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوست همینی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی آن همینی را پوشید و هنوز اثری از ان
باقی است ؎ این گفتگوی امروز من کلمنی یا حمیرا ست ؏ بخلاف بهو و آنروز سخن بسیار
میگفتند و روزی میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نکشایم سخن گفتن بحسب ضرورت است
پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی یا توجه آنکه ؎ لب بدوزند

و در تو می نگرند ٭ بر در تو مقیم نتوان بود ٭ حلقه میزنند و میگذرند ٭ شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود خاوند طهور را میگفته اند که طهور ملا مشو صوفی مشو و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرمودند پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت
معلوم و جای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرموده اند
که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم اینهمه میکنیم اما نه من میکنیم ٭
شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالهای خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت و الاحق واحد است و توحید واحد محال کما قیل ع ما وحّد الواحدَ من واحدٍ
اذ کلّ من وحّده جاحدٌ و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رو دل از دشمن بگردان و دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
از آن میخواندند و از آنجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری ٭ نگاهدار نظر از رخ دگر یاری ٭ ها مباد که چشمش بچشم تو نگرد ٭
درون چشم تو بیند خیال اغیاری ٭ کجاست در همه عالم چنان سراندازی ٭ که عاشقی

بنجیالسن او اکت زاری ٭ ای پنجیران عشق مورزید که عیبست ٭ الا آلسجیا لیکه
پس پرده غیبست ٭ شیر زاد بیشه عشقم قوی درکار خود ٭ کو حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ٭ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیداست حال مردم رندان چنانکه هست ٭ خرم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
ونیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان چاکردیزه میگشت
کیفیتی داشت وبدرد دل این بیت میخواند ومیگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ٭ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ٭ ونیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ٭ توحید بنزد او محقق نشود ٭ توحید حلول نیست
نابودن تست ٭ ورنه بگزاف آدمی حق نشود ٭ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحرها بحمام پیره هری میرفتم
ومردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
ودرین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک وبد سیاه وسفید وآزاد وبنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم وبعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را از خدمه اجرت نشود واگر شود مرا نیابد ودر آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
واز این جهت حالا بحمام رغبتی نشود وبحمام کم میرفتند باین جهت ومیفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت وخاطر مصروف آن میباشند که مقتضای وقت

خاصیت ذکر و مراقبه وقتی است که دران وقت خدمت نباشد که ازان راحتی بمسلمانی
رسد خدمتیکه سبب قبول دل است بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمره خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ القُلُوبُ عَلٰی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل بانزد ثمره و
نتیجه که محبت مومنین است برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاء الدین
و متابعان ایشان باسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت
و تواضع از جمله احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت ملاقات واقع چون
ایشان بتمامی مشغول اند بنفی تعلق دنی نمیخواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بغیر حضرت دوست
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و اگر کسی خدمت قبول
میکنند که دروی استعداد آن مییابند که روز بروز از طور و طریقه ایشان بهره مند
شود و علاقه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده هر که امید واری
دارم ویرا خدمت میفرمایم و این بیت خواندند بیت همت ترا به کنگرهٔ کبریا کشیده
این سقف گاه را به ازین نردبان مخواه پس فرمودند که من همچنین میخواهم که
خدمت ترا به کنگرهٔ کبریا کشند و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّا اَعْطَیْنٰکَ
الکوثر میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام او ست هر آئینه هر ذرّه از ذرّات
کائنات او را آئینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند چنین کسے را
که مسمّی ست بما سوا اسبب مزید شهود و تجلّی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوب او را چگونه صورت بندد و در معنی آیة اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را بدایتی ست و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتے که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را قوتی داده که تا آن قوت قیام بحق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله چنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خبر دران نیست که داند
که او معدومی ست که او را نه ذات ست و نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را مسرور
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیة قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکر بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کنند فرمودند که امام غزالی قدس سرّه فرموده است
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از این جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه
در معنی آیة فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیة متناول دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیة مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل حجود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضًا ایشانرا
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد بآنکه اعراض کنند ازچنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود مذکور
مستغرق شده باینمعنی که ایشانرا بذکر گفتن تکلیف نفرمایند و در معنی آیة وَکُونُوا مَعَ
الصّٰادِقِیْنَ میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بحسب صورت است
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونت
بحسب معنی آنست که از رهگذار باطن طریق رابطه ورزد بنسبت بطائفه که استحقاق
واسطگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه چنان سازد
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون اینمعنی
را بسبیل دوام رعایت کند سرویرا باسر ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
درین واسطه آنچه مقصود اصلیست حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود اینست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هرچه مسمی بالغیرست از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است مع صدوق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و همه
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه راست بجانب حق سبحانه تعالی بسبیل دوام هیچ نیست و در معنی این آیة فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ؎ با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ؎ ه پیش اوستادی که
او نحوی بود ؎ جان شاگردش از و نحوی بود ؎ باز اوستادی که او محو ره بود ؎ جان شاگردش از و محوی بود
آدمی را از آن سبب که استعداد با تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است کدام عمل یا کششی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مقاومت تواند کرد جذبۃ من جذبات الحق توازی عمل الثقلین موید این ست و در معنی کلمہ لا الٰہ الا اللہ میفرمودند کہ بعضے اکابر ذکر لا الٰہ الا اللہ را ذکر عام گفتہ اند و ذکر اللہ را خاص و ذکر ہو را ذکر خاص الخواص و حال آنکہ ذکر لا الٰہ الا اللہ را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا کہ تجلیات حق سبحانہ نہایت نیست و در آن صورت ہرگز تکرار متصور نی پس در ہر آن نفی صفتی میکند و اثبات صفتی پس ابد الابدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند کہ معنی لا الٰہ الا اللہ پیش بعضی کہ اللہ ہم ذات ست من حیث ہی ہی آن تواند بود کہ لا الٰہ نیست الٰہ کہ عبارت از مرتبۂ الوہیت ست یعنی ذات مع الصفات الا اللہ مگر ذات بحت منزہ عن الکل ایمعنی را پر از خود در نمیباید داشت زیرا کہ در زمان خلوی دل از اغیار مشہود سر جز ذات مقدس ہیچ نیست و این نسبت بمتدیان خواجہ عبد النبی النقی قدس سرہ میسرست فہم من فہم ۵ بانگ دو کردم اگر در دہ کس ست و درہمین معنی میفرمودند کہ مبتدیان طریقی خواجہ بہاؤ الدین را قدس سرہ در اول قدم چاشنی از غیب ہویت حاصل ست و در معنی کریمہ قل اللہ ثم ذرہم میفرمودند کہ مراد آنست کہ بنفس ذات متوجہ باش نہ بصفات و در معنی آیہ یا ایہا الذین آمنوا آمنوا میفرمودند کہ اشارت ست بتکرار عقود یعنی ایمان کہ پیش این طائفہ عبارت از عقد قلب ست بحق سبحانہ حق تعالی امر کردہ است کہ تکرار این عقد کنید یعنے سعی نمایید و بدانید کہ این وصف از آن شما نیست و در معنی آیہ کریمہ فمنہم ظالم لنفسہ ومنہم مقتصد ومنہم سابق بالخیرات میفرمودند شاید کہ فمنہم ظالم لنفسہ اشارت باشد بطائفہ کہ بر نفس خود ظلم کردہ باشند بایمعنی کہ از ہر چہ از مراد وی باشد از

لذات و شهوات ویرا محروم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت ویرا لازم
داشته اند تا مستعد قبول موهبت گردد و نظر برین تحقیق این گروه از مقتصدان
در یمین باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیة سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر قلب
مهیمن واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشانرا از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
بآنکه ذات غیر حق سبحانه موجودی نیست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورة هیچ چیز
ایمان نداشته باشد لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ وصف آن بزرگواران آمد و در معنی آیة لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خبر اهند یعنی چون حق سبحانه بر دل قهر احدی
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد پس در ان دل صیحه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي وَأَنَا الْحَقُّ وَهَلْ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي و امثال آن از آن مقام است
و در معنی آیة يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی العلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد و بهر وجهیکه توانید خود را گم کنید سعی نمایند که شهود احدیت
در کثرت حاصل شود بعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کو تر یعنی شهود احدیت در کثرت و در معنی آیة کُلَّ یَوْمٍ ھُوَ فِیْ شَانٍ سخنان مفید فرمودند
و در آن اثنا بتقریب گفتند که بقای بعد الفنا می را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور بازگشت مظهر تجلیات اسماء فعلی میشود و آثار اسماء کونی را در خود
باز مییابد و میان هر یک از آن اسماء امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لا یتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسماء ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد پیدا می یابد و آناً فاناً آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود در می یابد و به اعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این بغایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه همین بر سبیل ندرت حاصل شود و آیة کُلَّ یَوْمٍ ھُوَ فِیْ شَانٍ مبین این معنی
است شعر هر دم ازین باغ بری میرسد تازه تر از تازه تری میرسد اما آنچه
در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد مییابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ کَنْزٌ لَا یَفْنٰی میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو نا بیخته
یابد آرزوی نان جو بیخته نکند آنرا نیز آن قدر خورد که دست و پای جنبد از برای
نماز کردن و میفرمودند بر وجهی میباید که همیشه سیر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از آن پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را کشادند و
فرمودند هر گاه کسی گرسنه شود یک ترکی دست کرنج یا آرد ویرا کفایت است
هر که چنین کردیا سود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلاً که در آن آب نبود
و نه آبادانی و از هیچ ممر امید طعام نباشد و یا برای طعام هیچ دغدغه نباشد و

درباطن وی نیز هیچ تضرع نبود میتوان گفت که امروز قناعت بحقیقت حاصل

شده است و در خبر است که میفرمودند که التکبر مع المتکبر صدقة تکبر دو نوع است مذموم

و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را

از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانه و تعظیم

بر غیر حق سبحانه بامعنی که هرچه غیر حق است سبحانه در نظر وی حقیر و بیمقدار شود و

علاقه التفات وی ازان منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبه فنا و

میفرمودند که در حدیث وارد شده که شیبتنی سورة هود بنابر آنست که در سورهٔ هود

امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فاستقم کما امرت و استقامت امریست

بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال

و اخلاق و احوال بر وجهیکه تجاوز از انچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود

و از طرفین افراط و تفریط مصئون و محفوظ باشد ازینجاست که گفته اند کار

استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی

حدیث الیوم لتسد کل فرجة الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز

میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند

تا اکثر درها را ببستند و آن درکه بر خانه صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند

الیوم لتسد کل فرجة الا فرجة ابی بکر یعنی امروز بسته باشد همه شگافها الا انشکاف ابی بکر ارباب

تحقیق درینباب سخنی دارند و آن آنست که حضرت صدیق را رضی الله عنه کمال نسبت حبی بحضرت رسول

علیه السلام بود آنحضرت درین حدیث اشارت باینمعنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت حبی مسدود است

و انچه موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی که اعتقاد و وابستگی را لائق باشند

و طریقه خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوبست از حیثیت این
نسبت حبی است و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی است
و قتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حبی این ابیات خواندند بیت این دریچه
سوی یوسف باز کن ٭ در تماشا فتح آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمال دوست دیده روشن است ٭ و میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لی مع الله وقت گفته است ای وقت مستمر شامل لجمیع
اوقاته یعنی سر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که در ان هیچ چیز گنجایی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بقلبست
همه چیز را گنجایی بود از مصالحهٔ دنیا و محاربهٔ اعدا و معاشرات ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لی مع الله وقت ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره بسبیل قول ثانی میکردند و میگفتند که کاملانرا
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لو دنوت
انملة لاحترقت اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آیینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِی رَبِّی فَاَحْسَنَ تَادِیبِی فرمودند ای بان اعطانی
المحبة الجامعة لجمیع خصائل النعوت المرضیة والخصال الحمیدة اللتی تقتضی لما یلائم
حضرة المحبوب در سطوت سلطنت محبت که قطب دائرهٔ توحیدست چه چیز باشد
از انچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصال

حمیده و اخلاق مرضیه که حاصل نشود بعد از حصول محبت محب بنا بر جمیع دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکنند بیت اوستاد تو عشق است چو آنجا برسی ـ او خود بزبان حال گوید
که چه کن ـ و میفرمودند که حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا بمعنی که ملائم استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول آنچه پس را خاطر رسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود مگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تلونات و استتار باشند کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند هم در ضمن هشت رشحه ایراد می‌یابد رشحه در معنی آن سخن که اِصحَبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد بصحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیکدیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی به نسبت ایشان که
خلقته بیدی ای بالاوصاف المقابلة یعنی از جمیع اوصاف در وجود وی
و از جمله اوصاف است حضور حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات خود
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانیه از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنها منور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور وغیره از آن او نیست بلکه از آن حق ست سبحانه وبیرا در آن هیچ
حق نیست انچه پیر هری قدس سره فرموده است که التحقیق تلخیص مصحوبک
اشارت بر همعنی ست رشحه در معنی این سخن که بعضے محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فانه اکثر مما ناله می فرمودند
که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند وحکایتی مشهورست که بعضے ازین طائفه را پیش خلیفه
غمازی کردند وگفتند که ایشان زندیقند وخلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند دراین مذهب متلاشی شود واجرے عظیم ست که بر آن
مترتب خواهد شد وچون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگرے پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وے کرد آن دیگری پیش آمد وتاین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت ومسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم وبمقامے
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه کنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری مینمائیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند وکسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد وتحقیق حال ایشان فرمودند وبعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست انگاه
ایشان را عذر خواهی کرد وباعزاز تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را تمثیلی ست وآن آنست که شخصے صد دینار سرمایه دارد وبآن تجارت

میکشد مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل اوست از سرمایه
صد هزار دینار و سود تجارت هر آئینه بیشترست از آنچه حاصل او بوده در زمان پیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد ما فات او زیاده
خواهد بود از ما نال او میفرمودند آنچه اکابر گفته اند که مَنْ غُمِّضَ عَیْنُهُ عَنِ اللّٰهِ طَرْفَةَ
عَیْنٍ لَمْ یَهْتَدِ طُوْلَ عُمْرِهٖ معنی وی آنست که دیگر تدارک زمان فوت شده نهتد
نمیتواند شد رشحه میفرمودند در معنی این سخن که عرفا گفته اند که اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
یَتَسَتَّرُوْنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نیست زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی بازبسته بدوام عمل ست و زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل ست بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
ست که بطریق استعجال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر میشد پس بنابرین تحقیق ست که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند
که حَقِیْقَةُ الذِّکْرِ عِبَارَةٌ عَنْ تَجَلِّیْهِ سُبْحَانَهٗ لِذَاتِهٖ بِذَاتِهٖ فِیْ عَیْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَیْثُ اِسْمِهِ
الْمُتَکَلِّمِ و فرمودند این مقام بی آنکه مدتها طالب ذکر گوید تا اول او را دوام آگاهی حاصل
شود میسر نیست بعد از ان اگر حمله دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند عنایتی
است از حق سبحانه تعالی پس این بیت خواندند بیت یک حملهٔ مردانه مستانه
بکردیم ما از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم ما رشحه در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهٖ میفرمودند که عجز معرفت آنست
که معلوم گردد که لَا یُعْرَفُ اِلٰهٌ اِلَّا اللّٰهُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت ازآن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است همچنین عجز هم منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضے گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است
رشحه فرموده اند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است اِنْ کُنْتَ قَائِمًا بِغَیْرِکَ
فَاَنْتَ کَانِنٌ بِلَا جَمْعٍ وَلَا تَفْرِقَةٍ جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از ادای وظائف عبودیت بوصف تجرد فرموده اند هرکه مضمون این سخن را دریافت
و ذوق مدرک او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار باز رست رشحه فرموده اند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند اَلْجَمْعُ مَا لَهٗ عَلَیْهِ وَمَا لَکَ عَلَیْکَ وَجَمْعُ الْجَمْعِ
جَمْعُ مَا لَهٗ وَمَا لَکَ عَلَیْکَ و فرموده اند مبین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت مالکیم اندر جهان هیچ هیچ ما
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ ما رشحه و فرموده اند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی همین یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمترست اما چند
شیخ میخواهید برای شما بفرستم و فرموده اند که مولانا رکن الدین خوافی میگفت
که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن آنست
که روزی در صحبت خدمت شیخ زین الدین کلال که از مشائخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشانرا بر رخساره خود بسودم تا بدان استنجا
کردند و هم از وی نقل میکردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیواری منقش کنند
از پای آن دیوار بے ادب نباید گذشت و فرموده اند که چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شد و پیر وی در آن وقت حاکم و اسطه بود بر دست محمد خیر که از مشایخ وقت بود انابت آورد و توبه کرد محمد خیر وی را پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب گفته است که این فرستادن نه از ان جهته بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود و لیکن ادب جنید نگاهداشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال وی را کسب فرمود و گفت وجه آزا برد مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز میده و بعد ازان هفت سال دیگر وی را بخدمت خلاجا و طهارتخانه باز داشت تا کلوخ استنجا و آب طهارة اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال وی را طریقه گفت و بریاضة امر فرمود و میفرمودند که سهیل ابن عبد الله تستری مدتی مدید ریاضت شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد هر قطره که بر زمین چکید نقش الله برآمد بعد ازان که اینچنین مشغولیها کرده بود پیری او را بیاد داشت فرمود و کرة از حضرة ایشان استماع افتاد که میفرمودند که سخن خواجه عبد الخالق است که در شیخی را بند و پیاری را کشای در خلوت را بند در صحبت را کشای و در کرة دوم این ابیات از مثنوی خواند بیت حرفة آموزی طریقش فعلی است علم آموزی طریقش قولی است فقر خواهی آن بصحبت قایم است نی زبانت کار می آید نه دست رشحه و میفرمودند که بعضی کابرین گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشد بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که دران ساعت محاسبه است و محاسبه آنست که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند ازان بطاعت صرف شده است و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و آنچه بمعصیت گذشته است

یران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسے رسانند که در صحبت وی از هر چه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و منجذب اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطه استعمال آن از غیر حق سبحانه ملول شوند و بحق سبحانه مایل شوند و در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرموده اند که روزی فتوری بوقت شیخ ابو یزید قدس سره راه یافت فرمودند بجوئید که در مجلس بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت و نسبت بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت است بواسطه وی سر رشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه یافتند بیرون افگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت روی نمود و آن تفرقه و کدورت مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکے از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده ام آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر جمادات تا غایتی است که اگر شخصے افضل عبادات را که نماز است در موضعے

ادا کنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بهاد جمال این عمل را برابر آن عمل مزدوری نیست که در موضع ادا کنند که متاثر از جمعیت ارباب جمعیت شده باشد از ینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابرست با هفتاد رکعت در غیر آن و میفرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان از لوازم است رباعی با هر که نشستی و نشد جمع دلت ؛ وز تو نرمید زحمت آب و گلت ؛ از صحبت وی اگر تبرا نکنی ؛ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ؛ و میفرمودند که شیخ ابو طالب مکی قدس سره فرموده اند که جهدی کن که ترا هیچ باستی غیر حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و مواجید و کرامات غم نیست رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است که مردم ببازار میروند و در پسران ساده رو می نگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق میکنیم نعوذ بالله ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد پیدا میکردند و با ایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحه و میفرمودند که مشایخ طریقت قدس سره در اصطلاحات خود لفظ شاهد مفتون و مفتون با شاهد آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد بمشاهد صوری است و از مفتون با شاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر نفس را در آن

مدخل است یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ دخلی و
خطی نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی ست گذشتن واجب است از حظوظ روحانی که حجب
روحانی ست هم گذشتن لازم ست رشحه میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هر مدح
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامعه است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سرهٔ نشسته بود شبلی در آمد آن بزرگ وی را پیش جنید بسیار ستائش
کرد بعد از انکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطهٔ تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی ازان سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را ازان گردی و نه کف پا را دردی و خلاصهٔ درویشی
آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه تعالی را بلاهای صعب تر
از بلیه گر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلای که بر شما واقع است چه جای شکرگذاریست ایشان گفتند که ما

میدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم تا گاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بسر می برم اگر مرا
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابو یزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتیم و از حق سخن شنیدیم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهر است آن
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید فروخت میکرد که دران فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابو یزید قدس سره در راهی میرفت سگی تر شده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح باوی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بر من خورد
به آبی پاک میشد اما این دامن که از من در چیدی و خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرانمود ایشان باوی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینیم از تو دودی برآید ترا نه مراقبه چه نسبت است سالها ترا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از سر بر باد و در میباید انداخت تا شایسته آن شوی که از این طریقه
با تو سخنی توان گفت مراقبه خود هنوز کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیر را
اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاء الدین
عجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر
همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل و ورزش این نسبت بکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد معنی این سخن
نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه باین معنی
است که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال و دست
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقررست و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود جز
باقتصاد و اقتصاد دوام ذکرست در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشایخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشند
و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه از ان قبیل است رشحه
و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجایی میرسد که

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود یعنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
امری ست منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت ست از لطیفه مدرکه وی نیز
منزه است از شائبه کیف و کم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و وصف یکی و یگانگی روی نماید دران و آن ذاکر بواسطه
استیلای مذکور بهیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
ارتباط بر وجهی شود که غیر مذکور در اندیشه او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی بمجلس
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثه علمی در میان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام به یا حدیث
و کلام باز فرمودند بنیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته ست هرچه کند مانع نیست
و اگر بخود گرفتار است هرچه کند بر وی تاوان ست حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیدم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقت و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا دروغ گفتن
که نهی به نسبت آن واقع ست اگر کسی آنرا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند کلا اختیارا و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت ست لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاهده در آنکه
از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت ست و چنان شدن که باختیار
و بی اختیار از وی دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت ست حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه مرا گفتند درین راه

چون می آمدی گفتم باین شرط که هرچه میگویم و میخواهم آن شود خطاب رسید هرچه که ما
میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا بمن
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسر حد ناامیدی رسیدم خطاب
رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه تا همین قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند
که چون خطاب رسید که هلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه
کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند
که شما را باز این طریق بنیتوانند کشید این طریق بغایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رقم کفر برمن میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاء الدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند بحث ایمان میکردند قیل و قال ایشان
و در دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت مرا میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان بغایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن برایشان ظاهر شد رشحه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاء الدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از آن بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاء الدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جای دیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاء الدین دانی و فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده میباید از برکت شیخ خود میباید چه بظاهر و چه بباطن باین تقریب میفرمودند چون مریدی صادق یعنی اکمل که از شیخ خود بیابد ویرا جائز ست که از کامل دیگر و باکمل پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً بمجلس وعظ شیخ یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از ان بصحبت شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر من است و این آستانه بعد از مدتی مرا بصحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم درین اثنا ویرا عزیمت زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا تمام از من ربودند اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را گفتند ما را این جوان خوش ست ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت و خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شیطان را دید

که ایشان از آن مسجد بیرون شوید آن بزرگ نظر کرد مردی دید که در مسجد نماز میگذارد و مردی دیگر نزدیک وی
تکیه کرده و در خواب است از وی پرسید که ای ملعون درین مسجد چه کار آمدی گفت میخواستم که بوسوسه نماز را
برین مصلی فاسد گردانم اما هیبت و صلابت این خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مردی که
یکی از مشایخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میداری یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند بمرتبه که آن مرد را سگ
خواندند و برخواستند و بخانه در آمدند و من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند با آن مرد غضب کردیم و دور کردیم و درشت گفتیم بیا تا رویم و عذر خواهی وی کنیم بهمراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذر خواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که مذهب امام اعظم بوده ام و هیچ یک از صفات ناخوش من کم نشد و چند روز
که در ملازمت این عزیز شده ام از همه ناخوشیها برگوشه شده ام اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوست تر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است و نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را
عذر خواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعد الدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاء الدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعد الدین میگفتند که قطبی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کند و ما را از ما خلاص گرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم نشستیم شیخ
روی بمولانا سعد الدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طایفه بیش از آن نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع مانع
قبول مواهب میکند و سالک از استعداد خود امری که مقصود اوست باز می یابد حضرت ایشان فرمودند که حضرت شیخ
بهاء الدین عمر مراد در خدمت مولانا سعد الدین نیافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

بیا شد بر نهجی که دل متوجه باطن طالبی میشوند و از رهگذران توجه باطن و یا دل ایشان ارتباطی و اتصالی حاصل میشود و بواسطه آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب واقع میشود و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتوی بر باطن وی می تابد و این صفتی است که ناشی از استعداد انسان است که بطریق انعکاس در آئینه استعداد آن طالب ظاهر شده و همچنین امری را از استعداد خود می باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و حضرت مولانا سعدالدین اینچنین امر می طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان است ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است دریغا که هیچکس قدر صحبت اولیا نداستت و نخواهد دانست و میفرمودند که شیخ ابو القاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن است که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود یا هر دو از در حق سبحانه تعالی گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر هری را قدس سره بر زبان راندند که عبدالله مردی بود به بیابانی رفت بطلب آب زندگانی ناگاه فرا رسید بحر فانی آنجا یافت چشمه آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند نه خرقانی و میفرمودند که از شیخ ابوسعید بن ابوالخیر منقول است که فرموده اند هفتصد تن از مشایخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال این است که اَلتَّصَوُّفُ صَرْفُ الْوَقْتِ بِمَا هُوَ اَوْلٰی بِهٖ فرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره اصحاب خود را میگفته است که پیش ما با گوشت قدید میایید با گوشت جدید بیائید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
تهمت آموختن بود مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصه شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصرفه میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار بلند
و بدید که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشه نشسته بود و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نمی گفتند چه بر ایشان ظاهر شده بود که وی روزی از افشای
این سر خواهد کرد شیخ فرمود تا او را از آن مجلس اخراج کردند و میفرمودند که خدمت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
متحمل تواند گردانید زیرا که تا جمال نباشد رابطه مرید با مراد بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف همانست محکم نمیشود و این را ما شد بعقل میدانستم لکن بار از صحبت
آن نسبت که حقیقه تکلف کنم و خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقاید هر دمان نشود و ازینجا
که سنت شد شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزها یکه تعلق بهیبت
ظاهر دارد و میفرمودند که خدمت مولانا یعقوب علیه الرحمة فرمودند که در ترک صحبت
شیخی رسیدم که مبالغه عظیم داشت در آنکه کار مرید بی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مضمون آیه کریمه اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی چنان معلوم میشود که در عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت است و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدائی
باشد آن شیخ حصر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند و روزی بتقریب توقیر و تعظیم سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود پس فرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چند بار بر پای برخواستند و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذهٔ امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکنند هر بار که بجوضه این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که با یکی از اکابر سمرقند گفتم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم مرده است تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری شده است و آن مردن صورت شریعت است این نیز مثل آن رنگی دارد حضرت ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شد و صاحب رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تاویلی دیگر کرده اند که میتواند بود بحکم آیهٔ کریمهٔ افرأیت من اتخذ الهه هواه یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود گرفته است از دل وی سخت بند و نابود شود آن مردن خدای عبارت از نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی مناسب از صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیدهٔ بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشند ازین جهت خواجگان ما ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان بزیارة قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیت ها تهی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه ست که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هرچه بعد ازان بر ایشان
ظاهر شود دانند که این نسبت از وی ست و ایشان را دران دخلی نیست بحسب آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفا ست که باطن منور ایشان را
حاصل ست و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که بآن ذات بی کم و کیف دارد و جز تجلی ذاتی از وی هیچ نمانده و هرگاه که
وی بالطبع وی باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هرچه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی
منعکس گشته و مؤید این قول فرموده که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شناس میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بر سر قبری بسیار نشستند بعد ازان بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذب غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مجذوبان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوهی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ محی الدین عربی ناظر باین ست که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با بو الحسن نوری جمع شدم و مرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نه که تو گفته که تشنهٔ توحید از غیر سیراب نشود خجل شد گفتم چونکه دون از حالی فرا گیرد از غیر فرا نگرفته است و غیر ازین سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته ست که ازان مردم کم نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوری ست پس حال بعد الموت از دو امر بیرون نیست یا بالعلم الیقین دانسته که ترقی واقع ست یا دانسته که واقع نیست اگر دانسته واقع ست ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر ست که بعد الموت اورا حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع ست انتهی روزی در صفت فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یَا غَوْثُ الْاَعْظَمُ قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاخْتِیَارِ الْفَقْرِ ثُمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود بگور نبری یعنی این سخن گویا آنست که بیدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق ست سبحانه و میفرمودند که سخن بعضی اکابر ست که حق سبحانه در مرتبهٔ واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن آنست که در مرتبهٔ حقائق مجردهٔ انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبهٔ واحدیت عبارت از انست اگر خواهد عملی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد خاص انسان ویرا بشناسد چون خبر بعلم دهی ویرا نتوان شناخت پس شناسائی دهی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الہی داشت خواب نرفت من نیز

ازالم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشف کسی میباید که دیرا کسی علاقه باشد وازالم متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی راکه الم رسد ازان متاثر شود یک بار مرکبی راچوب زدند چنانچه شود که هر چیزی راکه الم رسد ازان متاثر شود یکبار مرکبی راچوب زدند چنانچه خون ازپهلوی او چکید ازپهلوی ابو یزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن که حضرت ایشان فرمودند اشارت است بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر حقائق پناهی مولوی جامی آنجاکه ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر ازان سخن برگشته اند و گفته اند که بالک واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق در میان این دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه جمعی از امرای ترخانی در آمدند هیچ نفرمودند فصل در سخن های خاصه که از ارباب نیز زبان میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را سفر به یا اقامت من خود را از جواب عاجز فرا نمودم بنا بر مراعات ادب ایشان مبالغه کردند که بگوی گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارک است که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما مبتدی را سفر مناسب نیست وی را در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است تا هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان وی را مانع می آید
از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلی نامرضی شود و بعضی از مشایخ برخلاف
آن رفته اند و گفته اند که مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطه ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است وی را فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر میباید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار بپیچد تا وقتیکه ملکه نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود همچنین کسی یابد البته از صحبت وی در خدمت
وی بهیچ طرف نرود و غیر این هرچه کند موجب تضییع اوقات است و فرموده اند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده و بصحبت یکی از مشایخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود باز گرد که از آنجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته
وی بازگشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند که
اشارت بزرگ بر آن بوده است که آنچه مقصود حقیقی است بجمیع ازمنه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطه وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخت که در طلب وی
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرموده اند که سالک باید که راه مذلت و خواری سپرد
برای حصول مستی تا جمال مشاهده لاهوتی در مرتبه نیستی ببیند و میفرموده اند هر طالبی
که از خواری و دشنام مردم خوش نشود باید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواہد رسید زیرا کہ نزد اہل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللّٰہ امری مقرر ست پس ہر چہ
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایۂ سرور و موجب حضور خواہد بود و
سیفر مودند ہر کہ نسبت کسی چیزی گوید کہ ازان نقصان لازم آید البتہ آن کس را
ناخوش خواہد آمد و آدمی مجبول ست بآنکہ از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست کہ این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانہ میسر نیست بذکر و مراقبہ میسر نمیشود سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین ست
و میفر مودند کہ یاران ما ہمیشہ سُبُّوحٌ قُدُّوْسٌ میگویند اگر ناگاہ کسی ایشان را چیزی
کہ ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوحٌ قُدُّوْسٌ گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند کہ بہر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بہت
بہبود و میفر مودند کہ ہیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد کہ
بلا و محنت بالخاصہ اینہا رافع حجاب غلیظ اند مضمون حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَی الْاَنْبِیَاءِ
ثُمَّ عَلَی الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باین معنی ست و ما معتقد این طریقہ ایم و
ہیچکس از یاران ما برین عقیدہ نیست و میفر مودند کہ صاحب وجد و حال در راہ سلوک
میرود و درمیان آن راہ سگی خفتہ باشد وی آن سگ را خیزاند تا خود بآسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را خود باقی یابد باید کہ داند
کہ آن مکر ست از مکرہای الٰہی نسبت بوی کہ با وجود آن فعل وجد و حال وی را
با وی باز گذاشتہ اند و میفر مودند کہ مکر الٰہی دو ست یکی بہ نسبت عوام و دیگری
بہ نسبت خواص ست مکری کہ بہ نسبت عوام است باز دادن نعمت ست با وجود تقصیر
در خدمت و مکری کہ بہ نسبت خواص ست ابقای حال ست با وجود ترک ادب و

و میفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان نامی ورزند بر وجهی باید که اگر یکی از ایشان را مثلاً بجهت آب دادن غله یا شیر گاو جنگ و نزاع بنوعی واقع شود که سر وی بشکنند و خون برو فرو ریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از اذای و جفاهای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند. و از نسبت خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند و آنرا خلوت و عزلت می نامند چه عذر دارد و اگر اینچنین تجلی اعظم ایشانرا باطل می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه کاری بر خود میگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجه جمع مشرف چنان شده اند که بشغل کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان در بلاء و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب است هرگاه محبوب را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی است که اگر سگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غایب شود و میفرمودند که الاشیاء تتبین باضدادها و اشتغال بخلق ضد شغل است بحق سبحانه و چون ضد را از ضد کراهت میشود منجذب میشود از مکروه بمحبوب ازین جهت است که اهل این سلسله در بازارها و مواضع ازدحام خلق میروند و می نشینند تا بواسطه ضدیت خلق و کراهت از شغل ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در بدایت تغییر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم درین نسبت

میشود اگرچه آن صحبت اہل زہد و تقوی باشند و این نه انکار زہد و تقوی ست
که آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طایفه که زہد و تقوے
غالب ست اہل نسبت را در صحبت ایشان ہمان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفه خود که فوق ہمه نسبتہا است باز میمانند چه حکم غالب راست می بینند که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبت ہای تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شمار انخورند غالب نباشند
یعنی بحسب نفس و ہوا قوی نباشند و شمار انخورند یعنی وقت شمار اضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و دران انتای خاطر تاہل
تشویش دہد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جای رود که از زنان دور تر
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کنند که
قوت شہوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانہا گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد و ہمت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بردارند و اورا در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که کد خدایی
انبیا و اولیارا مناسب ست که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمیشوند و عوام الناس
را نیز لائق ست که بآن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طایفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نہایت نامناسب ست یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون برآرند بہتر از ہزار فرزند ست زیرا که دران ہزار فائده و نفع است
و درین ہزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و ہمه را

صرف استغفار کنم ہو زندارک آن گناہی که از من صادر شده است نتوانم کرد و
آن گناہی که خدا ای ست سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را
دغدغه شود که خدا ای نسبتی ست پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاہراست
واز احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب این دغدغه
آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق ست بلکه به نسبت بعضی اشخاص ست که لائق
بحال ایشان تجرید ظاہر و باطن ست و مخفی نماند که در ہر زمانی بحسب حکمت آلہی انچه
مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان ست بر زبان اولیاء اللہ اہل ارشاد که
وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان
طریق طریقت شیوهٔ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم آلہی و جامع حکم
نامتناہی تجرد اپیامود ند و از تاہل احتما فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاہر جمیله منع میگردند و میفرمودند
که من این نسبت را از قازی مشاہده کرده ام که ویرا بصاحب جمالی تعلق شده بود
ہر جا که وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیده ام که شیر را نیز اینحالت بوده است
پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف بآن
صرف کردن بمقتضای ہمت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار
گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگرست بعد از ان این عبارت فرمودند که نصیحت ما صحابرا
درکارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ما بجمعیت نشسته شود
و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر
حصول این نسبت ست ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر ست ظاہر گردد و روزی

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا بها دهیو اشارت میکنی ما یا بحرف
عبارت میکنی ما بنده حرف نیاید او تو کار ما جهد کن تا از بهت خیز د غبار ما
ما بیفگن و او را آزاد کن ما بنده شو بی ما دهیو اسن یاد کن ما بعد ازان فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ما وهو است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شما را از ان کسی کراهتی نشود از ینجاست
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهیت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جله خواطر بر آورده اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است یعنی از دائره ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آیی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان آنچنین مشغولی ما داشته اند این طریق را

آسان نباید شمرد و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
از آنکه دایم قدسیه مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیرست و میفرمودند که معرفت خدا
بروجه کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنابر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بر سبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و همین معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایت ایشان اینست و نهایت ایشان آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
ملک شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نمیرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلا کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسیا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهول شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ٭ که لطف دوست بروش
دریچه نگشاد ٭ بعد ازان فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چیست
این نسبت که بکلی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کند پس حق
همین ثابت شده است که وجه آن بر طلب آن مقدم است و آن حدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئاً وجد وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئاً طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بر وصف ارادت تجلی بکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل میشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعد

طالب و مرید دی گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری میرود ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بروی جلوه کرد و دل وی را بربود و در باطن وی میل و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فائده است جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است بروجه اجمال است و فائده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه اوست بحقایق این طائفه قدس الله ارواحهم و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید ملک کار آنست که همه کار ها را تابع یک مقصود سازید و ادراکی خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است و عزیز الوجود است و در تحت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بر آن موجب جمعیت و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پس این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ¤ راه جانم سوی تو نا ایمن است ¤ یا بحکم شرع در کارش فگن ¤ یا بکلی در نمکسارش فگن ¤ روزی ببعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هر گاه شما را در صحبت ما نسبتی حاصل شد باز می آید اگر کلفتی رسید میرود دیدا این سهل میباشد کسیکه پیش فقیری خاص از برای ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت در دل چو شراب شوق ما میریزی ¤ باید چو خمار گیرد نگریزی ¤ روزی حضرت

ایشان معارف ذوق آمیز و لطائف شوق انگیز میگفتند و یکی از حاضران خود را بتمام
با آن سخنان در داده بود و بشغف هر چه تمامتر گوش هوش بر استماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما پیل سخن شنیدن دارید خود را بمضمون آنچه
می شنوید در می باید داد سخن یکی است از گفت و شنید کار نکشاید و میفرمودند که
کلام را اجمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرد ظاهر گردانید از اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیهم السلام بکلام فرستاده نه بجدیت و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقة انسانی مرآة حق سبحانه حقائق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از انجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آنست که مستمع را
از مستمع باز ستاند و جمال نمیده سخن را اگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را ز نخست آن معانی ❊ که چو روی او ببینی دل تو با و گراید ❊
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز هستی ❊ همه را ز هستی خود بحدیث می رباید ❊
سیوم این بود که معنی ولی اخص عالم ❊ که ز هیچ عضو او را حرکات بد نیاید ❊
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هر چه نویسم جدید
بود نه قدید دوم آنکه هر چه بگویم مقبول بود نه مردود در کرة ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شده
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطائفی از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی
ازان اینست قصیده یار بر داشت پرده از رخسار ❊ اَیْنَ المُشتاقون یا اُولی الابصار ❊
لمعه آفتاب طلعت او ❊ طلعت من مشارق الانوار ❊ رسته همه اشیا هلاک این اشراق ❊

همه ذرات محو این انوار ها همه را صاف ساخته ست این نور ها همه را پاک سوخته ست
این نارها لمعه اوست در مکین و مکان ها جلوه اوست در همین و بسیار ها نیست
تکرار در تجلی او ها گرچه باشد برون ز حد شمار ها لیکن آن از تجدد امثال ها مینماید
بصورت تکرار ها جمله ذرات کون آیینه ماست ها که دران جلوه میکند رخ یار ها
در هر آیینه تابشی ها مینماید بعاشقان دیدار ها گاه مستور در پس پرده ها گاه مشهور
بر سر بازار ها گاه در پرده می نوازد ساز ها گاه بی پرده مے دراند تار ها پردگی
اوست ما همه پرده ها پرده ساز اوست ما همه او تار ها تا شود نقش پرده شان
حایل ها از تماشای نور آن رخسار ها ای ز پندار غیر در پرده ها خیز و بردار پرده
پندار ها گر درین پرده یار میخواهی ها روی دل سوی نقشبندان آر ها آن مقیمان
بارگاه الست ها وان ندیمان صدر صفه یار ها همه در بزم شوق شاه نشان ها همه
در رزم عشق شاه سوار ها همه عالی در المیان اعلی ها شاه ابرار خواجه احرار ها
برادر طریقه مولانا موسی که از خص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان مرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضے جوانان نو رسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن نبود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن انجوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریه آن حقائق معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و میفرمودند از پیکی

درهری که بیرون دروازهٔ ملک کله پوستین میدوخت یک دو سخن آشنا
شنیدم که ازان بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بجهت عسر آن
دو سخن وی میفرمودند که اگر شنوم دو انم که در خطای کافر سخنان این طائفه را هیچ جا
میگویند میروم و بملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرة اولی از حضرت
ایشان در قرشی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمیست که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزوی
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آئینه است روی در ملک درویشی همین است که روی آئینه را
گردانند و در خلوتی خاص بفقیری میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این مبحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل دران خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برانها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستثنی ساختن آنها موجب خرم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب بر اذکیا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و ازان شغل
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا بد و انهمعنی چنانچه هست روی نماید در کرهٔ ثانیه در قریه کاشان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس ره رو در وگم شو وصال
این است و بس ای کمان و تیرها بر ساخته صید نزدیک تو دور انداخته
نحن اقرب گفت من حبل الورید تو فگنده تیر فکرت را بعید بعد از آن التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از آن این است که تا تو آمده بجال تو نپرداخته ایم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که نمی باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
میباید بجای آن نشسته لیکن تو از آن خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبه پختگی کرد در هر آنی یک خامی از وی
میرود و پختگی بجای آن می آید و وی از آن خبر ندارد و هیچ حسی ادراک
انهمعنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبه پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود و از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود و الله اعلم و در کرهٔ اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجایی گفتم مولد سبزوار است داما در هری
نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بسبیل انبساط فرمودند که سستی بسبزوار افتاده و در سایه
دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد و رقضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

دریاپیها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای خود نوشته سُنّی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی بکشید و چنان بر کف پای وی زد که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا کاردی زده است وی دید که دران از دحام و غوغا تلف میشود حیله انگیخت و گفت مرا گذارید که حال خود گویم من از جنس شما ام خواستم که درین سایه دیوارے لحظه استراحت نمایم چون نشستم و ببالا نگاه کردم دیدم که شخصے نامهای را که من هرگز نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند روافض که از وی این سخن شنیدند دست وی بوسیدند و بر وی آفرین کردند و وی بآن حیله از وی خلاص یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهرے بوده اید بعد ازان فرمودند که یکی از مشائخ ما بارض رفضه رسید جمعی از غلاة سفهای ایشان بر کبار قافله شیخ آمده زبان بسبّ ابی بکر صدیق رضی الله عنه بکشادند و ناسزا گفتند اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا از جبر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگرست و ابوبکر ایشان دیگر است ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله وسلم و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند ما نیز آنچنان ابوبکر را دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و منتبه گشته از طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکارست و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

دارد فرمود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و مواعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرافی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بوده اند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقه خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آنصورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمود که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس ننشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایه منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از امثال شما مردم دانشمند که این امر واقع شود بودن ما را دران مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنن و دفع بدع بجد کمال مبالغ بوده اند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه های
خوب در دین و ملت مثل والد شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد بمجلس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالدعرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی نیست که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در ایشان
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست و
بازو زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ما قدس سره
و مراحمات حسن التفات باین فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمدیکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود و دایم
اثر گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود و ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح مینمود میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشانرا بینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن که مشهور بنود که ایشان را چنین بینند میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارت گاه رفته بودم و سه روز باشیدم بعد از مراجعت
بده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم و وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و دو کس از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را باشاده مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهرشاد را کنیزکی متهم کردند که فرموده است تا ویرا از مناره انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه اگر ثابت شده دره میبایدزدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده بی جهة مسلمانی را باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم شده بودی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و ملت بر ایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابوعثمان حیری از شیخ خود خواجه ابوحفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند راضیم که ایشان خلاص شدند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحة خلق کند پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد دران اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابوعثمان فی الحال جبه از کشیده بوی داد شیخ ابوحفص بانگ بر شیخ ابوعثمان زد که انزل یاکذاب شیخ ابوعثمان سخن تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقت است چیست

اگر ترا بر برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و بہ این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد لحظه فرمودند که شخصے پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت نافع نیست این جواب صحیح ست زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن معصیت ست پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم بآنکه وقت سخن گفتن کی ست و اکابر طریقت را در باب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیارست بعضی فرموده اند که وقتے سخن گفتن روا ست که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش کونیه از آئینه قوه مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل فرا گیرد و مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه ست میفرمودند بدفع اخلاق رذیه مشغول شدن مشکل ست یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت یا منتظر میباید شد که یکبار امری ظاهر شود و مرا ازهمه خلاص گرداند و میفرمودند که یاران ما باید که یکے از دوام اختیار کنند یا آنکه از وجه حلالی قبول نمایند و بزرع مشغول شوند و در مجموع مشغولیها خود را نگاهدارند چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را در افگنید و از شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بالیست خود را در بالیست دیگری گم کنید تا بسعادت عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسم تو زدوست خواه ماتم باش خواهی سور باش و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکنند و از رخصت اجتناب مینمایند این طائفه از ارباب رخصت بیزارند و برخصت عمل کردن کار ضعفا است طریقه خواجگان عزیمت است وقتیکه بطریق عزیمت و احتیاط او میگردند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از لوازم است پزنده طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی هیزم در دیگدان نهد و آتش افروزد و در هر طبخی که بر سر آن غضبی رفته بودی یا سخنان پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاء الدین از آن طعام نخوردی و میگفتند این طعام را ظلمتی است که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت سرد که برف عظیم افتاده بود در ده تل کلاخان که بر دو فرسنگی سمرقند است سحری بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند در آن محل دو غلام طباخ دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میگردند از برای طهارت ساختن اصحاب و در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان ایستادند و غلامان را هیبت طلبیده قهر کردند و چوب طلبیدند و لت کردند و در آن عتاب و خطاب فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالایعنی نگاه میباید داشت تا از آن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و آنکه بغفلت گرم کنید

وطعامیکه بغفلت پزید از آن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن ظلمت غفلت در باطن پیدا شود خدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که سر اختیار بعضی از صوفیه آواز نی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند و بصفای فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت رهائی حاصل شود و از استماع آواز نی ایشانرا همین معنی حاصل میشده است بنابر آن اختیار کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب هوا و بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن از شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود درگذشته بتمسک تکلف در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به تعمل به نسبت بیخودی و کیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان متوجه وی شده این بیت خواندند بیت کژ مژ میا بتهمت مستی که در طریق ما را انتقامهاست از آن شیوهای بی نشان میفرمودند تا آن زمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و در آن متمکن نشده است با وی مدارا و مواسا میکنند و بجانب او میروند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی میرسد از اخلاق و افعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوة گرفت و ادراک یقین یا طریق حاصل شده کار با او افتاد باید که در هر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست مینمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بتواند خورد شیخی که چنین نبود دیرا شیخی نرسد مرید خوردن را آن معنی است که شیخی باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند در اخلاق ذمیمهٔ وی را بتوانند خورد یعنی نابود توانند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات توانند کرد و او را بدرجهٔ حضور و آگاهی توانند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را میگفتند کدام اند از شما که به نسبت شما نسبت یا زیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفتید وضایع کردید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
بآن نور مصلح خود سازد و بآن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بر دارد و مستغرق شوند
که چند روزی که من در میانم سعی نمی کنید خدا بین نمیشوید یکی خواهید شد این وقت صحبت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت
ایشان فقیر را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
بهای کمترین در راه روی ها خویش را ده و بکن ادراک خیراندیش را پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک خیراندیشی اندیشه را از دل هر دم جا کنی یعنی همگی خود متوجه آن باش
که خود را از دل هر دم که عبارت از مشایخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقهٔ خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجای
رسد که مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی دولت سعادتی مشرف
شود که ذوق آن مقصود نیست در آن فنا فی الله است فقیر را در مجالس صحبت بسیار
درد مبارک حضرت ایشان میگریست روزی و مرا مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهرهٔ مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار میگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار درد ما نظر مکن تا دل بیاد ندهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند مصرع
دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا هیبت و عظمت

در و تصرف کرده هر چه ملائم حضور روی نسبت از باطن مرید رخت بندد و از رعایت جمعیتی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر از ملک
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد مصرع اینکار دولت است کنون تا کرا
دهند ۞ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد و از انچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضی اختیار کند دویم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بخود ازین بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه مستمد از باطن و همت پیر باشد و ویرا قبله توجه خود سازد و بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهتر است هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهتر است زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است لاجرم بحصول نتیجه اقرب است
انچه مقصود طالب است برین نمود تر تفرع شود که همیشه مستمد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وے
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند ؎ من بهر جمعیتی نالان شدم ۞
جفت حالان و خوش حالان شدم ۞ هر کسی از ظن خود شد یار من ۞ وز درون من
نجست اسرار من ۞ سر من از ناله من دور نیست ۞ لیک چشم و گوش را این نور نیست ۞
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی پر و بیداری پر دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهة است که در کشف بعضے

انرا اہل ریاضت غلطها واقع شده است کسی را بیداری ضرر نمیکند که دران بیداری سروری
وفرحی دارد و آن سرور وفرح کار خواب میکند و دماغ را از بیوست نگاه میدارد پس فرمودند
که خواجه علاؤالدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاؤالدین قدس سره
بطوالس آمدند با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم ما را طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک
رسید شیخ محمد وزیری طوالسی را که از جمله مخلصان وخدام ایشان بود بخواندند وگفتند
یاران را ببرید وخدمت کنید ما بمنزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجه آنجا
آمدند وبر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرود آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند
که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی وکرنجکی در خاطر دارم فرمودند که
مرغ را آرید تا ببینیم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغها را آوردند حضرت خواجه یک یک را
بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است بعد اصحاب را گفتند که
طعام را خورید وشب خواب کنید وچون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند و برفتند
و ما شب آنجا باشیدیم وطعام خوردیم وخواب کردیم وصبح باتفاق یاران بملازمت ایشان
رفتیم و میفرمودند که ذکر بنا به تیشه است که بآن خار خواطر را از راه دل بهیزند و میفرمودند
که کار آنست که استغراق در ذکر شود بر وجهیکه او را نه ذوق بهشت باشد ونه خوف دوزخ
خواب وبیداری برابر یکسان شود وشیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند
اگر سکوت در صحبت برای حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت
بهشت است در آیه کریمه لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را
که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با آنحضرت در مکالمه و مناجات است
و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که بهیچ وجه مدرک ومفهوم نشود وطریق

ادراک وی مسدود است و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وی نیارامد
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد و نسبت دارد دوست
این آشفتگی بکوشش بیهوده به از خفتگی بطالت و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باین عالم نشان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیه ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تمتعات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از آنست که باوامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و میفرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر نعت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه و تعالی در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تعمل و تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود را از خارج دائره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

گردد ل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بعملی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرموده است من عمل بما علم ورثه الله علم ما لم یعلم و علم لدنی آنست که مسبوق بعملی نباشد بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت بعلمی خاص از نزد خود بنده را مشرف گردانند کما قال سبحانه وآتیناه من لدنا علما و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی نباشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد و فرمودند که فرقست میان عالم و عارف مثلاً کسیکه علم بمسائل نحوی دارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل مرفوع است و مفعول منصوب وی را عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا گویند که هر یکی از مسائل بیشائبه تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لا فاعل فی الوجود الا الله همچنین کس را عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظهر خود و غیر خود بی تعمل و تکلف بیداند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر اینمعنی را بتعمل بیدانند یعنی بقوت ایمان وی را متعرف گویند روزی بر سبیل تمثیل میفرمودند که مرغان اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما در هر کدام که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از میان بردارند و هرگز یاد وی نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پیوند است پس فرمودند که بمن هیچ شعری بهتر ازین رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند

با مردم کم عیار کم پویند ندهٔ رندی چند اند کس نداند چند اند به برلنسیه و نقد هر دو عالم

خسند ندهٔ بعد ازان فرمودند اگر کسے حقیقت معنی لا اله الا الله را اند ازین سخن حقیقت

واند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و تجلی ذاتی مشرف بوده روزے

بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه

سعی میباید کرد تا دل را توجه دایمی بحق سبحانه حاصل شود بعد ازان تواند بود که دیرا

آگاه سازند بامعنی که این توجه از دست بدات و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است

و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود

شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق

ذوق و اثبات کند هر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد

بامعنی است و فرمود مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نیست باآنکه

این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق داریم ناگاه مرا علم شد

باآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از انجامه منقطع شد و حال آنکه تلبس من

بآنجامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از

مادون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که

دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیرے ذهولی دست

دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است انچه از خوردی

معتقد ماست انیست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود

بسبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه

حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطه وصول بسوی نیستیم از ما منقطع می باید شد و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی بالستی سنگها را بر سر خود برداشتی و میفرمودند هر گاه شما در صحبت من واصل شدید مراد از انجه وحق را سبحانه از ان چه و فرموده بسیار است که ما در غم خلق ایم و خلق بواسطه ما در شادی اگر چه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر ذکر بوجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست که استناد حضور از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرمودند نهایت کار اولیا بآن میرسد آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان غائب شود از غایت استغراق در مشاهده حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور و این بمعنی بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده مقصود است بچشم سر از دار الانجزاز دوم آنکه بتوسط کثرت استحضار یا غلبه محبت انچه غائب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص محبت است که غائب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی انچه فهم میشود از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت فنا و نیستی می باید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است و میفرمودند که شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس متعرا از ظهور در لباس مظاهر و شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پرده مظاهر مشاهده کنند بی وصف

همگی بلاک به لغت یکی و یگانگی و این شهود را صوفیه شهود احدیت در کثرت می نامند

وحضرت رسول صلی الله علیه وسلم بعد از بعثت درین شهود بودند ومیفرمودند عجب دارم

از کسی که گفته است مصرع منکر که میگوید منگر که چه میگوید باستی که چنین گفتی منگر که چه میگوید

بنگر که که میگوید یعنی قائل و متکلم از پرده مظاهر حق است سبحانه ومیفرمودند که

حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و او را بآن منسوب

ساخته و وعده و وعید را بر آن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت

سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقه مستقیمه صرف کرده خود را بجای

رساند که داند که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست در ویشی

همین است لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیده اند روزی یکی از اعزه در مجلس

حضرت ایشان پرسید که اکابر صوفیه گفته اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست

و ظاهر از پرده مظاهر یکیست بنابرین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام با اهل کفر

از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند

چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسیی با موسیی در جنگ شد ٭ چون به بیرنگی رسی کان

داشتی ٭ موسی و فرعون دارند آشتی ٭ ومیفرمودند که وافقان هر قدر مستبصر بیند

یعنی بعد از علم باین معنی که مجموع معدوم اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسودند

همچون آبیکه در انهار جدا جدا روانست بعد از انکه دانست که از انبساطات بحر محیط است

او را لذتی و ذوقی برسیدن باصل خود که محیط است حاصل شد و در راحت افتاد بیت

چون بدانستی که ظل کیستی ٭ فارغی گر مردی و گر زیستی ٭ پوشیده نماند که غیر ازین

کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شده بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه وظهور امور مانعه ضبط عبارات و استعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف لطائف اشعار بر زبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر
مرتسم بوده و در آئینه خاطر منقش میگشت و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون پلنگان سوی بالا خیز کن ۞ وقتیکه بیان ترک
هستی و خود پرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ۞
وقتیکه بیان سر معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کمتر زن که نزدیک است
یار ۞ وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد بخانه
نور قمر ۞ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ۞ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ۞
در بیان آنمعنی که آگاهی دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند ظهور است این بیت بیت ما را خواهی همین حدیث
ماکن ۞ خو با ماکن ز غیر ما خو واکن ۞ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن دارد و آن نگار که آن نیست هر چه هست ۞ آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست ۞ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت ۞ بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست ۞ در بیان عنایت ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال غمش رغبت جانبازان دیده ۞ زد نعره و فریاد که صد جان بجوی داده ۞ در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبرانند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت ۞

شافعی را در روایت نیست مص در بیان ضعف ارادت طالبان میخوانند بیت
نگوار باب دل رفتند و شهر عشق شد خالی مص جهان پر شمس تبریزیست کو مردی چو مولانا
در بیان آنمعنی که بسی کسان را بواسطه التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و باندک
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هرچه بودی ز دولت آمده بود مص چون تو
گنج باختی کسی چه کند مص در ترغیب بصحبت و منع از عزلت میخوانند بیت شکر تنها مخور
با گل برهم آمیزند مص که در ترکیب باشد نفع بسیار مص در بیان آنمعنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خوانند قطعه موسی اندر درخت آتش دید مص سبزتر میشد آن درخت
از نار مص شهوت و حرص مرد صاحبدل مص این چنین دان و این چنین انگار مص در بیان شکایت
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیده ام بیت دانی
چه حکمت است که فرزند از پدر مص منت ندارد و دهدش روز و شب عطا مص یعنی در جهان
که محل حوادث است مص در محنت وجود تو آورده مرا مص وقتیکه بیان طریقه رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خوانند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست مص وان یکی را
روی او خود روی اوست مص روی هر یک می نگر میدار پاس مص بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس مص در میان جان ایشان خانه گیر مص در فلک خانه کن ای بدر منیر مص
در بیان آنمعنی که حکم غالب راست میخوانند بیت ای برادر تو همین اندیشه مص ما بقی
تو استخوان و ریشه مص گر گل است اندیشه تو گلشنی مص ور بود خاری تو هیمه گلخنی مص در تنبیه
بر حدت نظر و نکته فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است مص
دید آن باشد که دید دوست است مص وقتیکه بیان تربیت میکردند خوانند بیت

همچو نابینا مبر هر سوی دست ٭ با تو در زیر گلیم است هر چه هست ٭ یار تو خرجین تست و کیسه است ٭ ور تو رامینی مجو جز ویسه است ٭ ویسه در آئین تو هم ذات تست ٭ دین برو بتها همه آفات تست ٭ و هم در بیان سر سعیت و منع ذکر جهر میفرمودند بیت کار نادان کوته اندیشی ست ٭ یاد گیرد کسی که در پیش است ٭ در بیان کسب و لوله شوق و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ٭ تا بجوشد آب از بالا و پست ٭ هم درینمعنی میخواندند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی ٭ تشنه کجا خواب گران از کجا ٭ چونکه بخفتید بخواب آب دید ٭ یا لب جو یا که سبو یا سقا ٭ در بیان غلبات شوق و محبت این طائفه میخواندند بیت از عطش کی در قدح آبی خورند ٭ در درون آب حق را ناظرند ٭ بعد از بیان همعنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات خواندند بیت گر گشائیم بحث این ره را ٭ نی سوال و نی جواب آید در از ٭ ذوق نکته عشق از من میرود ٭ نفس خدمت نفس دیگر میشود ٭ پس کنم خود زیرکان را این بس است ٭ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ٭ و میفرمودند که همت عبارت از جمع خاطر است بر امر واحد بوجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد متخلف نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان را مناسبت بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته متیسر گردد و ایمان و عمل صالح دران شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

نیز تاثیر ست و تیفر مودند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب
نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی
داشته اند و میفرمودند که بیرزا بابر که میگفت عارف را همت نیست این معنی این نفهمیده
بوده است عارف بعنایتی مشرف شده است که وی و جمله اوصاف وی بعدم
آبادی رفته است که از و نه نام مانده است و نه نشان هرچه از وی صادر میشود بوی
منسوب نیست آیة وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى و کریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
قَتَلَهُمْ منبی ازینمعنی ست و اگر چنین بودی نسبت با شیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط
قوت قاهره بر هم زدند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب و باد هلاک ساختند
و میفرمودند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت
نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف
حال او را حاصل ست مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت ست و حق را ست سبحانه
پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه مقتضای
ذات اوست و با وصاف عاریتی ظاهر نمیشود و لکن جمعیکه از هواجس و وساوس
نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت آلهی باز رسته اند باید که باطن
خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم
شوند به تسلط همت براند فارغ و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که
همت مصروف دارند و خاطر تمام بر دفع ورفع اعدا گمارند عبید الله بلیبانی
رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینهمه اسباب
بندگی ست درویشی نرنجیدن ست اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

خدای دان باشید اگر خدای دان نباید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون
خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر بگویم که خدای باشید
و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم ٭ نی زآتش و باد و آب و خاکیم ٭ از هستی
و نیستی همیشه ٭ عریان شده ایم و جامه چاکیم ٭ و نیز از وی است بیت حقیقت
جز خدا دیدن روا نیست ٭ که بنیک در دو عالم جز خدا نیست ٭ نمیگویم که عالم جمله
او شد ٭ که این نسبت بد کردن روا نیست ٭ نه او عالم شده و نی عالم او شد ٭
همه او را چنین دیدن خطا نیست ٭ ع تا حق بد و چشم سر نه بینیم هر دم ٭ از پای
طلب نمی نشینیم هر دم ٭ گویند خدا بچشم سر نتوان دید ٭ آن ایشانند من چنینم هر دم
ابو عبد الله ازوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه دیدار وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق وگفت ترک دنیا از جهت دنیا و قبول خلق از جمله دنیاست
وگفت الله تعالی بنده خود را از معرفت خود چیزی بدهد بآن مقدار که وی را
معرفت داده بود بلا برد گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا بر میدارد وگفت که دور
باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشانرا در خدمت ممتاز گردانی ظاهر نمانده اند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن یکیست یا روح از وی مفارق
شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فائده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود و چندانکه میرود توجه او زیاده میشود

و چون بسر خاک رسد و کسی مشاهده کند خاک او را حس او نیز مشغول او شود و کلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
او را یکی است اما در بدنیکه هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابدا لآباد خواهد بود و آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خدائی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود
و بکمال حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آنست
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عمل کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ اینهمه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید خالی آرامی بندد و اگر چنین کند تا او را
خبر شود نفس او را هر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقاد ها دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدا تعالی بجز بخدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

ومزارع را بحکمت آفریده ومیخواهد که معمور باشد وفائده بخلق رسد واگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فائده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند واگر بدانند که از ترک عمارت وگذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد وازان هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد واگر بتقصیر واهمال ٩صد من حاصل کند وبسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد ازان لذوی باز خواست خواهند کرد واگر کسی را حالی هست که بزمین
وعمارت نمی پردازد خوش وقت او بود واگر از کاهلی ترک زمین کند وآنرا ترک وزهد
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست وهیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخرویًا
ودنیویًا وگفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
بپوشد واورا از چشم خلق پنهان دارد که معنی اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَابِیْ این است واین
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس وغیره وصفات آنست که درو
عیبی ظاهر کند یا بهنری رانرو در چشم مردم بعیب فرانماید معنی لَایَعْرِفُهُمْ غَیْرِیْ آنست
که تا هنوز ارادت باطن کسی را سوز نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد
نه آنکس وهم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد وفرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم انداز وممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگرچه لقمه
حلال باشد وفرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم‌اند واولیای
از خورد داشت گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر ازان نیست که بنده خودرا

مجرم و مقصر بند اند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای
حق هم زانو بر زانو باید نشست که آنرا اثرهای هست عظیم و گفت مرغیکه از زمین بالا
پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد و برهد همچنین اگر کسی
درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی المُخِفُّونَ وَ هَلَکَ المُثقِلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزاد باشی
ازین جهان خود را غریب دانی و در هر رنگ که نگری و هر مزه که بچشی دانی که با آن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی ازبهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بیشی طلبی ز هیچ کس بیش مباش چون
مرهم و موم باش چون نیش مباش خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد بدگوی و
بدآموز و بداندیش مباش و فرمود که آزادمرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود در سخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکیم معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد
که دشنام ها داد ایشان بخندیدند و گفتند با این نیز که تو میگوئی یکیم آن کس خجل شد
و بازگشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانهٔ ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانهٔ ما بخانهٔ

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند واگر خادم گفتی مالابد بطبخ مهیاست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحدالدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی وگذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشسته گفت این دم تنها شدم که تو آمدی ومرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی ست عظیم وگفت صحبت عزیزست مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را وگفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریز فرموده
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
واگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد وکودک در مکتب واسیر در زندان
ودر مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فریدالدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی که باشم ونیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق ست یکی ببدن ویکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد ومجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدرالدین برای عیادت آمد وشفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که درمیان عاشق ومعشوق پیراهنی از شعر بیش نماند
نمیخواهید که نور بنور پیوندد واین غزل خواند ع چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم ه ویاران را وصیت کرد بدین عبارت اوصیکم بتقوی الله فی السر والعلانیة
وبقلة الطعام وقلة الکلام وهجران المعاصی والاثام ومواظبة القیام ودوام الصیام
وترک الشهوات علی الدوام واحتمال الجفاء من جمیع الانام وترک مجالسة السفهاء

والتزام مصاحبة الصالحين والكرام وان خير الناس من ينفع الناس وخير الكلام ما قل ودل والحمد لله وحده مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد شیخ اوحدالدین کرمانی را دریافت پرسید که درچه کاری گفت ماه را در طشت آب می بینم مولانا فرمود اگر برگردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی وفرمود که یکی گفت که در سقایه نام حق نباید گرفت وقرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم که او با ان خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرود نمی آید اسپ بیچاره چه کند مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق یافت و الم نایافت هست باید که طالبان هرچه یابند از واردات ومواجید ذوقین نشوند و باز از ان ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و یا قیمانده متالم نشوند چه مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند با آنچه از وی در نیافته اند حکم نیم قطره دارد به نسبت دریای محیط الیس اگر با آنچه دریابند سر فرود آرند و بآن آرام گیرند در ذوق آن از عالم بیرون روند تا ابد در ان محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت محروم مانند و اگر بعمر ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند و هیچ راه نرفته و در ذکر در معنی آیه سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد حق سبحانه بی واسطه شئ دیگر بوجود آمد صادر اول بود چون از مبدء فیاض اظهار صادر اول مشابه بود بزادن شود لاجرم حق سبحانه درین صورت بآیه کریمه لم یلد نفی آن مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی وکونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود این چنین ظهوری از مظاهر مشابه بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره بآیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرموده

چون بعد از ایجاد موجودات نوع انسان را بحکم خلق الله آدم علی صورة الرحمن نسخه جامعه و مظاهر جمیع اشیا گردانید و یرا آیتهٔ ذات و صفات و افعال بی نهایت خود ساخت از حسب جامعیت ویرا مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیتهٔ قل هو الله احد الله الصمد صفت اوست پیدا شد که دران و هم کفو بود و لاجرم حق سبحانه به آیتهٔ ولم یکن له کفوا احد نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة الله علیه در معنی احسن کما احسن الله الیک فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدا به بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد که بنده را ظاهر گردانید خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا خدای تعالی ظاهر گردد

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید است که صوفیان صافی طبع ازان برخوردار کنند گو سهل نماید که گفتی خیلی از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند آنها بزرگ داشتن باید که هر گفت از آن داروی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند کانس طبیبان روحانی اند در صحت این همت را نیکو گماشتم تا نسخه که جمع آمد همه را در آن بکار بردم تا آنها نگویم که پر صحیح است دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثر ها بخشند و خیرات چنین خیر جاری آنها را که سر و کار باین دارند بدهد آمین

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابو الحسن	ابو الحسین
۱۵	۱۳	دنست	دلست	۶۵	۳	بحرمت	بخدمت
۲۰	۷	بشناسند	بشناسد	۶۶	۱۶	ابو عبداللہ	عبداللہ
۳۳	۱۶	انشس	انس	۷۰	۱۳	خنبل	حنبل
۳۸	۶	عنه	علیه	〃	۱۴	وکانو من	وکانوا من
۳۹	۱۸	چیزی نیست	چیزی و نیست	۷۲	۱۹	برزبندگان آه	برزندگان بر
۴۰	۳-۱۰	چنین نیست	وچنین نیست	۷۳	۱۷	بیحجم دوک	بیحجم آواز دوک
〃	۸	دام لطف	ودام لطف	۷۸	۶	آن نشست که حق	آن آنشست که خونها که حق
۴۳	۱۰	حق تعالی	وگفت حق تعالی	۷۹	۲	آفتاب است	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	گردد	۸۰	۱۳	نمی طلبیه	می طلبید
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	〃	〃	ترسانیده ام	نرسانیده ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراة
〃	۴	ولے	دے	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	گردن	گردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۰۹	۱	خبیر	خیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل سعی ولمحای وملاذی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۸	خودہا	خود گرد دریا	۱۸۰	۳	از اہل تحقیق تا سبحانہ مائل	۰
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	〃	۱۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مغنوے	تجلیات نوری می بینند و آن گرد	۱۸۴	۳	بجز آسان	بخراسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد مجتبی	۱۹۰	۱۱	متجمل	بتجمل
۱۷۰	۱۸	مقصید	مقصد	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	قیومیت		۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصود است	بمقصود است جزاین نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف اقوات المرضیۃ	خصائص النعوت المرضیۃ	۱۹۵	۹	درخدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل فالامثل
	۱۴	اخوانے	خوانے	۰	۰	۰	

صحت نامهٔ مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گذارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شهریار
۸۵	۱۱	یُحِبُّونَهُ	یُحِبُّونَهُ	۱۱۰	۹	ابوتبها	ابونها
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	″	۱۲	ایشان را	دل ترا
″	۱۹	دعوه ها	دعوها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصایع	الصایغ	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	ننگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساخته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	ازبحبت	ازمحبت ازمحبت
″	۱۷	برزبان	زبان	″	۱۴	ثواب	ثواب او
۹۴	۱۰	اقرار	اسرار	″	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت موحدان
۹۵	۱۰	گُلّ	کَلَّ	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	برد بگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میگونید	میگویند بشتاب
۹۸	۸	گدازنده	گدازنده	″	۱۵	بسیط	بسط
″	۱۱	مزه	فره	″	ترک حاشیه	سر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میسوزد و با می‌رزد	۱۱۹	۱	سرشیر	برشیر
۱۰۰	۱۴	گمر	کمر	۱۲۱	۷	خالصا	خالصاً لله

[illegible] صفت [illegible] علیه السلام و تفویض [illegible]

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۷	۱۹	تعیر	بغیر	۲۱۸	۷	فراقست	فرقست
۱۹۹	۱	ہوز	ہنوز	۲۲۲	۹	موجہ	موجب
〃	۱۲	بصاحت	بصاحب	۲۲۳	۱۷	ہیمیہ	ہیمہ
۲۰۰	۱۶	جبلہ	چلہ	۲۲۴	۱۵	اسمائتہ	اسمائیہ
۲۰۲	۳	انجداب	انجذاب	〃	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معاشرہ ہمت پیر ممکن نیست
〃	۸	مجنتی	مجتبی	۲۲۵	۱۶	براندفارغ	براندفاع
۲۰۵	۱۸	تبصفہ	تبصفیہ	۲۲۸	۱۱	قاب	قباب
۲۰۶	۸	مستی	حُسینی	۲۳۰	۱۴	قلق	تعلق
۲۰۹	۱۴	سدبان مساد رمشترق	سدبان عامہ نبودند	〃	۱۷	اوسکم	اُوصیکم
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود	۲۳۱	۲۷	در بغداد	چون در بغداد
۲۱۲	۱۲	تل	بل	〃	۱۱	انس	پس
۲۱۳	۱۰	ہرچہ	ہمت	〃	۱۷	باآتہ	باآیۃ
〃	۱۷	نخنست	بخست	〃	۱۳	ہنور	ہنوز

تمت